

H. J. VAN DER SCHAAF

VADEMECUM

VOOR DE

PHYTOTHERAPIE

VADEMECUM

voor de

PHYTOTHERAPIE

door

H. J. VAN DER SCHAAF, *te Rhenen*

met medewerking van :

A. F. H. HIJMANS, *arts te Utrecht*

G. P. M. Beckers, *apotheker te Nijmegen*

EEN UITGAVE VAN „LUMEN NATURAE“ B.V. - RHENEN
Samenstelling H. J. VAN DER SCHAAF - RHENEN, 1960
Copyright „Lumen Naturae” bv - Rhenen
1e herdruk 1981
2e herdruk 1985 (herziene)

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Schaaf, H. J. van der

Vademecum voor de phytotherapie / door H.J. van der Schaaf;
met medew. van A.F.H. Hijmans, G.P.M. Beckers.

Rhenen : Lumen Naturae

Eerder verschenen : Leiden : Stafleu, 1960. - Met bibliogr.,
reg.

ISBN 90-9001144-7 in spiraalband

SISO 611.2 UDC 615.85: 615.322

Trefw.: Fysiotherapie.

„Niets uit deze uitgave mag woorden verveelvoudigd en/of openbaar
gemaakt dor middel van ruk, fotokopie, microfilm, of op welke andere
wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.”

‘No part of this book may be reproduces in any form, by print, photoprint,
microfilm or any other means without written permission from the
publisher.’

DRUK: DRUKKERIJ VEENMAN B.V., WAGENINGEN

VADEMECUM VOOR DE PHYTOTHERAPIE

Een beschrijving van ca. 170 *geneeskrachtige kruiden met vermelding van hun werkzame bestanddelen, farmacologische eigenschappen en therapeutische toepassingen* in de geneeskunde en in de volksgeneeskunde. Hieraan zijn toegevoegd : *vele aanwijzingen voor de receptuur in de dagelijkse praktijk.*

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	9
Voorwoord bij herziene uitgave	10
Handleiding en verantwoording	11
Inleiding	12
PLANTENVADEMECUM	15
Toelichting op de werkzame bestanddelen	40
Het principe van de algemene werking	40
„Balaststoffen”	41
Bestanddelen:	
Glycosiden: mosterd-olie glycosiden, blauwzuur-glycosiden, emodin-glycosiden, rubia-glycosiden, sapinen, aucubine-glycosiden, digitalis-glycosiden, phenol-glycosiden, cumarine-glycosiden, flavon-glycosiden, anthocyaan-glycosiden en xantophyllstoffen	42
Looistoffen	46
Bitterstoffen	47
Etherische oliën	48
Slijmstoffen	51
Alkaloiden en andere N-houdende stoffen: choline en acetylcholine, betaine en trimethylamine, trigonelline en nicotinamide, lecithinen, histamine, tyramine en methylamine	52
Glucokininen	55
Organische zuren	55
Cholorphyll	56
Kielzuur	56

Tabellarisch overzicht	Zie excel bestand
RECEPTUUR AAN WIJZINGEN VOOR DE PRAKTIJK	57
ADEMHALING: sinusitis, rhinitis, laryngitis, polypa nasalis, epistaxis, pollinosis, pharyngitis, tonsillitis, tussis chronica, asthma bronchiale, asthmatische en chronische bronchitis, pertussis	59
SPLIJSVERTERING: stomatitis, dyspepsie, anorexie, flatulentie, meteorisme, gastro-enteritis, ulcus pepticum, diarree, constipatie, helminthiasis, cholecysto-en hepatopathieën, cholelithiasis	63
URINEWEGEN: pyelonephritis en pyelocystitis, dysurie, urolithiasis, hydrochs, renale-en postrenale anurie, incontinentia urinae	70
HART EN BLOEDVATEN: debilitas cordis, arteriosclerosis, hypertensie, haemorrhoides en varices	74
BLOED EN STOFWISSELING, z.g. „bloedzuivering [?] “: asthenie, anaemie, hypotonie, furunculose, dermatosen, exsudatiee diathese, diabetes millitus, adipositas, thyreoidale dysfunctie	78
GENITAALAPPARAAT: menorrhagieën en metrorrhagieën, dysmenorrhoe, amenorrhoe, climacterische klachten, fluor albus	86
CENTRAAL ZENUWSTELSEL: migraine, slapeloosheid, hartkloppingen, absenties en spastische toestanden	92
PERIPHERE ZENUWEN: ischias, trigeminusneuralgie, neuritis	94
SPIEREN EN GEWRICHTEN: (anti-rheumatica): fibrositis, arthritis, myasthenie	95
HUID: dermatopathieën, vulnera, ulcera, pernio, snij- en schaafwonden	98
OOG: blepharitis en conjunctivitis	99
DIVERSEN	100
NEDERLANDSE EN LATIJNSE PLANTENNAMEN	101

SAMENSTELLINGEN	104
ZIEKTENREGISTER	115
LIJST VAN COMPOSITIES	120
COMPOSITIE INDEX	123

VOORWOORD

Ten behoeve van de phytotherapie en allen, die daarbij betrokken zijn of wensen te worden, biedt samensteller hiermede een gespecificeerd overzicht aan voor een snelle oriëntatie op het gebied van de bij deze therapie behorende gegevens over milderende planten.

Zijn 25-jarige ervaring op het gebied van geneeskruiden heeft hem geleerd, dat er een ruime behoefte bestaat aan een dergelijk overzicht. Deze behoefte bestaat met name bij vele artsen, die in eigen kring verschillende opmerkelijke resultaten van de fytotherapie hebben waargenomen. Hij heeft daarom opzettelijk een populair-wetenschappelijke redactie van dit overzicht vermeden.

Toxische, sterkwerkende planten zijn in dit overzicht slechts spaarzaam genoemd, omdat hieraan reeds farmacologisch en pharmaceutisch in ruime mate aandacht wordt geschonken.

Plantensystematiek, pharmacognostische beschrijvingen, c.a. worden uiteraard in dit beknopt verband achterwege gelaten. Deze genieten niet alleen minder de directe medische of farmacologische belangstelling, maar hierover zijn tevens voldoende andere werken te raadplegen.

Het samenstellen van dit overzicht zou een onmogelijkheid zijn geweest, indien er in de laatste jaren niet meerdere uitgebreide werken waren verschenen, waarin door toonaangevende auteurs de geneeskruiden reeds kritisch naar hun belangrijkste chemische bestanddelen en/of therapeutische eigenschappen werden gerangschikt. Van deze literatuur is dan ook een dankbaar gebruik gemaakt.

Zowel van therapeutische als van pharmaceutische zijde heeft samensteller zijn opstelling grondig laten controleren en - waar nodig - doen aanvullen en corrigeren, zodat hiermede, naar hij hoopt, een in zijn genre originele en verantwoorde uitgave in de vademecum-vorm tot de beschikking van belangstellenden is gekomen. Een woord van dank aan hen, die hem bij de opbouw van dit vademecum behulpzaam zijn geweest, is hier zeker op zijn plaats.

Samensteller en zijn naaste medewerkers staan voor kritiek volkomen open en zullen desgewenst gaarne tot verdere toelichting bereid worden gevonden.

Rhenen, augustus 1960

H. J. VAN DER SCHAAF

VOORWOORD bij de herziene uitgave

In verband met wijzigingen in de Wet op de Geneesmiddelenvoorziening werden een aantal jaren geleden de specialité-namen van de „Lumen Naturae”-produkten vervangen door die der plantennamen. Mede door het aanpassen van deze benamingen werden sommige samenstellingen enigszins gewijzigd.

Om nu een juist en meer volledig overzicht te verkrijgen werd dit vademecum „herschreven”. Teneinde echter de originaliteit van de oorspronkelijke uitgave zo min mogelijk aan te tasten, werd slechts dat gedeelte herzien waarin de Receptuuraanwijzingen staan vermeld. Voor een snelle oriëntering werd tevens een compleet overzicht van de diverse samenstellingen toegevoegd.

25 jaar na het verschijnen van de eerste uitgave blijkt hiervoor, bij een ieder die geïnteresseerd is in de natuurgeneeswijze, nog steeds een warme belangstelling te bestaan. „Lumen Naturae” hoopt dan ook, dat zij met deze herziene uitgave een bescheiden bijdrage kan leveren tot een verantwoorde toepassing van de phytotherapie.

Rhenen, mei 1985

J.D.C. Dirkse
voor „Lumen Naturae” b.v.
Rhenen.

HANDLEIDING EN VERANTWOORDING

In dit vademecum zijn vermeld: receptuurnamen, botanische namen en de namen van de plantenfamilies van ca. 170 planten. Daarna zijn de (werkzame) bestanddelen genoemd en het (gedeeltelijk empirisch) gebruik, beide zoveel mogelijk in volgorde van hun belangrijkheid. In de toelichting op de werkzame bestanddelen kan worden nagegaan in hoeverre het empirisch gebruik, waarbij tevens ook de toepassingen in de volksgeneeskunde zijn opgenomen, medisch-pharmacologisch verantwoord kan worden geacht.

In het bijgevoegde tabellarisch overzicht komt in het bijzonder de mogelijkheid van de synergetische en evt. antagonistische werking van verschillende werkzame bestanddelen bij gelijktijdige aanwezigheid in één plant naar voren, alsook het nut van een weloverwogen toepassing van meerdere planten, hetzij in afwisseling, hetzij in mengsels.

Mede in verband met de mogelijkheid van de synergismen en anachronismen worden in dit vademecum bij iedere plant zoveel mogelijk ook de nevenbestanddelen vermeld. Bij het gebruik worden zonder onderscheid ook de belangrijkste indicaties in de volksgeneeskunde opgevoerd, ten einde aldus een in algemene termen uitgedrukt totaalbeeld te krijgen over de evt. toepassingsmogelijkheden van iedere plant.

Onder het hoofdstuk **Receptuuraanwijzingen** wordt t.b.v de dagelijkse praxis in ruime mate gelegenheid geboden om voor verschillende indicaties een keuze te maken uit de aldaar genoemde simplicia en composities.

BIBLIOGRAFIE

De voornaamste werken, welke in verband met de phytotherapie werden geraadpleegd, zijn o.m:

O. Geszner, die Gift- und Arzneipflanzen von Mitteleuropa, Heidelberg 1953.

H. Leclerc, Précis de Phytothérapie, Parijs 1954.

G. Madaus, Lehrbuch der biologischen Heilmittel, Leipzig 1938.

W. C. De Graaff, Geneeskruiden door de eeuwen heen, Zutphen 1951.

H. Flück, Unsere Heilpflanzen, Thun 1954.

W. Winkelmann, die Wirkstoffe unserer Heilpflanzen, Freiburg (Breisgau) 1951.

R. Jaretzky, Lehrbuch der Pharmakognosie, Braunschweig 1949.

L. Kroeber, Das neuzeitliche Kräuterbuch, band 1 t/m 3, Stuttgart 1947/49.

Kroeber-Seel, Rezeptbuch der Pflanzenheilkunde, Stuttgart 1959.

R.F. Weiss, Lehrbuch der Phytotherapie, Stuttgart 1960.

INLEIDING

De phytotherapie

De phytotherapie is een vorm van therapie, welke in Frankrijk en in 't bijzonder in Duitsland en Zwitserland een belangrijk onderdeel van de officiële geneeskunde vormt. In vergelijking met de hier te lande vrijwel uitsluitend gebruikelijke chemisch-medicamenteuze therapie, vertoont de behandeling met kruiden een aantal typische aspecten, welke zich in een geheel eigen vorm van indicatiestelling manifesteren. Met name de zeer chronisch verlopende aandoeningen vormen bij uitstek het terrein, waarop de kruidentherapie met succes kan worden toegepast en de schorsing (asthmatische) bronchitiden, de chronische maagdarmsstoornissen, de chronische reumatische ziekten, de chronische galblaas- en niersteenklachten, de chronische huidziekten e.d. vormen evenzovele indicaties voor het beproeven van een behandeling met kruiden.

Gedurende de laatste decennia is er geleidelijk een merkbare behoefte ontstaan aan mildwerkende geneesmiddelen, met een algemeen gunstige nevenwerking, welke behoefte een opvallend contrast vormt met de overstroming van de markt met chemische pharmaca vanuit de pharmaceutische industrie.

Deze behoefte wordt niet alleen bij het publiek gevoeld, maar eveneens in medische kringen. Men is er zich van bewust, dat ondanks ziekenfondsen, waarbij het overgrote deel van de nederlandse bevolking is aangelokten en daardoor aanspraak kan maken op de diensten van arts, specialist en apotheker, de omzet in geneeskruiden, welke buiten medeweten van de medicus al of niet op voorschrift van niet- officiële geneeskundigen worden gebruikt, zich respectabel handhaaft en door het publiek, vooral bij chronische ziekten, steeds weer opnieuw naar deze „empirische” geneeskruiden wordt teruggegrepen.

De phytotherapie is een tak van de geneeskunde, die gegrond is op een schat van ervaringsmateriaal van tientallen eeuwen. Daarnaast bestaat sedert een 50-ta; jaren een voortdurend in omvang toenemende wetenschappelijke literatuur, met name in Frankrijk en Duitsland. Dit wetenschappelijk onderzoek heeft op de indrukwekkende wijze de ratio van reeds in de middeleeuwen toegepaste kruiden bij bepaalde ziekten aangetoond en aangevuld, zodat het therapeutisch gebruik hiervan behalve op grond van empirische-volksgeneeskundige ervaring, tevens door resultaten van klinische onderzoekingen, thans redelijkerwijze verantwoord mag worden genoemd.

Een rationale toepassing van kruiden in de algemene praktijk wordt echter belemmerd door de vooringenomenheid van de arts hier te lande, die door

de aard van zijn opleiding geleerd heeft slechts vertrouwen te hebben in het chemische gezuiverde en synthetische geneesmiddel. Het zgn. „werkzame beginsel” ofwel het van „ballaststoffen” gezuiverde preparaat, heeft de plaats van het empirisch beproefde, oeroude geneesmiddel volledig ingenomen.

Het onderzoek gedurende de laatste decennia heeft echter onomstotelijk vastgesteld, dat de zgn. ballaststoffen duidelijke physiologische en farmacologische werkingen bezitten: het is zonder meer duidelijk dat de toediening van kruiden een zeer ingewikkeld samenspel van allerlei synergismen en antagonismen betekent. De farmacologische werking van de meeste kruiden kan dan ook slechts bij benadering worden verklaard, hetgeen inhoudt, dat bij de beoordeling hunner werking naast chemisch-farmacologische overwegingen een grote plaats dient te worden ingeruimd voor de empirische resultaten van de toediening.

Bijzonder illustratief zijn in dit verband de proeven van de Utrechtse pharmacoloog Ernst, welke later door Van Dongen en Leusink zijn herhaald. Bij het onderzoek naar de invloed van verschillende expectorantia op de door opium vertraagde trilhaarbeweging van de trachea en bronchi van katten bleek, dat deze van infus. Ipecacuanha bijzonder duidelijk (++) was. Wanneer uitsluitend de alkaloïde fractie van de Ipecacuanha werd toegediend, dan was het effect negatief. Ditzelfde negatieve resultaat nam men ook waar en wanneer men uitsluitend de restfractie nam: verdubbeling van de doses dezer afzonderlijke fracties bleef zonder enige uitwerking. Voegde men nu de fracties weer samen, dan werd het effect weer duidelijk positief (++)! De schrijvers zeggen ook „which substance or substances is or are responsible for the synergetic action on the ciliary movements by the alkaloïde fraction and the rest fraction together is completely unknown”. Een fraaier voorbeeld van de dierexperimentele werking van een totaal kruid en van de onwerkzaamheid van de geïsoleerde inhoudsstoffen is niet denkbaar.

Gezien de grote behoefte en het belang van de kruidentherapie bij de bovengenoemde indicatiestellingen, dient aan de empirie meer aandacht te worden geschonken. Men behoeft niet te wachten met de toepassing ervan in de praktijk tot de chemisch-farmacologische wetenschap het wezen van de therapeutische werking volledig heeft verklaard: het feit, dat vrijwel alle hierna genoemde kruiden mildwerkende geneesmiddelen zijn, zonder intoxicatie-gevaar, doet dit verantwoord zijn.

Een van de meest opvallende - en tevens een van de voor de „exacte” wetenschap minst doorzichtige - kenmerken van de kruidentherapie is het feit, dat van een specifieke orgaanfunctie-beïnvloeding slechts in beperkt opzicht sprake is. Door de ingewikkeldheid van hun samenstelling en door

het groot aantal werkzame stoffen, bezitten bedoelde kruiden een zeer algemene werkzaamheid in de vorm van een beïnvloeding van meerdere orgaansystemen.

Sommige plantenstoffen, zoals bijv. de bitterstoffen, vertonen deze eigenschap in hoge mate. Daarbij komt, dat in tegenstelling met de gebruikelijke pharmaca, de meeste kruiden bij optimale verhoudingen in het substraat geen duidelijke werkzaamheid bezitten. Dit laatste, gevoegd bij de algemene werking, doet vermoeden dat de kruiden werken in de zin van regulatie-mechanismen bij verstoringen van physiologische evenwichtstoestanden. Dit wordt gestaafd door het - voor de huidige farmacologie zo moeilijk verklaarbare - feit, dat bepaalde kruiden b.v. zowel bij hoge als bij lage bloeddruk, gunstig kunnen werken. Het is juist in verband met deze - empirische! - ervaringen, dat men in Duitsland o.a. aan het diathese begrip weer meer waarde is gaan toekennen. Dit laatste moet nog zeer hypothetisch worden geacht: het illustreert echter de denkwijzen welke door de resultaten - dus door de empirie - worden gestimuleerd. Een ander aspect van deze therapie, dat van groot belang moet worden geacht, is het bekende feit, dat de werkzaamheid van de kruiden sterk wisselt en afhankelijk is van allerlei factoren zoals bodemgesteldheid, klimaat, populatie en duur van bewaren. Het is echter zeer goed mogelijk een constante werkzaamheid van bijv. kruidenincturen te garanderen, indien de wijze van kweken, oogsten, bewaren en bewerken aan bepaalde, nauwkeurig omschreven voorwaarden voldoet, welke reeds lang bekend zijn.

Daar dit laatste aspect van de kruidentherapie aldus geen enkel bewaar behoeft te vormen, kan men met recht stellen, dat de drie grote struikelblokken voor de arts hier te lande, nl. het beginsel van de milde, geprotraheerde werking, het principe van de algemeen-regulerende werkzaamheid en tenslotte - last not least - de „gewoonheid” van de gebruikte planten ten opzichte van de gebruikelijke pharmaca, zeker geen beletsel behoeven te vormen voor een proeve van toepassing van de fytotherapie in de algemene praktijk.

PLANTENVADEMECUM

- Afkortingen:** B. = Bestanddelen (zie hiervoor ook de toelichting op de werkzame bestanddelen)
W. = Werking
G. = Gebruik (incl. toepassingen in de volksgeneeskunde)
D. = Dosering

De belangrijkste bestanddelen en toepassingen zijn in dit vademecum *cursief* aangegeven.

Abrotani, Herba - (Artemisia Abrotanum L. - Compositae).

- B. *Etherische olie*, bitterstof (waaronder een N-houdende bitterstof, die antiepyretisch en antiseptisch werkt) en looistof.
G. *Aromaticum-amarum*, tevens bij exsudatieve diathese; uitwendig tegen perniones.

Absinthii, Herba -, Summitates – (Artemisia Absinthium L. –Compositae)

- B. Ca. 1% *etherische olie* met o.a. thujon en thujol, alsook azuleen; glycosidische *bitterstof*, looistof, hars kamfer, vitamine C en B₆, SiO₂.
G. *Aromaticum-amarum*, emmenagogum en anthelminticum.

MATIGE DOSERING GEWENST.

Adonidis, Herba – (Adonis vernalis L. Ranunculaceae).

- B. *Hartactieve glycosiden, flavonen*, organische zuren, hars, vet, was en choline.
W. De adonis-glycosiden bezitten:
1. Digitalis-achtige werking, maar milder, sneller en korter en zonder cumulatie.
2. Dilaterende invloed op de coronairvaten.
3. Diuretische en sedactieve nevenwerking.
De totaalwerking doet een synergie vermoeden tussen de adonis-glycosiden en de flavonen.
G. *Cardiotonicum*, ter verwijding van Digitalis.

ZEER MATIGE DOSERING GEWENST.

Aesculi, Fructus – (Aesculus hippocastanum L. – Hippocastanaceae).

- B. 8 – 26 % saponine, flavonglycoside, cumarine-glycosiden, 5-7% vette olie en looistof.
G. Bij *venostasis*, speciaal varices en haemorrhoides.

Agrimoniae, Herba – (Agrimonia Eupatoria L. – Rosaceae).

- B. Tot 5% looistof, etherische olie, bitterstof, nicotinamide, hars, relatief, veel SiO₂.
G. *Antiphlogisticum* en adstringens; aromaticum amarum, cholagogum, mild diureticum en als kiezelzuur-plant (heeft vooral in de volksgeneeskunde een zeer ruim indicatiegebied).

Alchemillae, Herba – (Alchemilla vulgaris L. – Rosaceae).

- B. 6 – 8 % looistof, onbekende bitterstoffen, hars, organische zuren.
- G. Antiphlogisticum, speciaal bij gynaecologische ontstekingen, tevens als adstringen en anti-diabeticum (bestanddeel onbekend).

ALLIUM-soorten (fam. Liliaceae).

B. **Allium cepa L.** : ZWAVELHOUDENDE ETHERISCHE OLIE, flavonen, 2 substanties met hartwerking, biokatalysatoren, o.a. fermenten, en veel vitamine C; suiker (o.a. 15% fructose), inuline, pectine, glucokinine, in de as ca. 20% CaO.

Allium sativum L. : ZWAVELHOUDENDE ETHERISCHE OLIE, biokatalysatoren (in relatief grote hoeveelheden), o.a. fermenten en vitaminen (B1 en B2, nicotinamide), verder vit. A en veel vit. C, hormoonstoffen.

Allium ursinum L. : ZWAVELHOUDENDE ETHERISCHE OLIE; een stof, die de contractie van de uterus bevordert, biokatalysatoren en ca. 15% fructose.

W. De disulfiden in de vluchtige olie van de Allium-soorten bezitten een antibiotisch-bacteriostatische invloed in het maag-darmkanaal en ook bij excretie door de longalveoli. Overigens bezit deze etherische olie een prikkelende werking op de slijmviezen van alle organen, waarmede zij in aanraking komt of waardoor zij wordt uitgescheiden, met name bestaat er vooral een expectorende, en tevens een diuretische en cholagoge invloed. Tenslotte worden de coronairvaten gedilateerd, waardoor mede een – zij het ook zwakke – cardiotonische werking wordt uitgeoefend.

G. *Anti-arteriosclerotia* en als stofwisselingverbeterende, bloeddrukregulerende en resistentieverhogende adjuvantia. Allium cepa bovenal als *expectorans*, voorts als diureticum en haematicum; Allium cepa en Allium sativum tevens als carminativum, gastroënteroantisepticum en anthelminticum.

Aloë-soorten (fam. Liliaceae).

B. Voornamelijk *emodine-glycosiden*.

G. *Laxantia*; bij kleine doses tevens als amarum (zeer bitter!). Aloë is een bestanddeel van vele geheimmiddelen, mogelijk om de mederesorptie van andere stoffen in de dunne darm te verhogen.

MATIGE DOSERING GEWENST, vooral tijdens de graviditeit en bij nephritis!

Althaeae, Flores -, Folia -, Radix – (Altea officinalis L. – Malvaceae).

B. Ca. 35% slijmstof, 11% pectine, 37% zetmeel, 4% suiker, asparagine, 2% looistof, betäine en veel fosfaatrijke mineralen in de wortel.

G. *Musilagosum*.

Anethi, Fructus – (Anethum graveolens L. – Umbelliferae).

- B. *Etherische olie* (ca. 2%) met 40 - 60% carvon, aminebasen en vette olie.
- G. *Aromaticum*, carminativum, mild sedativum en als galactagogum; zelden als simplex.

Angelicae, Radix -, Semen – (Angelica archangelica L. –Umbelliferae).

- B. Tot ca. 1% *etherische olie* met voornamelijk phellandreen; cumarine bevattende *bitterstof*; organische zuren met o.a. valeriaanzuur, looistof en ca. 6% hars.
- G. *Aromaticum-amarum*, spasmolyticum, sedativum en als expectorans (een plant met een zeer ruim indicatie-gebied).

Anisi, Fructus – (Pimpinella anisum L. – Umbelliferae).

- B. 2 – 6% *etherische olie* met anethol; vette olie, organische zuren en choline.
- G. *Aromaticum*, spasmolyticum, carminativum, expectorans, diaphoreticum en galactagogum, corrigens.

Anserinae, Herba – (Pentilla anserina L. – Rosaceae).

- B. Een onbekende spasmolytische stof, vrij veel looistof, flavonen en veel minerale zouten.
- G. *Spasmolyticum*, adstringens en haemostypticum.

Armoraciae, Radix – (Cochlearia armoracia L. – Cruciferae).

- B. Mosterdolie-glycoside en vitamine C.
- G. Als specerij en haematicum, gewoonlijk vers; soms gedroogd als algemeen stimulan.

Arnicae, Flores – (Arnica montana L. Compositae).

- B. Ca. 0,1% etherische olie met *azuleen*; arnica-flavon, pressorstof, trimethylamine, betaïne, carotinoïde kleurstoffen, phytosterine, looistof en onbekende bitterstof, tevens choline.
- G. *Spasmolyticum*, analepticum en vaso-dilatator; in- en uitwendig als *resorbens* bij haemorrhagiën en *antiphlogisticum*.

VOORZICHTIGE DOSERING GEWENST.

Artemisiae, Herba -, Radix – (Artemisia vulgaris L. – Compositae).

- B. Tot 0,2% *etherische olie* met cineol (= eucalyptol) en thujon; bitterstof, inuline, looistof en hars.
- G. *Spasmolyticum* en *emmenagogum*; aromaticum-amarum en vermifugum.

MATIGE DOSERING GEWENST.

Asperulae, Herba – (Asperula odorata L. – Rubiaceae).

- B. *Cumarine glycoside*, het glycoside „asperuloside” (zie rubia-glycosiden), loostof; vermoedelijk tevens sporen etherische en vette olie, bitterstof, nicotinamide en verschillende organische zuren.
- G. *Aromaticum* en *haematicum*, tevens als mild sedativum, zwak narcoticum, hypnoticum, anaestheticum en mild diureticum.

Aurantii, Cortex-fructus -, Flores -, Folia -, Fructus – (Citrus aurantium L. – Rutaceae).

- B. *Etherische olie* (in cortex-fructus ca. 1%), bitterstof, hespiridine (flavon), looistof, organische zuren en choline.
- G. *Aromaticum-amarum*, CORRIGENS.

Avenae, Stramentum – Avena sativa L. – Graminae).

- B. Pectinestoffen, vitamine A, relatief veel SiO₂ en Ca.
- G. Adjuvans bij asthenische toestanden; uitwendig tevens in baden.

Bardanae, Folia -, Radix – (Arctium Lappa L. – Compositae).

- B. *Etherische olie* en inuline (vooral in de wortel), looistof, slijmstof en bitterstof „arctiine” (vooral in het blad).
- G. Wortel: *haematicum*, diureticum en diaphoreticum; cosmeticum.
Blad: *antiphogisticum*, stomachicum en cholreticum.

Basilici, Herba – (Ocimum basilicum L. – Labitae).

- B. Ca. 1 ½ % *esterische olie* met methylchavicol, linalool, kamfer, thymol, eugenol, enz.; sporen saponine en ca. 5% looistof.
- G. *Stomachicum-carminativum*, antisepticum en galactagogum; *aromaticum*.

Bellidis, Flores – (Bellis perennis L. – Compositae).

- B. Saponine, organische zuren, etherische en vette olie, inuline, bitterstof.
- G. Expectorans, tevens als haematicum en kleurcorrigen in theemengsels.

Berberidis, Cortex- (Berberis vulgaris L. – Berberidaceae).

- B. *Alkaloiden* (Berberine en berbamine).
- W. De gezamenlijke alkaloiden uit Berberis vulgaris bevorderen:
 1. Contactie van de gladde musculatuur, speciaal van de galblaas.
 2. Een secundaire laxatieve werking.
 3. Een antipyretische invloed en evt. ook stimulering van de diurese.
- G. *Chloreticum* en *cholekineticum*, antipyreticum en diureticum.

MATIGE DOSERING GEWENST.

Betulae, Folia – (Betulla alba L. – Betulaceae).

- B. *Saponine*, ca. 0,05% etherische olie, hars, 5-9% looistof, sporen nicotinamide, relatief veel K en Ca.
- G. *Diureticum* en urinedesinfectans, haematicum.

Betonicae, Herba - (Stachys officinalis L. – Labiatae).

- B. Tot ca. 15% *looistof*, verder betaine, choline en een chemisch nog onbekende bitterstof (Marrubiine?).
- G. *Adstringens*, expectorans (als Marrubium) en anti-arterioscleroticum.

Bistortae, Radix – (Polygonum bistorta L. – Polygonaceae).

- B. 10-20% *looistoffen*, 30% zetmeel, sporen emodien-glycosiden, kleurstof phlobaphen.
- G. *Adstringens* en *mucilaginosum*.

Boraginis, Herba – (Borago officinalis L. – Boraginaceae).

- B. Vrij veel lijmstof; saponine, looistof, hars, sporen etherische olie, veel minerale zouten, o.a. salpeter en calciummalaat.
- G. *Mucilaginosum*, mild diureticum en diaphoreticum.

Brunellae, Herba – (Brunella vulgaris L. – Labiatae).

- B. Tot 7% *looistof*, onbekende bitterstof, hars, sporen etherische olie.
- G. *Adstringens*; tevens als anti-diabeticum (bestanddeel onbekend).

Bursae pastoris, Herba – (Capsella Bursa pastoris Moench – Cruciferae).

- B. *Choline*, tyramine, *flavonen*, blauwzuurglycoside, weinig looistof, veel mineralen; in het zaad mosterdolie-glycoside.
- G. *Haemostypticum* en bloeddrukregulans.

Calami, Rhizoma – (Acorus Calamus L. – Araceae).

- B. 1,5 – 3% *etherische olie*, 0,2% *bitterstof*, choline, methylamine, looistof e slijmstof.
- G. *Aromaticum-amarum*.

Calendulae, Flores - , Herba – (Calendula officinalis L. – Compositae).

- B. Bitterstof, hars, etherische olie, saponine, klierstoffen, sporen salicylzuur, phytosterine, slijmstof.
- G. In- en uitwendig als *resorbens* en *antiphlogisticum*; tevens als stomachicum (amarum), cholericum en haematicum; bloemen tevens als kleurcorrecties in zalven en theemengsels.

Cardui benedicti, Herba – (Cnicus benedictus L. – Compositae).

- B. Glycosidische *bitterstof*; veel slijmstof, ca. 8% looistof, 0,3% etherische olie, hars, nicotinamide, veel minerale zouten (as tot 20% van de gedroogde plant).
- G. *Amarum*, emolliens en expectorans.

Cardui Mariae, Semen – (Cardus Marianus L. Compositae).

- B. *Bitterstof*, ca. 0,1% etherische olie, tyramine, histamine.
- W. Aan de bitterstof wordt een sterke choleretische werking toegekend.
- G. *Amarum*, speciaal bij hepato- en cholecystopathieën.

Carragaen, Lichen – (Chondrus crispus L. Gigartinaeae).

- B. Tot 80% *slijmstof*, tevens jodide.
- G. *Mucilaginosum*.

Carvi, Fructus – (Carum carvi L. Umbelliferae).

- B. 3-7% *etherische olie* met o.a. carvon en limoneen; hars, looistof en ca. 16% vette olie.
- G. *Aromaticum*, *spasmolyticum*, *galactagogum*.

Caryophyllatae, Herba – (Geum urbanum L. Rosaceae).

- B. Ca. 0,1% etherische olie met eugenol-glycoside; bitterstof, veel looistof, flavonen, hars.
- G. *Aromaticum-amarum* en *adstringens*, tevens als mild cardiotoonikum.

Centaurii, Herba – (Erytraea Centaurium – Pers. – Gentianaceae).

- B. Tot 3% *bitterstoffen*, gedeeltelijk glycosidisch gebonden; hars, sporen, etherische olie, organische zuren, was, vet, gom, sporen nicotinamide, K- en Mg-verbindingen.
- G. *Amarum*.

Chamomillae romanae, Flores – (Anthemis nobilis L. – Compositae).

- B. Tot ca. 2% *etherische olie* met o.a. *azuleen*; bitterstof, flavonen, organische zuren, choline, hars, was, sporen salicylzuur.
- G. *Aromaticum*, *spasmolyticum*, *antiphlogisticum* en *diaphoreticum*, tevens als emmenagogum.

MATIGE DOSERING GEWENST.

Chamomillae vulgaris, Flores – (Matricaria chamomilla L. – Comp.).

- B. Tot ca. 1% *etherische olie* met o.a. *azuleen*; bitterstof, flavonglycoside, choline, dioxycumarine, salicylzuur e.a. org. zuren.
- G. In- en uitwendig als *antiphlogisticum*; *spasmolyticum* en *diaphoreticum*, vooral in de kinderpraxis en gynaecologie.

Chelidonii, Herba – (Chelidonium majus L. Papaveraceae).

- B. Melksap met meerdere *alkaloiden* (gedeeltelijk verwant met opium), sporen (0,01%) etherische olie, enzymen en fermenten, organische zuren en nicotinamide, glucokinine.
- W. De werking van de gezamenlijke alkaloiden van *Chelidonium majus* is:
 1. Centraal analgetisch, apsmolutisch en zwak sedatief.
 2. Cardiotonisch met verwijding van de coronair-vaten.
 3. Cholekinetisch.
- G. *Chologogum* (cholekineticum en choreticum), spasmolyticum, analgeticum, mild sedativum; utero-en cardiotonicum, voorts als haematicum en laxans; uitwendig als zwak causticum en ophthalmicum.

MATIGE DOSERING GEWENST.

Cichorii, Herba – (*Cichorium intybus* L. Compositae).

- B. Melksap met *bitterstof* „intybine” en „lactucine”, caoutchouc, vermoedelijk tevens choline; in de bloemen „cichoriine”, een oxycumarin derivaat; in de wortel inuline.
- G. *Amarum*, tevens als mild diureticum en haematicum.

Cochlearia, Herba – (*Cochlearia officinalis* L. – Cruciferae).

- B. Mosterdolie-glycosiden, bitterstof, looistof, veel vitamine C en minerale zouten.
- G. *Roborans* (als vitamine- en mineralenbron), voornamelijk vers; voorts als stomachicum en diureticum.

Consolidae, Radix – (*Symphytum officinale* L. – Boraginaceae).

- B. *Allantoïne* (oxydatie-product van een purine-derivaat), veel *slim-* en *looistof*, inuline, 1-3% asparagine, hars, sporen etherische olie, choline en amine.
- W. Allantoïne is bij de stofwisseling in het dierlijk organisme van grote betekenis en bevordert o.m de groei, alsook de regeneratieprocessen bij vulnera en periostbeschadigingen.
- G. *Antiphlogisticum*, ook bij periostbeschadigingen, ostitis, phlebitiden, phlegmonen e.d. ; voorts als anti-arterioscleroticum.

Coriandri, Fructus – (*Coriandrum sativum* L. – Umbelliferae).

- B. Tot 1% etherische olie met 40-60% linalool, looistof, vit. C.
- G. Carminativum, spasmolyticum, aromaticum, als Anisum, Foeniculum, e.d.

Coryli, Flores – (*Corylus avellana* L. – Betulaceae).

- B. Geheel onbekend; G. Diaphoreticum en antipyreticum, gewoonlijk als thee.

Crataegi, Flores -, Fructus – (*Crataegus oxyacantha* L. – Rosaceae).

- B. *Triteerpeenzuren*, o.a. ursol- en oleanol-zuren (= Crataeguszuren), *flavonen*, etherische olie, looistof, trimethylamine.

- W. De crataegus-zuren verbeteren primair de coronair-doorbloeding en verhogen secundair de arbeidskracht van het hart. In combinatie met de flavonstoffen bevorderen zij synergistisch een objectieven regulering van de hartwerkzaamheid en van de bloeddruk, zonder cumulatie. Crataegus is daarom geïndiceerd bij alle mengvormen van functionele en lichte organische hartaandoeningen, ook decompensatieverschijnselen op oudere leeftijd, en wel speciaal ter voorkoming, ondersteuning of afwisseling van de digitalistherapie.
- G. *Coronair-dilatator* en *cardioniticum*; tevens als mild sedativum en diureticum.

Cumini, Fructus – (Cuminum Cyminum – Umbeliferae).

- B. Etherische en vette olie.
- G. Carminativum en spasmolyticum, evenals Anisum, Foeniculum, Coriandrum.

Curcumae javanicae, Rhizoma – (Curcuma xanthorrhiza Roxb. Zingiberaceae).

- B. 3-6% *etherische olie*, vette olie, kleurstof, bitterstof, zuur K-oxalaat, zuren en harsen, 6% o.a. mangaan.
- W. De etherische olie werkt zwak antiseptisch en bezit het vermogen cholesterol op te lossen.
- G. Specificum bij *cholose en hepatisme*.

Cucurbitae, Semen – (Cucurbita pepo L. Cucurbitaceae).

- B. 36-57% vette olie, etherische olie, hars met oxycerotinezuren, sporen salicylzuur, eiwit, suiker. Bestanddeel van de anthelminthische werking is nog onbekend.
- G. Vermifugum, vooral taeniifugum (de zaadinhoud!).
- D. Bij de taeciasis: 40gr. gepelde zaadkorrels vermengen met 30 gr. ricinusolie en 30 gr. honing, deze hoeveelheid in eenmaal innemen met melk; 2 uren nadië: 30 gr. ricinus-olie, 30 gr. honing en 10 gr. citroensap.

Cyani, Flores – (Centaurea Cyanus L. – Compositae).

- B. Bitterstof „cnicine”, „cichoriine”-glycoside, kleurstof, slijmstof, was, mineralen (K, Mg en soms ook aluminium), vermoedelijk tevens looistof.
- G. Haematicum, maar vooral als thee- en thee-afkookmiddel.

Cynosbati, Fructus – (Rosa canina L. – Rosaceae).

- B. *Vitaminen*, vooral C, maar tevens A. B. K. En P; flavonen, vette en etherische olie, looistof, suiker, pectine, organische zuren, carotinoïde, kleurstof, slijmstof en vanilline.
- G. Vruchtschalen : voornamelijk als vitamine-C-bron.
Vruchtpitten : bij nephro- en cystopathieën, o.a. urolithiasis.

Droserae, Herba – (Drosera rotundifolia L. – Droseraceae).

- B. *Droseron* (antibioticum), hars, looistoffen, kleurstof, sporen etherische olie, sporen benzoëzuur en andere organische zuren, een proteolytisch enzym, vitamine C (zie ook *Juglans regia*).
- G. Spasmolyticum en *expectorans*, speciaal bij pertussis; tevens als anti arterioscleroticum.

Dulcamarae, Stipites – (*Solanum Dulcamara* L. – Solanaceae).

- B. *Glyco-alkaloiden*, *saponine*, glycosidische bittersotf, 8-11% looistof en suiker. (de alkaloiden zijn giftig!).
- G. Algemeen *secretorisch stimulan*s en als haematicum.

MATIGE DOSERING GEWENST.

Ebuli, Radix – (*Sambucus Ebulus* L. – Caprifoliaceae).

- B. *Saponine* en onbekende bitterstof.
- G. *Diureticum*, diaphoreticum, cholreticum en laxans.

Equiseti, Herba – (*Equisetum arvense* L. – Equisetaceae).

- B. *Flavonglycosiden*, tot 5% *saponine*, onbekende bitterstof, hars, organische zuren, veel SiO₂ (70-80% van de as, gedeeltelijk oplosbaar), Al, K en andere minerale zouten.
- G. *Diureticum* en *haemostypticum*, kielzuur-plant en regulans bij stofwisselings- en bloeddrukstoornissen, urolitholyticum.

Ericae, Herba – (*Calluna vulgaris* L. – Ericaceae).

- B. *Flavonglycosiden*, *arbutine-glycoside*, *saponine*, 7-8% looistof, een alkaloid(?), organische zuren en relatief veel SiO₂ en Ca.
- G. *Diureticum*, urinedesinfectans, urolitholyticum, kiezelzuurplant.

Erodii, Herba – (*Erodium cicutarium* Hérit. – Geraniaceae).

- B. Onbekende uteruswerkstoffen, tevens looistof, galluszuren en flavonen.
- G. *Haemostypticum* en uterotonicum.

Euphrasiae, Herba – (*Euphrasia officinalis* L. – Scrophulariaceae).

- B. *Aucubine-glycoside*, looistof, etherische olie, een aromatische harsachtige stof, bitterstof, vettel olie slijmstof, as 7-12%.
- G. In-en uitwendig speciaal als *ophthalmicum*; overigens ook als mild digestivum en cerebraal-stimulans.

Farfarae, Folia – (*Tussilago Farfara* L. – Compositae).

- B. Veel *slijmstof*, tot 17% *looistof*, galluszuren en andere organische zuren, bitterstof, inuline, een caotchouc-achtige stof (?), choline en veel minerale zouten, o.a. vooral salpeter, S en Ca (as ca. 17%)

G. *Antiphlogisticum en expectorans, hematicum, speciaal bij exsudatieve diathese, roborans.*

Foeniculi, Fructus – (Foeniculum vulgare Mill. – Umbelliferae).

- B. Tot 6% *etherische olie* met o.a. 50-60% anethol en ca. 20% fenchon; anijszuren, kamfer, 10% vette olie.
- G. *Corrigens (aromaticum), stomachicumcarminativum, spasmolyticum, expectorans, mild diureticum en als galactagogum; uitwendig als ophthalmicum.*

Foenugraeci, Semen – (Trigonella Foenu graecum L. – Leguminosae).

- B. Tot 30% slijmstof, 27% eiwitstoffen, saponine, een flavonglycoside, ca. 1% Trigonelline (=Betanine), lecithine, choline, bitterstof, 0,01% etherische olie, ca. 6% vette olie, hars, veel organisch gebonden goed resorbeerbaar ijzer en fosfoor, glucokinine.
- G. *Roborans* (plantaardige levertraan!), *stomachicum en expectorans; in- en uitwendig als mucilaginosum. SMAAK ZEER ONAANGENAAM!*

Fragariae, Folia – (Fragaria versca L. – Rosaceae).

- B. Veel looistof, vermoedelijk tevens organische zuren en minerale zouten.
- G. *Adstringens, diurematicum en haematicum.*

Frangulae, Cortex – (Rhamnus Frangula L. – Rhamnaceae).

- B. *Emodine-glycosiden* (anthrachinonglycosiden), saponine, bitterstof en ca. 12% looistof.
- G. *Laxans*; matige dosering ook tijdens de graviditeit toegestaan.

Fraxini, Cortex, -, Folia – (Fraxinus excelsior L. – Oleaceae).

- B. In de bast: *Fraxine* (cumarine-glycoside).
In het blad: *Flavonglycoside* quercitrine, manniet, inosiet, dextrose, hars, gom, looistof, etherische olie en vermoedelijk tevens Fraxine.
- G. *Diureticum; haematicum en mild laxans.*

Fucus vesiculosus, L. (Fucaceae).

- B. Jodium- en broomverbindingen, kleurstof, slijmstof (wiermucinen), manniet.
- G. *Stofwisselings-corrigen*s (jodiumbron), vooral bij thyreoid-stoornissen.

Fumariae, Herba – (Fumaria officinalis L. – Papaveraceae).

- B. Fumarine en andere *alkaloiden*, bitterstof, hars, slijmstof.
- G. *Haematicum en algemeen stimulans*

Galaeopsidis, Herba – (Galeopsis ochroleuca Lamark – Labiatae).

- B. *Saponine*, bitterstof, 5-10% looistof, sporen etherische olie, hars, vert, was, organische zuren, SiO₂ (gedeeltelijk oplosbaar).
- G. *Expectorans* en kiezelzuurplant, tevens als haematicum.

Galii Aparines, Herba – (Galium Aparine L –Rubiaceae).

- B. *Asperuloside*-glycoside (zie Rubia-glycosiden), saponine-achtige substanties, veel organische zuren, relatief veel SiO₂ en enzymstoffen.
- G. *Haematicum*, speciaal bij exsudatieve en arthritische diathese, urolitholyticum.

Galii lutei, Herba – (Galium verum L. – Rubiaceae).

- B. *Rubia-glycosiden* (trioxyanthrachinonglycoside, rubiadineglycoside, asperuloside-glycoside (= rubichloorzuren)), waarschijnlijk tevens saponine-achtige substanties; enzymstoffen, veel organische zuren en veel SiO₂.
- G. Mild diureticum en spasmolyticum, tevens als herba Galii Aparines.

Genistae scorpariae, Herba – (Sarthamnus scoparius L. – Legum).

- B. „*Sparteine*” en andere alkaloiden, tyramine en oxytyramine, *flavonglycoside*, looistof, bitterstof, hars, sporen etherische olie. Deze plant bevat geen citisine (zoals Genista tinctoria)!
- W. Sparteine is in tegenstelling met citisine veel minder toxisch. Sparteine heeft een typisch adrenergische werking. Deze is hoofdzakelijk merkbaar op het hart. De cardiotonische werking wordt ondersteund door de flavonstof, welke laatste ook de diurese vermeerderd.
- G. *Cardioniticum*, zonder intoxicatie of cumulatie;
Diureticum en laxans.

Gentianae, Radix – (Gentiana lutea L. – Gentianaceae).

- B. Veel *bitterstoffen* (in de wortel 3-5%), gedeeltelijk glycodisch gebonden; kleurstof, slijmstof, pectine, diverse suikers, etherische en vette olie, 0,1 % zuren.
- G. *Amarum*.

Geranii Robertiani, Herba – (Geranium Robertianum L. – Gentianaceae).

- B. Bitterstof „Geranine” (?), ca. 5% looistof, een zeer vluchtige olie en een hars.
- G. *Adstringens* en haemostypticum; mild diureticum.

Glechomae hederaceae, Herba – (Glechoma hederacea L. – Labiatae).

- B. *Bitterstof* „glechomine”, 6-7% looistof, sporen etherische olie, choline, hars, gom, vetzuren, kalium-nitrat, vrij veel SiO₂.
- W. Aan „glechomine”, waarvan de chemische structuur nog onbekend is, wordt een sterke secretiebevorderende werking toegeschreven, o.a. op de slijmvliezen van de ademhalingsorganen.
- G. *Expectorans en antiphlogisticum*; mild stomachicum, diureticum en litholyticum.

Graminis, Rhizoma – (Triticum repens L. – Graminaceae).

- B. Tot 10% *slijmstof*, 5% triticine, 5-7% inuline, 3% suiker, *saponine*, sporen etherische olie, vanilline-glycoside, een onbekende glycoside, enzymstoffen, vit. A en B, in de as tot 30% SiO₂, veel Fe en K.
- G. *Mucilaginosum; haematicum* en diureticum, roborans.

Hamamelidis, Cortex –, Folia – (Hamamelis virginica L. – Hamam).

- B. **Looistoffen**, gedeeltelijk glycosidisch gebonden, in de bladen tevens tot ca. 0,2% choline, *saponine*, een chemisch nog onbekende glycoside en etherische olie; in de bast palmitinezuur, een vit.-C-rijk vetzuur en enig triglyceride.
- G. *Venenwand-tonicum* (adstringens en haemostypticum).

Hederae Helicis, Folia – (Hedera Helix L. – Araliaceae).

- B. Verschillende *saponinen*, looizuur, organische zuren, hars.
- G. *Expectorans en litholyticum*; uitwendig als zwak causticum en als ophthalmicum.

MATIGE DOSERING GEWENST.

Helenii, Radix – (Inula Helenium L. – Compositae).

- B. 1-3% *etherische olie* met alantlactonen en alantkamfer, tot 44% inuline, bitterstof, hars en pectinen.
- G. *Anthelminthicum; expectorans* (hoestsedativum) en aromaticum amarum.

Humuli Lupuli, Flores – (Humulus Lupulus L. – Moraceae).

- B. In glandulae Lupuli : LUPULINE, met 2-6% *bittere organische zuren*, ca. 65% hars, 1-3% *etherische olie*, 7% looistof, tevens choline, trimethylamine en asparagine;
In stobuli Lupuli : ca. 4% *bitterstof*, 15% hars, 3% looistof en 0,15% etherische olie.
- G. *Aromaticum-amarum*, mild sedativum en *anaphrodisiacum*.

Hydropiperis, Herba – (Polygonum hydropiper L. – Polygonaceae).

- B. Etherische olie, flavonen, looistof en een onbekende glycoside.
- G. *Haemostypticum*.

Hyperici, Herba – (Hypericum perforatum L. – Guttiferae).

- B. Tot 1% *etherische olie, flavonen*, hars, was, bitterstof, kleurstof „hypericine”, organische zuren, 10-12% looistof, pectine, choline en nicotinamide.
- W. Het acetonextract der rijpe vruchten werkt 1/200.000 bacteriostatisch en 1/20.000 bactericide (ARch. D. Ph. 287.439 '54).
- G. *Nervinum en roborans; antiphlogisticum* en adstringens; stomachicum en cholagogum; algemeen stimulan voor de stofwisseling en bloedcirculatie, tevens als haemostypticum.

Hyssopi, Herba – (Hyssopus officinalis – Labiatae).

- B. Tot 0,9% *etherische olie, flavonglycoside hesperidine* (5-6%), diosmine, ca. 8% looistof, appelzuur, hars en gom.
- G. *Expectorans, anhidroticum* (tevens als regelans), antiphlogisticum en *aromaticum*.

Hieracii, Herba – (Hieracium pilosella L. – Compositae).

- B. Looistof, bitterstof, suiker, eiwit, hars, slijm, flavonen. Het verse plantensap: een antibioticum tegen *brucellosis*, dat na orale toediening een snel effect zou hebben.
- G. Adstringens, expectorans, diureticum en haematicum.

Iridis, Radix– (Iris-soorten – Iridaceae).

- B. 50% zetmeel en *slijmstof*, 0,1-0,2% *etherische olie* met 85% myristinezuren, 10% iron, terpenen; iridine-glycoside, looistof, 10% vette ikue, 6% suiker, 1% hars en was, as 3%.
- G. *Aromaticum, mucilaginosum en expectorans, cosmeticum*.

Islandicus, Lichen – (Cetraria islandia Achar. – Parmeliaceae).

- B. Ca. 70% *slijmstof* met pectine en ca. 2% *bittere moszuren* (cetrarine), verschillende suikers, gom, vit. A, jodide en antibiotische stoffen.
- G. *Expectorans, mucilaginosum, amarum en galactagogum*.

Juglandis, Folia – (Juglans regia L. – Juglandaceae).

- B. Veel *looistof* met ellagzuren, *bitterstof Juglon*, 0,01-0,03% *etherische olie* en nog onbekende stoffen.

- W. Juglon (=5-oxy-1,4-naphthochinon) is chemisch verwant met de *antihaemorrhagische* vitamine K en met het *antibiotische* naphthochinonderivaat Plumbagine, welke laatste identiek is met Droseron (= 2-Methyl-5oxy-1,4-naphthochinon). Plumbagine is bactericide, speciaal voor strepto-pneumo- en staphylococcen (Denoël, A; J. Pharm. Belg, 1,3-1949).
- G. *Haematicum*, speciaal bij exsudatieve en haemorrhagische diathese, tevens als adstringens en anthelminthicum.

Juniperi, Fructus – (Juniperus communis L. – Cupressaceae).

- B. Tot 2% *etherische olie*, flavonglycosiden, looistof, tot 30% invertsuiker, ca. 9% hars, was, gom, kleurstof, organische zuren.
- W. Experimenteel werd een diuretische werking waargenomen met aanmerkelijke vermeerdering van N- en Cl-uitscheiding.
- G. *Diureticum* en urinedesinfectans; *stomachicum-carminativum* en haematicum, corrigens, aromaticum.

MATIGE DOSERING GEWENST.

Lactucae, Herba – (Lactuca virosa L. – Compositae).

- B. Voornamelijk melksap met *bitterstof* lactucine en lactucopicrine.
- W. Als opium-frigidum, in het bijzonder als sedativum bij prikkelhoest en slapeloosheid. De werking is te vergelijken met die van opium, doch zwakker en geeft geen gewenning, verslaving en intoxicatie.
- G. *Hoestsedativum* en algemeen sedativum.

Lamii Albi, Flores-, Herba – (Lamium album L. – Labiatae).

- B. Veel *looi-* en *slijmstof*; *saponine*; weinig etherische olie, bitterstof, veel xantophyll.
- W. Lamium album wordt farmacologisch een plant genoemd met een milde, maar zeer veelzijdige werking.
- G. *Antiphlogisticum*, ook bij gynaecologische ontstekingen, haematicum en roborans.

Lavandulae, Fores – (Lavandula officinalis Caix. – Labiatae).

- B. 1,2% *etherische olie* met tot ca. 50% linalylacetaatm geraniol en borneol; tevens cumarine, sporen saponine, looistof (ca. 12%?).
- G. *Sedativum*, cholagogum en carminativum, AROMATICUM.

Leonuri Cardiacae, Herba – (Leonurus Cardiacae L. – Labiatae).

- B. *Hars*, een onbekende bitterstof, een onbekende alkaloiden, een onbekende glycoside, sporen etherische olie en 5-9% looistof; as 1-% met K, Fe, Mg, Ca en Mn in de vorm van fosfaten, silicaten, nitraten, carbonaten en chloriden.
- W. Het onderzoek van Haag (1942) heeft aangetoond, dat voor de hartwerking 2 harsen in aanmerking komen, nl. Een intensief bitter smakkende, neutrale hars en een eveneens bittere, zure hars.
- G. Mild *sedativum* en *cardiotonicum*, zonder cumulatieve werking, o.a. bij climactrieumbezwaren en dysmenorrhoe; tevens als adstringens.

Levistici, Radix – (*Levisticum officinale* Kosch – Umbelliferae).

- B. 1 tot 1,5 % *etherische olie*, hars, gom, organische zuren, veel suiker, looistof, bitterstof, slijmstof.
- G. *Diureticum*, *aromaticum* en algemeen stimulant.

Linariae, Herba – (*Linaria vulgaris* Mill. – Scrofulariaceae).

- B. *Flavoglycosiden*, hars, organische zuren, looistof, bitterstof, een phytosterine, was en paraffine.
- G. In- en uitwendig bij pijnlijke *Haemorrhoiden*, overigens als chocolagum, diureticum en mild laxans, tevens als wondgeneesmiddel. In de volksgeneeskunde wordt tegen hoge doseringen gewaarschuwd!

Lini, Semen – (*Linum usitatissimum* L. – Linaceae).

- B. Tot 55% *slijmstof*, die bij hydrolyse glucose, galactose, rabinose, sylose en vlas-pectine levert; daarnaast 30-40% vette olie met ca. 1 ½ % blauwzuurglycoside.
- G. *Mucilaginosum*, bij voorkeur als thee van ongemalen zaden.

Liquiritiae, Radix – (*Glycyrrhiza glabra* L. – Leguminosae).

- B. *Glycyrrhizine*, hars, gom, bitterstof, asparagine, sporen etherische olie, slijmstof, suiker en zetmeel.
- W. Glycyrrhizine heeft een met saponine overeenkomende werking. Het radixextract ondersteunt tevens de Senna-werking!
- G. *Expectorans* en *diureticum*, CORRIGENS. Bij gebruik van grote hoeveelheden succus Liquiritiae als simplex, bijv. Bij ulcus pepticum, bestaat gevaar voor K-deficientie en oedema!

Majoranae, Herba – (*Majorana hortensis* Moench – Labiatae).

- B. 0,5-0,9% *etherische olie*, ca. 9% looistof, bitterstof, kamfer. Sterker digestief, maar minder antiseptisch dan *Origanum vulgare*.
- G. AROMATICUM *digestivum*, spasmolyticum en adstringens.

Malvae, Flores -, Herba – (Malva silvestris L. – Malvaceae).

- B. Veel *slijmstof*; looistof, kleurstof, sporen etherische olie.
- G. *Mucilaginosum*.

Marrubii, Herba – (Marrubium vulgare L. – Labiatae).

- B. 0,3-1,-% *bitterstof* „marubine” (= diterpenoidlacton), vrije bitterstof, 6,5% looistof, hars, sporen etherische olie en (?) saponine.
- W. De bitterstof „marubine” heeft een secretiebevorderende werking, o.a. op de klieren van de ademhalingsorganen, stimuleert de leverfunctie en werkt bij kleine hoeveelheden gunstig bij extrasystolische arhythmie.
- G. *Expectorans* en *roborans*, digestivum, cholagogum en haematicum (lymphaticum).

MATIGE DOSERING GEWENST.

Meliloti, Herba – (Mellilotus officinalis Desr. – Leguminosae).

- B. *Cumarine*, gedeeltelijk glycosidisch gebonden; sporen etherische olie, slijmstof, choline, hars, looistof, flavonkleurstof, organische zuren.
- G. *Aromaticum*, zwak narcoticum, spasmolyticum en diureticum; uitwendig als antiphlogisticum.

Melissae, Folia – (Melissa officinalis L. – Labiatae).

- B. Tot 0,25% *etherische olie* met o.a. citral, citronellal, linalool en geraniol; ca. 4% looistof, bitterstof, slijmstof.
- G. AROMATICUM, mild *sedativum* en *digesticum*; corrigens.

Menthae piperitae, Folia (Mentha piperita L. – Labiatae).

- B. Tot 1,5% *etherische olie* met ca. 50% menthol en 20% menthon; 6-12% looistof, een bitterstof, sporen nicotinamide.
- G. AROMATICUM, *digestivum*, cholagogum, spasmolyticum, adstringens, corrigens.

Millefolii, Herba – (Archillea Millefolium L. – Compositae).

- B. Ca. 0,25% *etherische olie*, met o.a. *azuleen*, cineol, borneol, pineen, thujon en kamfer ; bitterstof, looistof, hars, asparagine, inuline, diverse organische zuren, veel fosfaten, nitraten en K-zouten.
- W. Azuleen werkt antiphlogistisch en beordert de wondgranulatie. Etherische olie werkt antiseptisch, ezpectorerend en anthelminthisch. Bitterstof heeft betekenis als amarum, stimuleert tevens het symp.z. st. Looistof verhoogt de waarde als adstringens (antidiarrhoicum). Haemostyptische en cholereistische werking werd experimenteel vastgesteld.

- G. **Adjuvans** bij ziekten van de meeste uiteenlopende indicatiestellingen, nl. als **NERVINUM** en **ROBORANS**, *antiphlogisticum* en *haemostypticum*, tevens als *aromaticum-amarum*.

Nasturtii, Herba – (Nasturtium officinale R. Brown – Cruciferae).

- B. *Mosterdolie-glycosiden*, sporen etherische olie, weinig looistof, vrij veel vitaminen (vooral C, maar tevens A, D, en E), Ca-zouten, vrij K-nitraat, vrij veel Fe, tevens jodide en sporen arsenicum.
- G. *Roborans* (als vitamine- en mineralenbron), gewoonlijk vers.

Nepetae, Herba – (Nepeta cataria – Labiatae).

- B. 0,2 tot 0,7% *etherische olie* met carvacrol, sporen thymol en pulegon en een nog onbekende alcohol „nepetol”; een lacton en bitterstof.
- G. *Expectorans*.

Ononidis, Herba–, Radix – (Ononis spinosa L. Leguminosae).

- B. *Etherische olie* (ca. 0,2%), glycoside „ononine”, *flavon-glycoside*, looistof, vette olie, hars, citroenzuur, (?), saponine, Ca- en K-zouten.
- W. Bevordert de diurese met vermeerderde uitscheiding van N- en Cl- bestanddelen.
- G. *Diureticum* en haematicum, vooral bij arthritische diathese.

Origani, Herba– (Origanum vulgare L. – Labiatae).

- B. Tot 0,4% *etherische olie* met o.a. thymol (ca. 16%) en carvacrol; ca. 8% looistof; vermoedelijk tevens hars en/of bitterstof.
- W. Meer antiseptisch en minder digestief dan Majorana hortensis.
- G. *Expectorans* en *antiphlogisticum*, nervinum en digestivum; *aromaticum*.

Orthosiphonis, Folia – (Orthosiphon stamineus Bentham – Labiatae).

- B. *Saponinen*, het glycoside „orthosiphonine”, etherische en vette olie, looistof, hars, een phytosterine en veel K-zouten.
- W. Experimenteel werd een duidelijke dilaterende invloed op de ureters vastgesteld.
- G. *Diureticum* en *uro lithagogum*, (steenafdrijvend middel).

Paeoniae, Radix – (Paeonia officinalis L. – Ranunculaceae).

- B. Perigrine-alkaloïde, een glycoside, organische zuren, looistof, hars, kleurstof, tevens ca. 20% vette olie en 11% eiwit.

- W. Perigrine werkt toniserend op de uterus, alsmede haemostyptisch. Het extract van de wortel beïnvloedt het centraal zenuwstelsel.
- G. *Spasmolyticum*, tevens als venenwand-tonicum.

MATIGE DOSERING GEWENST.

Parietariae, Herba – (*Parietaria officinalis* L. – Urticaceae).

- B. Onbekende bitterstof, looistof, veel K-nitraat.
- G. *Diureticum*.

Passiflorae, Herba – (*Passiflora incarnata* L. – Passifloraceae).

- B. *Alkaloïde* (3-methyl-4-carboline) en (?) blauwzuurglycoside.
- W. De tinctuur van de verse plant bezit een uitgesproken sedatieve invloed.
- G. *Sedativum*, *analgeticum* en *spasmolyticum*.

MATIGE DOSERING GEWENST.

Petroselinii, Folia-, Fructus-, Radix – (*Petroselinum sativum* Hoffm. – Umb).

- B. *Etherische olie* (in de vrucht 2-7%) met o.a. apiol en myristicine; vette olie, *flavonen*, vit. C (vooral in het kruid).
- G. *Diureticum*, *stomachicum* en *emmenagogum*.

Phaseoli, Cortexfructus – (*Phaseolus vulgare* L. – Leguminosae).

- B. Betaine (Trigonelline), diverse aminozuren, glucokinine, asparagine, choline, sporen blauwzuurglycoside, mogelijk tevens flavonstoffen, relatief veel SiO₂.
- G. *Diureticum* en als (matig) anti-diabeticum.

Pimpinellae, Herba–, Radix – (*Pimpinella saxifraga* L. – Umbelliferae).

- B. Ca. 0,4% *etherische olie*, (?) 1% saponine, cumarine-bevattende bitterstof, een weinig looistof en hars.
- G. *Expectorans*, mild *diureticum* en *stomachicum*.

Plantaginis, Folia, Semen – (*Plantago lanceolata* L. – Plantaginaceae).

- B. Veel *slimstof*, *aucubine-glycoside*, *xantophyll*, enzymen, mogelijk tevens looistof en een hars; in de as (ca. 12%) veel minerale zouten, o.a. van K, S, Na, Fe, Va, P, soms ook zink, veel SiO₂.
- G. *Mucilaginosum*, *antiphlogisticum*, *expectorans*, *haemostypticum* en *haematicum*. *Plantago lanceolata* wordt geprefereerd boven de andere variëteiten, wegens zijn zeer veelzijdige, maar altijd milde werking.

Poygalae amarae, Herba – (*Polygala amara* L. – Polygalaceae).

- B. *Saponinen*, *bitterstof*, phenolglycoside gaultherine, sporen looistof en etherische olie.

G. *Expectorans*, amarum en galactagogum.

Polygoniavicularis, Herba – (*Polygonum aviculare* L. – Polygalaceae).

- B. Veel SiO₂, gedeeltelijk oplosbaar; 3,5% glycosidische *looistof*, ruim 5% *slijmstof*, sporen emodine-glycosiden en mogelijk ook van salicylzure methylester, hars, was, vet, sporen etherische olie met een kamferachtige stof „*pesicariol*” en een glycoside (flavon?).
- G. Als *kieselzuur*-plant, *haemostypticum* en *adstringens*; tevens als diureticum, litholyticum en antidiabeticum (bestanddeel nog onbekend).

Polypodii, Rhizoma – (*Polypodium vulgare* L. – Polypodaceae).

- B. 1% harsachtige *bitterstof* „*polypodine*”, tot 20% glycerhizine of saponine-achtige *zoetstof*, sporen etherische olie, slijmstof, looistof, manniet, 8% vette olie, eiwit, zetmeel en suiker.
- W. De bitterstof zou een sterke choleretische en anthelminthische werking bezitten.
- G. *Expectorans*, cholericum, anthelminthicum en mild laxans.

Populi, Gemmae – (*Populus nigra* L. – Salicaceae).

- B. *Phenolglycosiden*, nl. *salicine* en *populine*; 0,5% etherische olie met humuleen, caryophylleen en sesquiterpeen, 0,25% flavonglycoside „*chryisine*”, tevens looistof.
- G. *Diureticum en anti-rheumaticum*; analgeticum, antipyreticum en antisepticum (plantaardig salicylaat).

Primulae, Flores – Radix – (*Primula veris* L. – Primulaceae).

- B. *Saponine* met primula-zuur, vooral in de wortel; primula-kamfer, phenolglycoside, etherische olie, flavonen, vit. C, in de wortel SiO₂.
- G. *Diureticum en expectorans*; mild diaphoreticum, spasmolyticum en algemeen tonicum of stimulant; de bloemen buitendien als analgeticum en sedativum.

MATIGE DOSERING GEWENST.

Pruni spinosae, Flores – (*Prunus spinosa* L. – Rosaceae).

- B. *Flavonglycoside* en sporen blauwzuurglycoside.
- G. *Diureticum*, mild laxans en cardiocicum; concurrent van *Crataegus oxyacantha* (z.a. alsmede flavonen).

Pulmonariae, Herba – (*Pulmonaria officinalis* L. – Boraginaceae).

- B. Veel *slijmstof*, *saponine*, ca. 10% looistof, anthocyanglycoside, vrij veel SiO₂ (gedeeltelijk oplosbaar), K- en Ca-zouten (as ca. 15%).

G. *Expectorans*, mucilaginosum en adstringens, kiezelzuurplant.

Quassiae, Lignum – (Quassia amara L. – Simarubaceae).

B. *Bittersoffen*, (Quassine).

G. *Tonicum-amarum* en anthelminthicum.

Quercus, Cortex –, Folia – (Quercus robur L. – Fagaceae).

B. Veel looistof, in de bast tot 20%; bitterstof Quercine; in het blad tevens flavonglycoside.

G. *Adstringens* en haemostypticum.

Rhei, Radix – (Rheum palmatum en -Rhaponticum L. – Polygalaceae).

B. *Emodine-glycosiden*, vrije emodinen, looistoffen.

G. *Laxans*, met kleine hoeveelheden als anti-diarrhoicum en stomachicum.

Rhoeados, Flores – (Papaver rhoeas L. – Papaveraceae).

B. Rhoeadine-alkaloïde, glycosidisch gebonden en vrije kleurstof, slijmstof, zuren, hars en gom.

G. Zwak expectorans en hoestsedativum; kleurcorrecties.

Ribis nigri, Folia – (Ribes nigrum L. – Saxifragaceae).

B. Etherische olie, vermoedelijk tevens organische zuren en looistof.

G. Algemeen stofwisselingsstimulans.

Rosmarini, Folia – (Rosmarinus officinalis L. – Labiatae).

B. Tot 20% *etherische olie* met o.a. terpenen, borneol, kamfer en cineol; ca. 8% looistof, hars, bitterstof, sporen saponine, nicotinamide en een onbekende glycoside.

G. *Nervinum en roborans* (algemeen tonicum voor de stofwisseling en bloedcirculatie), emmenagogum, *aromaticum*; uitwendig als anaesthaeticum en antisepticum.

Rubiae tinctorum, Radix – (Rubia tinctorum – Rubiaceae).

B. *Rubia-glycosiden*, (di- en trioxanthrachinonglycosiden, o.a. ruberythrine-zuren, asperuloside en rubiadine), diverse organische zuren, looistof, pectine, tot 15% suikers, eiwit, sporen vette olie, Ca-zouten.

G. Specificum bij *urolithiasis* en als *anti-rheumaticum*; WAARSCHUWING: de rode kleurstoffen van deze plant worden in de darm geresorbeerd en met de urine uitgescheiden (rose-rode urine!).

Rubi fruticosi, Folia – (Rubus fruticosus L. – Rosaceae).

- B. 5-7% *looistof*, flavonglycoside, sporen etherische olie, organische zuren en vitamine C.
- G. *Adstringens*, diureticum en haematicum.

Rubi idaei, Folia – (Rubus idaeus L. – Rosaceae).

- B. *Looistof*, organische zuren, flavonglycoside en vitamine C.
- G. *Adstringens*; vermoedelijk van zwakkere werking dan Rubus frut.

Rutae, Herba – (Ruta graveolens L. – Rutaceae).

- B. *Flavonglycoside rutine* (permeabiliteitsvitamine); tot 0,7% *etherische olie* met voornamelijk methyl-n-ketonen, daarnaast esters, terpenen, citronellal, een blauwe olie (azuleen?) en cumarine; tevens hars, een weinig looistof, bitterstof; salicylverbindingen, vrij appelzuur en S.
- G. *Nervinum* en *roborans* (algemeen tonicum voor de stofwisseling en bloedcirculatie (flavonwerking) bij allergische en neurasthenische toestanden), haemostypticum, uterotonicum en anthelminthicum; in- en uitwendig als *ophthalmicum*.

MATIGE DOSERING GEWENST.

Salicis, Cortex – (Salix alba – Salicaceae).

- B. *Salicine*, (phenolglycoside) tot 10% looistof, een onbekende (zwak sedatieve) stof, hars, was en slijmstof.
- G. *Analgeticum* en *antipyreticum* (plantaardig salicylaat), tevens als *adstringens* en anaphrodisiacum.

Salviae, Folia – (Salvia officinalis L. – Labiatae).

- B. Tot 2,5% *etherische olie* met o.a. tot 50% thujon, 20% terpenen en sporen kamfer; ca. 8% looistof, saponine, een onbekende glycoside, bitterstof, ca. 5% hars, nicotinamide, 6% gom, 1,4% nog onbekende kleefstof, 1,7% organische zuren en ca. 8% minerale zouten.
- G. *Antiphlogisticum* en *expectorans*, *digestivum* en *nervinum*, spasmolyticum en emmenagogum; anhidroticum (tevens als regulans) en als agalactagogum.

MATIGE DOSERING GEWENST.

Salvia (salvare = redden) wordt in de phytotherapie zeer veelzijdig toegepast en in de volksgeneeskunde bijna als panacee gebruikt, nl. ook als aromatisch *tonicum* ter regulering van de stofwisseling en bloedcirculatie, o.a. tijdens het climacterium.

Sambuci, Flores – (Sambucus nigra L. – Caprifoliaceae).

- B. Ca. 0,025% *etherische olie* met terpenen; flavonglycoside rutine, slijmstof, looistof, choline, organische zuren en sporen blauwzuurglycoside.
- G. *Diaphoreticum* en antipyreticum; mild diureticum en laxans; uitwendig als mucilaginosum.

Sanguisorbae, Herba – (Sanguisorba officinalis L. – Rosaceae).

B. Veel *looistof* (in de wortel tot 17%); 2,5 – 4% saponine, flavonen.

G. *Haemostypticum* en *adstringens*.

Saniculae, Herba – (Sanicula europaea L. – Umbelliferae).

B. *Saponine*, etherische olie, bitterstof, looistof, hars.

G. *Antiphlogisticum* en *haemostypticum*, mild digestivum.

Santali albi, Lignum – (Santalum album L. – Santalaceae).

B. Ca. 5% (zeer scherpe) *etherische olie* met „santalol”.

G. *Antiphlogisticum*, vooral bij ziekten van het urogenitaalsysteem (veroorzaakt onaangename ructi!);
NIET BIJ NEPHRITIS TOEPASSEN!

Santali rubri, Lignum – (Pterocarpus santalinus L. – Leguminosae).

B. *Rode kleurstoffen*, looistof, hars, etherische olie en chemisch nog onbekende bestanddelen.

G. Voornamelijk *kleurmiddel*; voorts als haemostypticum in combinatie met andere planten.

Saponariae, Herba –, Radix – (Saponaria officinalis L. – Caryophyllaceae).

B. *Saponinen*, (saporubrine en saporubrinezuren).

G. *Expectorans* en *haematicum*, speciaal bij exsudatieve en arthritische diathese.

MATIGE DOSERING GEWENST!

Sarsaparillae, Radix – (Smilax utilis e.a. – Liliaceae).

B. *Saponinen*, etherische en vette olie, hars, suiker, veel nitraten.

G. *Diureticum*, *diaphoreticum* en *haematicum* (algemeen stofwisselingsstimulans bij arthritische en exsudatieve diathese).

Sassafras, Lignum – (Sassafras officinalis Fr. Nees – Lauraceae).

B. Ca. 2% *etherische olie* met overwegend safrol, verder pineen, phellandreen, d-kamfer, eugenol en sesquiterpenen; tevens looistof, hars, was, slijmstof en suiker.

G. *Diureticum* en *haematicum*.

Saturejae, Herba – (Satureja hortensis L. – Labiatae).

B. Ca. 1,5% *etherische olie* met carvacrol en cymol; 4-8% looistof, hars, slijmstof en kleurstof.

G. *Digestivum*, anthelminthicum en expectorans; aromaticum.

Scrofulariae, Herba – (Scrofularia nodosa L. – Scrofulariaceae).

- B. *Saponine*, flavonglycoside diosmine en hesperidine, sporen digitalisglycoside looizuur, lecithine, organische zuren, hars en Mn.
- W. Pharmacologisch spelen de sporen digitalis-glycosiden oor een cardiotonische werking praktisch geen rol.
- G. *Haematicum*, o.a. bij exsudatieve diathese en als stofwisselingsstimulans bij thyreoid-stoornissen, in- en uitwendig tevens bij haemorrhoides.

Sempervivi tectori, Herba – (Sempervivum tectorum L. – Crassul).

- B. Looistof, organische zuren (gedeeltelijk als Ca-zout), hars en slijmstof.
- G. *Adstringens* en *haematicum*; uitwendig als cosmeticum.

Senecionis, Herba – (Senecio Jacobaea L. – Compositae).

- B. Alkaloiden en aminen, tevens flavonen.
- G. *Haemostypticum*, bij uterusbloedingen en dysmenorrhoe.

Sennae, Folia –, Folliculi – (Cassia acutifolia Delille – Leguminosae).

- B. *Emodine* (anthrachinon)-glycoside, identiek met aloë-emodinen, flavonen en hars-glycosiden.
- G. *Laxans*, tevens als emmenagogum. MATIGE DOSERING GEWENST.

Serpylli, Herba – (Thymus serpyllum L. – Labiatae).

- B. 0,6% *etherische olie* met o.a. cymol, thymol, carvacrol en terpenen; bitterstof, tot 7% looistof, flavonglycoside (hesperidine?).
- G. *Expectorans*, spasmolyticum en antiphlogisticum; aromaticum-amarum. (zie ook *Thymus vulgaris*).

Sisymbrii, Herba – (Sisymbrium officinale L. – Cruciferae).

- B. Mosterdolie-glycoside, rhodaanwaterstofzuren en looistof.
- G. *Expectorans* en antiphlogisticum.

Solidaginis, Herba – (Solidago Virga aurea L. – Compositae).

- B. *Saponine*, *etherische olie*, bitterstof, sporen nicotinamide, 10-15% looistof en een flavonglycoside „Quercitrine”.
- G. *Diureticum* en *antiphlogisticum*, haemostypticum, mild expectorans en haematicum.

Spiraeae ulmariae, Herba – (Spirea ulmaria L. – Rosaceae).

- B. *Phenolglycosiden* (salicylverbindingen), vrije salicylzuur en salicylzure esters, etherische olie, sporen heliotropine en vanilline, kleurstof (flavonen?), looistof, een onbekende glycoside „gaultherioside”, veel minerale zouten, vooral calcium, magnesium en ijzer.
- G. *Diureticum*, analgeticum, antipyreticum en antisepticum (plantaardig salicylaat) en diaphoreticum; haematicum, mild adstringens en haemostypticum.

Succisae, Herba – (Succisa pratensis Mnch. – Dipsaceae).

- B. *Saponine*, onbekende glycoside „scabioside”, looistof (in de wortel).
- G. *Haematicum*, antiphlogisticum en expectorans; uitw. als dermaticum.

Tanacetum, Flores –, Herba – (Tanacetum vulgare L. – Compositae).

- B. Tot 0,6% *etherische olie* (in de bloeme tot 1,5%), met o.a. thujon en kamfer; bitterstof, organische zuren, hars, vet, was, gom, relatief veel minerale zouten, waaronder van Mn.
- G. *Anthelminticum*, spasmolyticum, emmenagogum en als stomachicumcarminativum (aromaticum-amarum). MATIGE DOSERING GEWENST.

Taraxaci, Herba –, Radix – (Taraxacum officinale Weber – Compositae).

- B. *Bitterstof* taraxacine, inuline (in de wortel tot 40%), melksap met caoutchouc, inosiet, choline, asparagine, looistof, sporen etherische olie, hars, was, organische zuren, manniet, kleurstofglycosiden, vitamine B., C en D, relatief veel minerale zouten (1,9% van de verse plant).
- W. Radix-extract verdubbelt de galwerking, folia-extract verviervoudigt deze.
- G. *Hepaticum* en *roborans*; digestivum-amarum en diureticum (Franse naam; „pisse en lit”).

Teucrii, Herba – (Teucrium scordium en – scorodonia L. - Labiatae).

- B. Tot 1% etherische olie, 8-10% looistof, bitterstof en (?) saponine.
- G. *Expectorans*, antiphlogisticum en stomachicum.

Thymi, Herba – (Thymus vulgaris L. – Labiatae).

- B. Tot 2,6% *etherische olie* met voornamelijk *thymol* en carvacrol; ca 10% looistof, bitterstof, een onbekende spasmolytische stof, hars, flavonen(?), ca/ 7% minerale zouten, o.a. Fe en Ca.
- W. Thymol werkt antiseptisch en desinfecteerd (25 maal werkzamer dan phenol) en is tevens een betrouwbaar anthelminticum.
- G. *Expectorans*; antiphlogisticum, spasmolyticum en sedativum; aromaticum-amarum en anthelminticum.

Tiliae, Flores – (*Tilia cordata* – Mill. – Tiliaceae).

- B. 0,04% *etherische olie* met farnesol; looistof, slijmstof, flavonglycoside hesperidine, vermoedelijk tevens saponine.
- G. *Diaphoreticum*, antipyreticum, sedativum en haematicum.

Tormentillae, Rhizoma – (*Potentilla Tormentilla* Schrank. – Rosaceae).

- B. 15-30% *looistoffen*, rode kleurstof, sporen etherische olie, hars en gom.
- G. *Adstringens* en haemostypticum, tevens als haematicum.

Trifoli fibrini, Folia – (*Menyanthes trifoliata* L. – Gentianaceae).

- B. Tot 1% glycosidische *bitterstoffen*, looistof, pectine, saponine, vit.A, etherische olie, choline, organische zuren, hars, vette olie, veel minerale zouten, waaronder van Mn en J.
- G. *Amarum*, antipyreticum, nervinum en haematicum.

Urticae, Herba – (*Urtica dioica* en – *urens* L. – Urticaceae).

- B. *Netelsecretiestof* met niet-vluchtige, N-vrije, onverzadigde(harsachtige?) zuren; histamine, lecithinen, mierenzuur en andere vluchtige vetzuren; veel *chlorophyll* en *xantophyll*, hormoonstoffen, vitamine C, een weinig carotine; fermenten, glucokinene, veel *minerale zouten*, o.a. van Fe, Mg, Na, Ca, P en S, tevens rijkelijk SiO₂.
- W. Klinisch werd de diuretische werking van *Urtica* bevestigd, terwijl experimenteel vermeerdering van Cl- en N-uitscheiding, alsmede verlaging van het bloedurineazuurgehalte kon worden vastgesteld.
- G. *Hepaticum*, *haemopoeticum* en *diureticum*; expectorans, haemostypticum en stomachicum; algemeen stimulan en adjuvans.

Uvae ursi, Folia – (*Arctostaphylos Uva ursi* Spr. – Ericaceae).

- B. 7,5-11% *arbutine* en methylarbutine; vrije hydrochinon, 1—15% looistof, gallus- en ellagzuren, flavonglycosiden, urson, 3% hars.
- G. *Urine-desinfectans*, (bij alkalisch reageerde urine), tevens als haemostypticum en diureticum; door oxydatie van hydrochinon en methylhydrochinon wordt de urine bruin, maar deze kleur verdwijnt bij verbetering van de ziekte-toestand.

MATIGE DOSERING GEWENST.

Valerianae, Radix – (*Valeriana officinalis* L. – Valerianaceae).

- B. Ca. 1% *etherische olie* met borneol (=sumatrakamfer) en terpenen; organische zuren, 2 vluchtige alkaloiden (max. 0,1%; gaat bij het drogen verloren), een glycoside, looistof, hars, gom en zetmeel.
- W. Valeriaanzuur werkt 3x sterker spasmolytisch dan papaverine!
- G. *Sedativum* en *spasmolyticum*; *carminativum* en *anthelminthicum*.

Verbasci, Flores – (*Verbascum thapsiforme* Schr. – Scrofulariaceae).

- B. *Slijmstof*, *saponine*, bitterstof, veel xantophyllen, sporen etherische olie en tot ca. 10% suiker.
- G. *Expectorans* en *mucilaginosum*; *antiphlogisticum* en *mild diaphoreticum*.

Verbenae, Herba – (*Verbena officinalis* L. – Verbenaceae).

- B. *Glycosiden*: cornine en verbenine; etherische olie met o.a. citral terpenen; bitterstof, looistof, slijmstof en een onbekende alkaloïde.
- W. Verbena zou o.m. de hormoonstofwisseling gunstig beïnvloeden en wordt geïndiceerd bij ovariale steriliteit en hypophysaire stoornissen.
- G. *Nervinum* en *roborans* (*haematicum* en *tonicum-amarum* voor regulering van de stofwisseling en bloedcirculatie, ook tijdens het climacterium).

Veronicae, Flores – (*Veronica officinalis* L. – Scrofulariaceae).

- B. *Aucubone-glycoside*, bitterstof, looisto, sporen etherische olie, saponine en hars.
- G. *Expectorans* en *haematicum*; tevens als regulans voor de stofwisseling en bloedcirculatie (o.a. bij hypertensie en ziekten van de renes *succenturiali*) en als haemostypticum.

Violae odoratae, Herba – (*Viola odorata* L. – Violaceae).

- B. *Saponine*, salicylverbindingen, etherische olie en kleurstof.
- G. *Expectorans*, *diureticum*, *antipyreticum* en *analgeticum*.

Viola tricoloris, Herba – (*Viola tricolor* L. – Violaceae).

- B. *Saponine*, flavonglycoside rutine, sporen etherische olie met salicylverbindingen, anthocyanglycoside, looistof en slijmstof, xantophyll.
- G. *Haematicum*; bij exsudatieve en arthritische diathese en als diureticum.

Visci albi, Herba – (*Viscum album* L. – Loranthaceae).

- B. N- en S-verbindingen (*Viscotoxine*), choline en acetylcholine, oleanolzuur, urson, caoutchouc, harsalkoholen en onbekende fysiologisch werkzame stoffen (flavonen?).
- W. 1. Dilaterend op de bloedvaten (spasmolytisch en bloeddrukverlagend).
2. Cardiotonisch.
- G. *Nervinum* (vooral spasmolyticum), *bloeddrukregulans* en als haemostypticum.

TOELICHTING OP DE WERKZAME BESTANDDELEN

Planten, die als geneeskruiden worden gebruikt, bevatten veelal een aantal bestanddelen, welke eveneens deel uitmaken van de dagelijkse voedingsmiddelen. Het belangrijkste onderscheid tussen geneeskruiden en voedingsmiddelen is dan ook, dat in eerstgenoemden de eiwitten, vetten en koolhydraten relatief in geringe mate en de vitaminen, minerale zouten en andere hierna te noemen stoffen in ruimere mate aanwezig zijn. Als zodanig worden vooral de minder sterkwerkende

geneeskruiden empirisch toegepast bij chronische ziekten, resp. ter bestrijding van verschillende diathesen. Daarnaast zijn er een aantal sterkwerkende planten, welke specifieke stoffen bevatten met een toxische werking.

HET PRINCIPE VAN DE ALGEMENE WERKING

Het is bekend, dat van vele zeer moeilijk te beïnvloeden ziekten een oorzakelijke factor gezocht moet worden in een algemene constitutie-anomalie, waarvan het officieel verouderde dyscrasie- en diathesebegrip een poging tot omschrijving vormde. De empirische resultaten van de phytotherapie maken echter een hernieuwd gebruik van deze begrippen waarschijnlijk weer actueel.

Het is duidelijk en logisch begrijpelijk, dat bij allerlei- vooral zeer chronische – aandoeningen, zoals infecties, intoxicaties, allergische ziekten, stofwisselingsanomalieën, reuma, steenziekten, tumoren e.d. wezenlijke zeer algemene wijzigingen in de homeostasis van het lichaam aanwezig zijn, hetzij primair, als in aanleg aanwezige diathese, hetzij secundair als gevolg van chronische orgaanfunctiestoornissen. Het begrip dyscrasie wil dit verschijnsel tot uitdrukking brengen en het is aannemelijk, dat speciaal het reticulo-histiocytair apparaat hierbij een rol van betekenis speelt. Al dus kan men de dyscrasie opvatten als een algemene pathologische verandering van de samenstelling van het bloed, waarvan de biochemische bestanddelen hetzij kwantitatief (anemie, leukemie, enz.) hetzij kwalitatief (eiwitspectrumwijzigingen) zijn veranderd.

Het lijkt nu niet onlogisch te veronderstellen, dat wellicht het meest kenmerkende aspect van de fytotherapie, t.w. de zeer algemene werking van de kruiden t.o.v. de streng specifieke werking van de gebruikelijke farmaca in een anti-dyscratisch werkingsprincipe moet worden gezocht. Hierbij spelen naast specifieke activering van de fysiologische afweermechanismen secretie- en excretie bevorderende werkingen een rol, zoals blijkt uit de verschillende farmacologische eigenschappen van de inhoud stoffen van de gebruikte planten. Aldus zou men dit aspect van de phytotherapie kunnen beschrijven als een vorm van specifieke prikkeltherapie, gecombineerd met afvoerende en afleidende invloeden.

Sommige haemata (zie aldaar) vertonen het prikkelende karakter in uitgesproken mate (Urtica!): waarschijnlijk berust hierop het merkwaardig fenomeen van de initiele verergering van de ziektesymptomen na het eerste gebruik van sommige planten, hetgeen vooral bij reuma en eczeem wordt waargenomen en in de volksgeneeskunde als bewijs van het „aanslaan” van de therapie als gunstig wordt ervaren.

In het licht van het bovenstaande kan het feit, dat vele planten tegen allerlei uiteenlopende aandoeningen met succes kunnen worden gebruikt – hetgeen van officieel wetenschappelijke zijde zo vaak als kritiek op de phytotherapie wordt gehoord - begrijpelijk worden geacht.

Tevens kan hier een verklaring liggen voor de plotselinge en vaak verbluffende successen van de phytotherapie bij patiënten met verouderde en langdurig vruchteloos behandelde kwalen, waarvan voorbeelden te over zijn.

En tenslotte ligt hierin opgesloten een algemene indicatiestelling van de phytotherapie, nl. bij die ziekten, waarbij een dyscrasie als oorzakelijk of als secundair kan worden aangenomen.

De dyscrasie kan dus in zijn primaire vorm worden gezien als een uiting van de diathese (de dispositie tot het op bepaalde wijze reageren), welke in bepaalde gevallen diagnostisch van belang kan zijn.

BALLASTSTOFFEN

Vanaf het moment, dat de chemische kennis ons in staat stelde de werkzame beginselen uit de geneeskruiden te isoleren, heeft de officiële wetenschap zich –

ongeoorloofd generaliserend – in toenemende mate op het standpunt gesteld, dat de kennis van het werkzame bestanddeel niet alleen voldoende was ter verklaring van de geneeskrachtige werking, maar tevens dat dit bestanddeel alleen in staat was het natuurproduct geheel te vervangen.

Deze gedachtegang heeft er toe geleid, dat van de geneeskruiden slechts één of zeer weinige z.g. „werkzame stoffen” voor het bereiken van een therapeutisch effect werden gebruikt, terwijl de overige inhoudsstoffen als waardeloze ballaststoffen werden betiteld en als zodanig niet voor het therapeutisch gebruik van belang werden geacht.

Zoals echter in de inleiding reeds werd gezegd, bezitten deze ballaststoffen echter wel degelijk experimenteel aangetoonde, duidelijke werkzaamheden. De resorptie bevorderende werking van de saponinen b.v., is voor het therapeutisch effect van de werkzame stoffen bevinden met bekende, nauwkeurig omschreven therapeutische potenties, zoals b.v. *vitaminen*, hormonen en antibiotica. Het is tevens een bekende feit, dat de ballaststoffen – speciaal – van de planten met een hoog asgehalte – *minerale* bestanddelen bevatten, welke naast voedingselementen als *roborantia* en *adjuvantia* van belang zijn.

Het blijkt dus, dat stoffen, zoals bijv. Vitaminen, in het ene geval werkzame stoffen worden genoemd en in het andere geval onder de ballaststoffen worden gerekend. De aanvechtbaarheid van het begrip ballaststoffen behoeft hiermede geen nader betoog.

GLYCOSIDEN

Organische stoffen, die bestaan uit een suiker (glucose e.d.) met een aglucon, worden glycosiden genoemd. Het aglucon, dat ook wel genine wordt genoemd, bezit meestal een alcohol- of een phenolstructuur. In bijgaand vademecum zijn uitsluitend die glycoside-bevattende planten genoemd, waarvan bij niet te hoge doseringen geen intoxicaties te verwachten zijn. De belangrijkste glycosiden van deze groep worden hieronder afzonderlijk genoemd met toevoeging van farmacologische werking.

MOSTERDOLIE-GLYCOSIDE

De werking hiervan is stimulerend op de digestie-organen bij anorexie en dyspepsie (hypo-aciditeit).

Planten met mosterdolie-glycoside:

Capsella Bursa pastoris, Sinapsis alba, Cochlearia off., Cochlearia armoracia, Nasturtium off.

BLAUWZUURGLYCOSIDEN (Amygdaline)

Amygdaline komt voor in bittere amandelen en is giftig. Het komt naast andere bestanddelen ook voor in enkele geneeskrachtige planten, welke in dit vademecum zijn genoemd. Daarin is het percentage evenwel zo klein, dat het bij matige dosering van deze planten praktisch van geen therapeutische betekenis kan worden geacht.

EMODINE-GLYCOSIDEN [afgeleid van 1-8 dioxyanthrachinon (chryszazine); de oxygroepen bevinden zich niet aan één kern].

Bestanddelen van Rhamnus-, Rheum-, Senna- en Aloësoorten. Het zijn dikkedarmirritantia, welke via de dunne darm worden geresorbeerd en in de dikke darm worden uitgescheiden. Zij bevorderen aldaar:

1. Ca. 6-8 uur na de orale opname, door verhindering van water resorptie en prikkeling van de darmwand, de defaecatie.
2. Reflectorische prikkeling van de dikke-darmpéristaltiek.

Planten met emodine-glycosiden:

Rhamnus-, Cassia (=Senna)-, Rheum- en Aloë-soorten, tevens sporen in andere planten van de familie der Polygonacea.

RUBIA-GLYCOSIDEN (afgeleid van 1-2(of 3) dioxyanthrachinon (bijv. Alizarine); de oxygroepen bevinden zich **uitsluitend** aan één kern).

Hieronder worden verstaan de werkzame bestanddelen van Rubia tinctorum, maar ook enkele andere Rubiaceae bevatten deze stoffen, zij het dan ook in geringere mate.

De Rubia-glycoside bevorderen:

1. Specifieke spasmolytische werking op het nierbekken en de uretes, gepaard gaande met bevordering van de peristaltiek (schijnbaar een paradoxaal effect).
2. Oplossing van calciumfosfaatsteen.

Planten met rubia-glycosiden:

Rubia tinctorum, Galium verum (= Galium lutei), Galium Aparine, Asperula odorata.

SAPONINEN

Saponinen zijn glycosiden, waarvan het aglycon bestaat uit ofwel een stereoidlichaam, ofwel uit een naphthaline-structuur. De kenmerken van de saponinen zijn:

1. De vorming van colloïdale oplossingen in water. Door hun capillair activiteit bezitten zij een sterk dispergerend (emulgerend) vermogen.
2. Vergroting van de permeabiliteit van andere stoffen, die zich met hen in oplossing bevinden. Berust op additieverbinding met lipoiden van de celwand.
3. Hyperaëmisering en prikkeling van alle secreties van de spijsverteringsorganen (bij overdosering irritatie!).
Uit 1, 2 en 3 resulteert een sterk resorptie bevorderende werking; voorbeeld: de werkingswaarde van per os gegeven digitoxine kan door kleine doses saponine tot het 50-voudige worden opgevoerd. Deze resorptievergroting is reversibel en is geen uiting van een darmwandbeschadiging, daar de saponinen deze werking uitsluitend in combinatie met de te resorberen stof vertonen.
4. Voor zover de saponinen zelf worden geresorbeerd, vertonen zij een expectorerende, diuretische en diaphoretische werking.

Noot: Verschillende saponineplanten worden empirisch als haemastica toegepast. Dit is mogelijk te verklaren op grond van de resorptie bevorderende werking.

Haemolyse. Intravenus veroorzaken de saponinen haemolyse. Per os behoeft voor een haemolytische werking van matige, resp. therapeutische hoeveelheden saponineplanten, wegens de geringe resorptiemogelijkheid van de saponinen zelf, niet te worden gevreesd (spinazie en tomaten!).

Planten met saponinen:

Als hoofdbestanddeel: *Betula alba*, *Solanum dulcamara*, *Equisetum arv.* (tot 5%), *Hedera helix*, *Herniaria glabra*, *Polygala amara*, *Primula off.*, *Sanicula europaea*, *Saponaria off.*, *Sarsaparilla* (=Smilax), *Scrofularia nodosa*, *Solidago virga aurea*, *Viola tricolor*, *Viola odorata*, *Bellis perennis*, *Sambucus ebulus*, *Succisa pratensis*, *Aesculus hippocastanum*, *Sanguisorba pff.* (2,5-4%).

Als nevenbestanddeel: *Calendula off.*, *Calluna vulgaris*, *Trigonella Foenum graecum*(?), *Galeopsis ochroleuca*, *Galium Aparine* en *Galium verum* (?), *Triticum repens*, *Lamium album*, *Ononis spinosa* (?), *Orthosiphon stamineus*, *Pimpinella saxifraga*, *Polypodium vulgare*, *Pulmonaria off.*, *Rosmarinus off.*(?), *Salvia off.*, *Menyanthes trifoliata*, *Verbascum thapsiforme*, *Borago off.*, *Hammamelis virginia*, *Rhamnus Frangula*.

AUCUBINE-GLYCOSIDE

Dit glycoside komt voor in enkele scrofulariaceae en ook in de plantaginaceae. De farmacologische werking ervan is nog niet geheel duidelijk, maar vertoont in verschillende opzichten wel overeenkomsten met die van de saponinen.

Planten met aucubine-glycosiden:
Eurasia off., Veronica off., Plantago lanceolata.

DIGITALIS-GLYCOSIDEN

Deze glycosiden komen in de in dit vademecum vermelde planten, behalve in Scrofularia nodosa, niet voor. In genoemde plant zijn echter slechts sporen van deze stoffen aanwezig, terwijl gegevens over een specifieke hartwerking van deze plant ontbreken.

De glycosiden van Adonis vernalis bezitten een digitalis-achtige werking, maar milder, sneller en korter en **zonder cumulatie**.

Voor nier cumulatief werkende cardiotonica zie tevens: Crataegus oxyacantha.

PHENOLGLYCOSIDEN

Hiertoe behoren arbutine en de salicylglycosiden.

Arbutine is o.a. een bestanddeel van folia Uvae ursi en wordt door het lichaam via de nieren volkomen onveranderd uitgescheiden. Alleen in sterk alkalische urine wordt arbutine gesplitst tot HYDROCHINON. De specifieke werking van HYDROCHINON is bij therapeutische doseringen van arbutine-planten: antiseptisch en desinfecterend in de urine.

Salicylzuren: SALICINE, POPULINE EN GAULTERINE. Deze drie hebben praktisch dezelfde farmacologische eigenschappen, nl.

1. Antipyretisch, analgetisch en anti-reumatisch.
2. Desinfecterend op de slijmvliezen van het maag-darmkanaal.
3. Het gezamenlijk glycosidencomplex van Populus nigra (salicine en populine) verhoogt de oplossing en uitscheiding van de urinezuren, zonder nierstoornissen te veroorzaken.
4. Diuretische werking van Gaulterine (in Spirea ulmaria).

Planten met phenolglycosiden:

Arbutine (hydrochinon): Uva ursi, Calluna vulg., Vaccinum Myrtillus;

Salicylzuren: Salix alba, Spiraea ulmaria, Populus nigra, tevens sporen in Calendula off., Chamomilla, Polygala amara, Viola odorata, Viola tricolor.

CUMARINE-GLYCOSIDEN

In het algemeen bezitten cumarine-bevattende planten een milde anti-coagulerende werking. Zij worden bovendien gebruikt als aromaticum. Overigens wordt aan matige doseringen een zwak narcotische, hypnotische, anaesthetische, diuretische en evt. desinfecterende werking toegekend. Hoge doseringen zijn o.m. als antagonist van vitamine K te beschouwen.

Planten met cumarine-glycosiden:

Asperula odorata, *Melilotus* off., *Aesculus hippocastanum*, *Chamomilla*, *Lavandulla* off., *Pimpinella saxifraga*, *Ruta graveolens*.

FLAVONGLYCOSIDEN

Dit zijn glycosiden, die bij hydrolyse als aglycon een flavon geven. Een flavon is een N-vrije organische verbinding, die is afgeleid van chromon (pyron). De therapeutische werking der flavon-glycosiden is:

1. Algemeen cardiotonisch, **zonder cumulatie**.
2. Vermindering van de permeabiliteit van de capillairen (anti-haemorrhagisch).
3. Bevordering van de diurese.
4. Vermeerdering van de galsecretie en mild laxerend.
5. Activering van de vitamine C.
6. Bevordering van de kalkafzetting vanuit het bloed in de weefsels.
7. Algemeen roborend en toniserend.

Planten met flavonglycosiden:

Als hoofdbestanddeel: *Crataegus oxyacantha*, *Calluna vulgaris*, *Fraxinus excelsior*, *Linaria* vulg., *Ononis spinosa*, *Prunus spinosa*, *Ruta graveolens*;

Als nevenbestanddeel: *Adonis vernalis*, *Potentilla anserina*, *Citrus aurantium*, *Capsella Bursa pastoris*, *Geum urbanum*, *Chamomilla*, *Rosa canina*, *Equisetum arvense*, *Trigonella Foenum graecum*, *Genista scoparia*, *Hypericum perforatum*, *Hyssopus officinalis*, *Juniperus communis*, *Petroselinum sativum*, *Primula veris*, *Rubus fruticosus*, *Sambucus nigra*, *Scrofularia nodosa*, assia (= *Senna*), *Thymus serpyllum*, *Spiraea ulmaria* (?), *Thymus vulg.* (?), *Tilia europaea*, *Uva ursi*, *Viola tricolor*, *Viscum album* (?), *Allium cepa*, *Erodium cicutarium*, *Hieracium pil.*, *Sanguisorba* off., *Populus nigra*, *Quercus robur*, *Polygonum hydropiper*, *Senecio Jacobaea*, *Solidago virga aurea*, *Polygonum aviculare*(?)

ANTHOCYAANGLYCOSIDEN

Deze kleurstofglycosiden zijn met de flavonglycosiden nauw verwant. Hun physiologische werking is gelijk aan die van de flavonglycosiden, maar zwakker.

Planten met anthocyaanglycosiden:

Centaura Cyanus, *Malva silvestris*, *Paeonia officinalis*, *Papaver Rhoëas*, *Pulmonaria* off., *Rosa canina*, *Viola odorata* en -tricolor.

XANTOPHYLLSTOFFEN

In strikt chemische zin zijn de xantophyllen geen glycosiden, maar overwegend gele kleurstoffen, die een nauwe verwantschap met carotine hebben. Zij bezitten behalve een zwakke flavonwerking een ondersteunende werking op die van vitamine A en bevorderen tevens de regeneratie-processen en de bloedvorming.

Planten met xantophyllstoffen:

Aesculus Hippocastanum, Arnica montana, Calendula off., Fucus vesiculosus, Lamium album, Plantago lanceolata, Taraxacum off., Tussilago farfara, Urtica dioica, Verbascum thapsiforme, Viola tricolor.

LOOISTOFFEN

Dit zijn stoffen met een adstringerende werking. Deze berust op vermindering van de dispersiegraad ofwel van de colloïdale zwellingsstoestand van de cellen. Hierdoor ontstaat dus een schrompeling en verdichting (samentrekking of adstrictie) van de weefsels. Hierop berust de adstringerende, haemostatische, antiseptische en eventuele depotwerking, waarvan de eerstgenoemde in kleine doses reversibel is; in grote doseringen worden de cellen irreversibel „gelooi”, d.w.z. de eiwitten worden er in geprecipiteerd.

Wanneer de looistoffen in de vorm van kruiden worden toegediend, kan men de looistofwerking ook buiten de darmwand empirisch constateren. Deze werking moet worden toegeschreven aan de in de darm gevormde en geresorbeerde splitsingsproducten, zoals bijv. Galluszuur.

Planten met looistoffen als hoofdbestanddeel of belangrijk nevenbestanddeel:

Labiatae:

Ocimum basilicum . . . ca. 5%
Stachys betonica tot 15%
Brunella vulg. tot 7%
Galaeopsis ochr. 5-10%
Glechoma hederacea . . tot 7%
Hyssopus off. ca. 8%
Lamium album tot 14%
Leonorus cardiaca 5-9%
Majorana hort ca. 9%
Marrubium vulg. ca. 6%
Melissa off. ca. 4%
Mentha piperita 6-12%
Origanum vulg. ca. 8%
Lavandula officinalis. . ca. 12%
Rosmarinus off. ca. 8%

Salvia off. ca. 8%
Satureja hortensis 4-8%
Thymus serpyllum tot 7%
Teucrium tot 10%
Thymus vulg. ca. 10%

Rosaceae:

Agrimonia eupatoria tot 5%
Alchemilla vulg. 6-8%
Potentilla anserina tot 7%
Fragaria vesca ?%
Rubus fruticosus 5-7%
Potentilla Tormentilla. ca. 20%
Sanguisorba off. tot 17%
Geum urbanum. tot 30%

Ericaceae:

Calluna vulg. ca. 7%
Vaccium Myrtillus
 Bessen tot 7%
 Bladen. tot 11%
Uva ursi 10-15%

Diversen:

Quercus robur tot 20%
Salix alba tot 10%
Betula alba 5-9%
Juglans regia. 7%
Rhamnus Frangula ca. 12%

Compositae:

Tussilago Farfara . . . tot 17%

Hieracium pilosella. . . ?%

Cnicus benedictus. . . tot 8%

Solidago vigeurea. . . 10-15%

Solanum dulcamara ca. 8-11%

Symphytum off. 4-6%

Pulmonaria off. ca. 10%

Hypericum perforatum ca. 10%

Hamamelis virg. ca. 3%

Polygonum aviculare. 3-4%

Sempervivum tect. ?%

Geranium robertianum ?%

Polygonum bistorta. 10-20%

BITTERSTOFFEN

Bitterstoffen zijn N-vrije organische stoffen van zeer uiteenlopende chemische structuur, welke door hun typische amara-werking zijn gekenmerkt. Deze amara-werking is de volgende:

1. Vermeerdering van de maagsapsecretie vanuit het slijmvlies van de tong, deels perlinguaal-resorptief, deels reflectorisch via de vagus.
2. Directe prikkeling van alle secreties in het maagdarmkanaal met slijmvlieshyperaemiserig van het splanchnicus-gebied, waardoor de resorptieve processen worden bevorderd (secundaire bloeddrukverlaging).
3. Versnelling van de maagontleding (indien gegeven vóór de maaltijd) of vertraging daarvan (indien gegeven na de maaltijd). Naast deze specifieke werking op het maagdarmkanaal bestaat er een duidelijke algemene roborerende invloed, welke deels secundair, door verbetering en regulering van de spijsvertering, deels ook primair moet worden gezien wegens:
 4. *Cardiotoniserig*: een directe werking op de hartspier is aangetond.
 5. *Bloeddruknormaliserig*: bij hypotonie treedt een verhoging van de bloeddruk op.
 6. *Erythropeise-bevorderend*: een directe beïnvloeding is – naast een secundaire door middel van resorptieverbetering- aannemelijk.

Uit de hiervoor vermelde werkingen volgt hun gebruik als:

1. Stomachica-carminativa, evt. ook als cholagoga.
2. Haemastica, resp. roborantia.

De bitterstofplanten zijn nog te onderscheiden in:

1. **Amara-pura** (planten met voornamelijk bitterstoffen):
Gentiana lutea, Erythraea centaurium, Menyanthes trifoliata, Cnicus benedictus en Quassia amara.
2. **Amara-aromatica** of **aromatica-amara** (planten met voornamelijk bitterstoffen en etherische oliën):

Acorus Calamus, Citrus aurantium, Angelica archangelica, Artemisia absinthium, Artemisia vulgaris, Achillea millefolium, Tanacetum vulg., Thymus vulg., en Thymus serpyllum.

De belangrijkste werkingen van deze planten dienen te worden beoordeeld in combinatie met die van de etherische oliën.

3. **Amara met latex** (planten met voornamelijk bitterstoffen en een melksap):

Taraxacum officinale en Cichorium intybus.

Deze planten vinden tevens toepassing als cholericum en diureticum.

Tot slot worden hier nog enkele planten genoemd, die bitterstoffen bevatten, waarvan de chemische structuur nog niet voldoende bekend is, resp. de farmacologische of therapeutische aanwending afwijkt van de meeste amara. Hiertoe behoren:

Maarubium vulgare, Glechoma hederacea, Juglans regia, Carduus marianus, Artemisia abrotanum, Parietaria off., Leonurus cardiaca, Humulus lupulus, Polygala amara, Trigonella Foeniculum graecum, Cetraria islandica, Lactuca virosa.

Voor de werking van deze planten: zie vademecum.

ETHERISCHE OLIËN

Etherische oliën zijn aromatische, vluchtige vloeistoffen, van zeer uiteenlopende samenstelling met een olie-achtig aspect. Kenmerkend is hun grote lipoid-oplosbaarheid, waardoor zij bijzonder snel door de huid en de slijmvliezen kunnen worden geresorbeerd. Zij vertonen een aantal karakteristieke werkingen, die bij de verschillende etherische oliën in verschillende mate naar voren komen. Deze kenmerkende werkingen zijn:

1. Locaal prikkelend op huid en slijmvliezen.
2. Prikkeling van alle secreties.
3. Antiseptisch, desinfecterend en desoderend.
4. Spasmolytisch.

Therapeutische toepassingen:

1. Als uitwendige wond- en ontstekingsmiddelen.
2. Als stomachica-carminativa in de meest uitgebreide zin.
3. Als darmregulantia en cholagoga.
4. Als anthelminthica.
5. Als expectorantia.
6. Als diuretica (contra indicatie: acute nephritis).

Naast deze algemene toepassingen zijn o.a. als specifieke toepassingen nog te noemen de etherische oliën van:

Pimpinella anisum, Foeniculum vulgare, Carum carvi, Coriandrum sativum en Anethum vulgare:

1. als spasmolyticum en carminativum.
2. als expectorans.

3. als galactagogum.

Angelica archangelica:

1. als stomachicum-carminativum en spasmolyticum.
2. Als expectorans.

Mentha piperita:

1. als stomachicum-carminativum en spasmolyticum.
2. als cholagogum.

Melissa officinalis, *Lavandula officinalis* en *Valeriana officinalis*:
als sedativa in de meest uitgebreide betekenis.

Thymus vulgaris en *Thymus serpyllum* :

1. als desodorans en antisepticum.
2. als expectorans.
3. als urinedesinfectans.

Salvia officinalis:

1. als anhidroticum.
2. als galactagogum.

Juniperus communis:

1. als diureticum en urinedesinfectans.
2. als desinfectans en desodorans bij sterk secernerende pulmonale aandoeningen.

Petroselinum sativum, *Levisticum officinalis* en *Ononis spinosa* :

1. als diureticum.
2. oleum Petroselini tevens als uterotonicum.

Sambucus nigra en *Tilia europea*: als diaphoreticum.

Acorus calamus: als stomachicum-carminativum.

Chamomilla vulgaris en *Anthemis nobilis* (= *Chamomilla romana*):

1. als wondgranulator.
2. als diaphoreticum.

Arnica montana en *Calendula officinalis*:

1. als resorberend wondregeneratiemiddel (vooral uitwendig)
2. als analepticum en vasodilatator.
3. als resorbens bij interne haemorrhagieën.

Tanacetum vulgare: als anthelminthicum.

Inula helenium:

1. als anthelminthicum.
2. als hoestsedativum (codeïne-effect).

Hypericum perforatum:

1. als resorberend wondregeneratiemiddel en analgeticum.
2. als nervinum bij depressietoestanden.

Allium cepa, Allium sativum en Allium ursinum:

1. als,antiseptischstomachicum-carminativum.
2. als expectorans (vooral Allium cepa).
3. als prophylacticum bij arteriosclerotische processen.

Planten met etherische oliën **als hoofdbestanddeel of belangrijk nevenbestanddeel:**

Labiatae:

Thymus vulg.	tot 2%
Thymus serpyllum.	ca. 0,5%
Origanum vulg.	ca. 0,5%
Majorana hort.	tot 1%
Satureja hort.	ca. 1%
Teucrium scor.	tot 1%
Nepeta cataria.	ca. 0,5%
Hyssopus off.	tot 1%
Salvia off.	ca. 2%
Rosmarinus off.	tot 2%
Ocimum basilicum.	ca. 1%
Melissa off.	tot 0,25%
Lavandula off.	tot 2%
Mentha piperita.	tot 1%

Compositae:

Artemisia arbotanum.	?%
Artemisia absinthium.	tot 1%
Artemisia vulg.	tot 2%
Arnica montana.	tot 1%
Calendula off.	?%
Chamomilla romana.	tot 2%
Chamomilla vulg.	tot 1%
Achilla millefolium.	tot 0,25%
Tanacetum vulg.	ca. 1%
Inula helenium.	tot 3%

Umbelliferae:

Pimpinella anisum	tot 6%
Foeniculum vulg.	tot 6%
Carum carvi.	tot 7%
Coriandrum sativum.	tot 1%
Anethum graveolens.	ca. 2%
Cuminum cyminum.	?%
Angelica archangelica.	ca. 1%
Levisticum off.	ca. 1%
Petroselinum sativum.	tot 7%
Pimpinella saxifraga.	tot 0,5%

Diversen:

Valeriana off.	tot 1%
Humulus lupulus (in de lupuline).	1-3%
Santalum album	tot 5%
Juniperus communis.	tot 2%
Sassafras off.	tot 2%
Herniaria glabra.	tot 0,5%
Hypericum perforatum.	tot 1%
Curcuma javanica.	3-6%
Sambucus nigra.	tot 0,25%
Tilia europaea.	tot 0,5%
Betula alba.	tot 0,5%
Ononis spinosa.	tot 2%
Geum urbanum.	tot 1%
Iris pallida e.a.	tot 2%

Rutaceae:	Allium-soorten.	?%
Citrus aurantium. ca. 1%	Calamus	tot 3%
Ruta graveolens. ca. 0,5%		

met THUJON en THUJOL (hyperaemiserend op de organen van het kleine bekken; bij hoge doses toxisch, o.a. abortief) :
 Artemisia absinthium, -vulg., Achillea millefolium, Tanacetum vulg., Salvia officinalis.

met AZULEEN (antiphlogistisch!) :
 Chamomilla vulgaris, Chamomilla romana, Artemisia absinthium, Achillea millefolium, Ruta graveolens(?), Arnica montana.

met THYMOL, CYMOL en CARVACROL (antiseptisch en anthelminthisch):
 Thymus vulgaris en -serpyllum, Origanum vulgare, Nepeta cataria, Satureja hortensis.

SLIJMSTOFFEN (Mucilaginoso)

1a. Dit zijn hoogmoleculaire, N-vrije, chemisch indifferente koolhydraten, die met water opzwellen en colloïd-disperse systemen vormen. Ook farmacologisch berust hun werking voornamelijk op hun fysisch-chemische eigenschappen, zodat deze in hoofdzaak lokaal begrensd is. Aldus beschermen zij huid en slijmvliesen tegen prikkelende- en ontstekingsverwekkende stoffen, die zij „omhullen" en adsorberen. Hieruit volgt hun toepassing:

1. als emollientia en protectiva.
2. als expectorantia (vermoedelijk door reflectorische prikkeling vanuit het slijmvlies van het maagdarmkanaal)
3. als darmregulantia.
4. als corrigentia (smaakverbetering en resorptievertraging).

2a. **Pectine.** Tot de mucilaginoso behoort ook pectine, waaraan een haemostyptische werking wordt toegekend in de meest uitgebreide betekenis.

3a. **Vette oliën.** Deze bestanddelen, welke dikwijls ook naast de mucilaginoso in de planten voorkomen, zijn wat farmacologische werking betreft, grotendeels met die der mucilaginoso gelijk te schakelen. Zij missen evenwel de haemostyptische werking.

Planten met slijmstoffen als **hoofdbestanddeel of belangrijk nevenbestand-deel:**

1. **Malvaceae:** Althaea off. (ca. 35%), Malva silvestris (%?).

Boraginaceae: Borago off., **Symphytum off.**, Pulmonaria off.
Diversen: Chondrus crispus (tot 80 %), Cetraria islandica (tot 70%),
Linum usitatissimum (tot 55%), Trigonella Foenum graecum (tot
30%), Triticum repens (tot 10%), Plantago lanceolata en -major,
Cnicus benedictus, Centaurea cyanus, Lappa officinalis, **Tussilago
farfara**, Lamium album, Acorus calamus, Melilotus off., Verbascum
thapsiforme, Tilia europaea, Rosa canina, Polygonum aviculare,
Polypodium vulgare, Petala rhocas, Sambucus nigra, Iris pallida,
Polygonum Bistorta.

Planten met pectine:

2b. Althaea off. (ca. 11 %), Rosa canina (11-13%), Vaccinium myrtillus,
Hypericum perforatum, Cetraria islandica, Linum usitatissimum, Rubia tinctorum,
Gentiana lutea, Menyanthes trifoliata, Allium cepa.

Planten met vette oliën:

3b. Linum usitatissimum (30-40%), Pimpinella anisum, Foeniculum vulgare, Carum
carvi, Cuminum cyminum, Anethum graveolens, Petroselinum sativum, Carduus
marianus, Coriandrum sativum, Curcuma javanica, Trigonella foenum graecum (ca.
6%), Ononis spinosa (5-6%), Polypodium vulgare (8%), Aesculus hippocastanum
(5-7%), Iris pallida e.a. (ca. 10%).

Deze vette oliën zijn gewoonlijk aanwezig in de zaden of in de wortels.

ALKALOÏDEN EN ANDERE N-HOUDENDE STOFFEN

Hieronder worden verstaan N-houdende plantenbasen, die chemisch zijn afgeleid van een aantal eenvoudige ringsystemen. De meeste alkaloid-bevattende planten behoren tot de sterkwerkende, toxische middelen. In bijgaand vademecum zijn evenwel uitsluitend die alkaloid-bevattende planten genoemd, waarvan bij niet te hoge doseringen geen sterkwerkende, toxische werking te verwachten is, terwijl aan deze planten desondanks toch een therapeutische waarde wordt toegekend.

Planten met alkaloiden:

Berberis vulgaris, Chelidonium majus, Fumaria officinalis, Genista scoparia,
Papaver Rhoeas, Valeriana officinalis, Verbena off.(?), Passiflora incarnata, Senecio
Jacobaea.

Planten met glyco-alkaloiden:

Solanum dulcamara, Sinapis alba.

CHOLINE EN ACETHYLCHOLINE

Choline en acetylcholine zijn beide als fysiologisch bestanddeel in het menselijk, dierlijk en plantaardig organisme aanwezig. Zenuwen, die hun werking ontleen aan

het vrijkomen van acetylcholine aan hun zenuwuiteinden, worden tot de cholinergische zenuwen gerekend. De cholinergische effecten zijn:

1. Verlangzaming van de hartfrequentie met verkleining slagvolume.
2. Tonisering van de coronairvaten.
3. Dilatatie van de arteriolen (bloeddrukverlaging).
4. Stimulering van alle secreties.
5. Tonusverhoging van de gladde musculatuur, nl. van bronchi, maag, darm, galblaas en urineblaas.
6. Verslapping van de sphincters, als ook van de ureter.
7. Myosis.

Orale toepassing van de chemisch zuivere cholines blijft zonder effect. In combinatie met andere plantenstoffen, o.a. saponinen, bitterstoffen en aetherische oliën, is een werking zeer wel mogelijk, gezien de beschermende en resorptie verhogende invloed van deze stoffen in het darmkanaal.

Planten met choline en acetylcholine zijn:

Adonis vernalis, Pimpinella anisum, Arnica montana, Citrus aurantium, Stachys betonica, Capsella Bursa pastoris, Acorus calamus, Chamomilla, Cichorium intybus (?), Symphytum officinalis, **Tussilago farfara (?)**, Trigonella Foenum graecum, Glechoma hederacea, Humulus lupulus, Hypericum perforatum, Melilotus officinalis, Phaseolus vulgare, Sambucus nigra, Taraxacum officinalis, Menyanthes trifoliata, Viscum album, Harnamelis virginia.

BETAINE EN TRIMETHYLAMINE

Deze stoffen geven bij splitsing choline. Hun werking kan daarom, hetgeen ook is aangetoond, met die van choline worden vergeleken, zij het dan ook dat deze van zwakkere aard is gebleken.

Planten met betaïne zijn:

Althaea officinalis, Arnica montana, Stachys betonica, Phaseolus vulg.

Planten met trimethylamine zijn:

Arnica montana, Crataegus oxyacantha.

TRIGONELLINE EN NICOTINEZUURAMIDE

Trigonelline is een stof, die chemisch nauw verwant is met het nicotinezuuramide. Toch kan trigonelline het nicotinezuuramide niet vervangen. Daarom wordt trigonelline als fysiologisch onbelangrijk beschouwd. Nicotinezuuramide behoort daarentegen tot het vitamine B-complex (anti-pellagra-vitamine) en bestrijdt maag-darmstoornissen, lever- en gal aandoeningen, alsmede secundaire nerveuze stoornissen als gevolg hiervan.

Planten met trigonelline zijn:

Stachys betonica (?), Trigonella Foenum graecum, Phaseolus vulg(?).

Planten met nicotinezuur en/of -amide:

Agrimonia eupatoria, *Allium sativum*, *Asperula odorata*, *Cnicus benedictus*,
Erythraea centaurium, *Chelidonium majus*, *Hypericum perforatum*, *Mentha piperita*,
Rosmarinus off., *Salvia off.*, *Solidago virga aurea*, *Taraxacum off.*, *Rosa canina*,
Betula alba.

LECITHINEN

Lecithinen behoren tot de fosfatiden, welke in het planten- en dierenrijk zeer verspreid voorkomen, o.m. als belangrijk bestanddeel van hersenen, zenuwen en bloed. Zij zijn van fysiologische, biochemische betekenis, o.a. voor het zenuwstelsel. Planten met lecithinen:

Urtica dioica en -urens, *Althaea off.*, *Trigonella Foenum graecum*.

HISTAMINE

Deze stof is fysiologisch verantwoordelijk voor de bij allergische reacties optredende verschijnselen, welke bestaan uit:

1. Dilatatatie en verhoogde permeabiliteit van de capillairen (bloeddrukverlaging).
2. Contractie van de gladde musculatuur van arteriolen, bronchi, darmen en uterus.
3. Verhoging van alle kliersecreties.
4. Stimulering van sensibele zenuwuiteinden.
5. Activering van het reticulo-endotheliale system.

Planten met histamine:

Urtica dioica en -urens, *Carduus Marianus*.

TYRAMINE EN METHYLAMINE

Deze aminen hebben een typische adrenergische werking en zijn als zodanig veelal de fysiologische tegenhanger van choline en acetylcholine. De adrenergische effecten worden veroorzaakt door zenuwen, die hun werking ontlenen aan het vrijkomen van adrenaline aan hun zenuwuiteinden (zie ook choline). De adrenergische effecten zijn:

1. Versnelling hartfrequentie met vergroting slagvolume.
2. Dilatatatie van de coronairvaten.
3. Constrictie van arterioli en capillairen en vermindering der permeabiliteit der capillairen (bloeddrukverhoging).
4. Algemeen analeptische werking.
5. Tonusverlaging van de gladde musculatuur.
6. Contractie van de sphincters.
7. Mydriasis.

Planten met tyramine:

Capselia Bursa pastoris, *Carduus Marianus*, *Genista scoparia*.

Planten met methyamine:

Acorus calamus.

GLUCOKININEN

Hieronder verstaat men plantaardige stoffen van zeer uiteenlopende en grotendeels onbekende chemische samenstelling, die bij perorale toediening zowel bij de mens als in het dierenexperiment de nuchtere bloedsuikerwaarde doen dalen. Ten opzichte van insuline vertoont hun werking echter enige typische verschillen en schijnt deze op een ander, nog niet voldoende onderzocht, mechanisme te berusten. Als orale anti-diabetica kunnen zij dan ook de insuline niet vervangen, hoewel zij door een ondersteunende en insuline-sparende werking zeer zeker van therapeutische waarde kunnen zijn.

Planten met glucokinenen:

Allium cepa, *Chelidonium majus*, *Phaseolus vulgaris*, *Quercus robur*, *Trigonella Foenum graecum*, *Urtica dioica*, *Vaccinium Myrtillus*.

ORGANISCHE ZUREN

Hiermede worden bedoeld o.a. appelzuur, citroenzuur, wijnsteenzuur, e.a. organische zuren, welke naast andere bestanddelen veelvuldig in de planten voorkomen. Aan de vruchtzuren wordt dikwijls een mild laxerende, resp. darmregulerende werking toegekend.

Voorts zijn er nog een aantal karakteristieke plantenzuren, welke een bestanddeel vormen van etherische oliën of aromatische harsen, maar daarnaast soms ook vrij in de planten voorkomen, nl.:

Valeriaanzuur: *Angelica archangelica*, *Chamomilla vulg.*, *Humulus lupulus*, *Levisticum officinale*, *Achillea millefolium*, *Sambucus nigra*, *Valeriana officinalis*.

Angelicazuur: *Angelica archangelica*, *Chamomilla romana*, *Levisticum officinale*.

Anijszuren: *Pimpinella anisum*, *Foeniculum vulgare*.

De geneeskrachtige werking van deze organische zuren kan waarschijnlijk het beste worden vergeleken met die van de betreffende planten, waarnaar zij werden genoemd.

CHLOROPHYLL

Dit is de groene kleurstof van de bovengrondse plantendelen. Het is nauw verwant met haemine en met verschillende enzymen. Het bevat Mg en géén Fe, maar kan zich zonder gelijktijdige aanwezigheid van Fe in de planten niet vormen. Aan te nemen is, dat chlorophyll als zodanig de bloedvorming gunstig beïnvloedt.

Bijzonder chlorophyllrijk zijn: *Urtica dioica* en *Urtica urens*.

KIEZELZUUR

Hieronder worden verstaan siliciumhoudende bestanddelen in de planten, waarvan een klein gedeelte in oplosbare vorm in de planten aanwezig is. De therapeutische werking van het oplosbare kiezelzuur bestaat uit:

1. Begünstiging van de regeneratieve wondprocessen van huid- en slijmvliezen.
2. Verhoging van de weerstand tegen infectie (bevordering van leucopoïese).
3. Algemeen gunstige invloed op al die processen, welke met aandoeningen van het bindweefsel gepaard gaan.

Kiezelzuurhoudende planten zijn o.a. *Equisetum arvense*, *Calluna vulg.*, *Polygonum aviculare*, *Pulmonaria officinalis*, *Agrimonia eupatoria*, *Avena sativa*, *Triticum repens*, *Galeopsis ochroleuca*, *Urtica dioica*, *Galium Aparine* en *-verum*, *Phaseolus vulgaris*, *Plantago lanceolata*.

(Tabel 1. Zie excel bestand)

RECEPTUURANWIJZINGEN VOOR DE DAGELIJKSE PRAXIS

In dit gedeelte worden voor de verschillende indicaties twee soorten geneesmiddelen genoemd, nl. mengsels en simplicia.

De mengsels hebben bij de genoemde indicaties een grote, algemene werkingsbreedte; de simplicia hebben daarentegen binnen de genoemde indicatiestelling een meer specifiek-symptomatisch effect.

De genoemde simplicia zijn al kruiden *alle* in de phytotherapie in gebruik. Sommige hiervan worden ook in de officiële geneeskunde toegepast, o.a. Aloë, Althaea, Carrageen, Chamomilla, Curcuma, Cucurbita, Drosera, Erodium, Frangula, Lichen Islandicus, Linum, Liquiritia, Myrtillus, Orthosiphon, Passiflora, Rheum, Salvia, Senecio, Thymus, Tormentilla, Uva ursi, Valeriana.

Het staat thans wel vast, dat dit in veel ruimere mate wenselijk zou zijn; dit bleek overtuigend uit onderzoekingen naar de mogelijkheden hiervan in de algemene praktijk met medewerking van een groot aantal huisartsen; zie Genceskundige Gids nr. 25, dec. 1959. Verder onderzoek in deze richting is gaande.

Er is naar gestreefd bij de vermelding van de preparaten de belangrijkste farmacologische werking en/of inhoudsstoffen op te voeren. Hierdoor kan het eventuele nut van het toepassen van mengsels reeds spoedig duidelijk zijn. Voor een vollediger oriëntatie omtrent de inhoudsstoffen raadplege men evenwel steeds het plantenvademecum en de toelichting op de werkzame bestanddelen. Bij verschillende indicaties zijn achter enkele planten de woorden „onvolledig bekende stoffen” geplaatst. Dit wil zeker niet zeggen, dat de inhoud stoffen van de andere planten, waarbij deze vermelding niet voorkomt, wel volledig bekend zijn.

Adjuvantia. Hieronder worden verstaan: mucilaginoso, kiezelzuurplanten, aromatica en andere planten, die vooral in mengsels ter completering van en algemeen gunstige werking nuttig kunnen zijn.

Corrigentia. Tot de bij preparaten genoemde corrigentia zijn te rekenen: Liquiritia, Mentha piperita, Melissa, Anisum, Foeniculum, Aurantium, c.a.

Doseringen. Voor de in dit hoofdstuk genoemde plantenpreparaten bestaan geen maximale doseringen (met uitzondering van Rheum-Frangula extractpastilles). Tenzij in de tekst anders is vermeld, zijn de gebruikelijke doseringen voor tabletten: 3x d.2 stuks; voor tincturen: 3 x d. 15-20 dr. op wat water. Kinderen gebruiken een met hun leeftijd overeenkomende dosering.

Keuze. Ter afwisseling kan eventueel op grond van de symptomatische klachten een keuze worden gemaakt uit de diverse middelen.

Combinaties. Ter bespoediging van de genezing kunnen de tincturen of siropen naast de kruidentabletten worden toegepast, terwijl bijv. bij reuma en eczema een uitwendige medicatie een inwendige kan ondersteunen of omgekeerd.

Afwisseling. Om gewenning te voorkomen, kan hel aan te bevelen zijn bij zeer chronische ziekten enige middelen in afwisseling te doen aanwenden. Door de ruime keuze wordt hiertoe de gelegenheid in voldoende mate geboden.

De hierna genoemde preparaten (composities) kunnen worden gerecepteerd of besteld onder de vermelde nummers (zie hiertoe de lijst van composities, serie 501 t/m 600) met toevoeging van de gewenste bereidingsvorm, zoals:

- Tinctuur (B)
- Tabletten (T)
- Kruidentmengsel (A)
- Siroop (S)

Als waarborg voor goede kwaliteit en juiste samenstelling, tevens ter oriëntatie van de bij de aflevering betrokken apotheker is het gewenst op ieder recept te vermelden:

„LUMEN NATURAE”-RHENEN
(tel. 08376-2450)

voorbeeld: 581 B Solidago comp./„Lumen Naturae”-Rhenen

N.B. De vermelde simplicia zijn uitsluitend verkrijgbaar als gesneden kruiden en/of in tinctuurvorm, m.u.v Centaurium, Angelica en Urtica: deze worden ook als simplextabletten geleverd.

ADEMHALING

Sinusitis, Rhinitis, Laryngitis

Glechoma	secretorische bitterstof, looistof.
Sanicula	saponine, etherische olie.
Veronica	aucubine-glycoside.

Glechoma-tinctuur; bestanddelen: Glechoma, Veronica, Sanicula, Hypericum.

Glechoma-tabletten; bestanddelen: Glechoma, Veronica, Sanicula, Verbena, Hypericum, Millefolium, Ruta, Valeriana, Mentha piperita, Melissa, Origanum, Hyssopus, corridentia.

Slijmoplossend en omstekingwerend. Deze kruiden bestrijden tevens de met sinusitis en rhinitis gepaard gaande klachten, zoals chronische hoofdpijn en hoofdvermoeiheid. Uitwendig: de 2-5-vou dig verdunde tinctuur op een watje druppelen en opsnuiven (nebulisator).

Balsemtinctuur; bestanddelen: Hypericum, aromatische gommen en harsen. De werking berust op drie factoren, nl. antisepsis (hypericine), adstrictie (looistoffen) en bescherming (vliesvorming door gommen en harsen) van de beschadigde weefsels.

Deze tinctuur kan tevens worden toegepast bij epistaxis, pollinosis en poly pa nasalis. uitwendig: de tinctuur op een watje (of wattip) druppelen en door de neus opsnuiven. Na een korte prikkeling op de aangedane slijmvliezen ontstaat een beschermend vliesje, dat een antiseptische werking heeft.

<i>Polypanalis</i>	
<i>Pollinosis</i>	zie sinusitis, rhinitis en laryngitis.
<i>Epistaxis</i>	

Pharyngitis en Tonsillitis

Thymus	etherische olie met thymol, looistof, minerale zouten.

Virga aurea-tinctuur; bestaanddelen: (Virga aurea) Solidago, Tormentilla, Hypericum, Salvia, Chamomilla, corridentia.

Dossering: 3-5 x daagse gorgelen met een oplossing van 1 deel tinctuur met 5 delen water.

Laryngo-tinctuur (= Balsemtinctuur, 1:4 verdund) gebruik: 3 5 x daags gorgelen met een eetlepel tinctuur en de hoeveelheid daarna bij voorkeur inslikken, teneinde aldus mede een antiseptische werking in het maag-darmkanaal te verkrijgen.

Thymus-tabletten; bestanddelen: Thymus, Farfara, Foeniculum, corrigens.

Tussis chronica

Helenium	etherische olie (hoestsedativum)
Lactuca	latex met bitterstof (opium-frigidium; hoestsedativum).

Helenium-tinctuur en siroop; bestanddelen: Helenium, Thymus, Lactuca D3, Drosera, corrigentia.

Vermindert de hoestprikkel door een sedatieve werking op het trachea-trilhaarepithelium. dosering: 3-5 x daags 0,5 -1 theelepel tinctuur op eenkopje water, eventueel ook 's nachts, innemen of 3-5 x daags 1- 2 theelepels siroop.

Helenium-tabletten; bestanddelen: Helenium , Thymus, Hyssopus, Glechoma, Farfara, Sambucus, Tilia, Islandicus, Carrageen, Plantago, Pulmonaria, Viola odorata, corrigentia.

Pulmonaria-tinctuur en siroop; bestanddelen: Pulmonaria, Polygonum avicularis, Drosera, Thymus, Carduus (Cnicus) benedictus, Centaurium, Aloës (2%), corrigens.

Vermindert de hoestprikkel en is tevens digestief en (!) mild laxerend.

Indicatie: tussis chronica en pulmonale aandoeningen, gepaard gande met anorexie en constipatie. dosering: 3-5 x daags 0,5-1 theelepel tinctuur op een 0,5 kopje water, eventueel ook 's nachts, innemen of 3-5 x daags 1-2 theelepels siroop. contra-indicatie: acute nephritis en graviditeit.

Pulmonaria-tabletten; bestanddelen: Pulmonaria, Polygonum avicularis, Origanum, Marrubium, Salvia, Farfara, Bellis, Primula, Malva, Althaea, Sanicula, Helenium, corrigentia.

De adjuvantia bevatten een hoog gehalte aan oplosbare kiezelzuur, waaraan bij regeneratieve processen o.m. bij pulmonale aandoeningen, een gunstige invloed wordt toegeschreven.

Asthma bronchiale, asthmatische en chronische bronchitis

Allium cepa	S-houdende etherische olie.
Althaea	mucilaginosum.

Althaea-tabletten; bestanddelen: Althaea, Consolida (Symphytum), corrigens.

Angelica	aromaticum-amarum, nervinum.
Carrageen	mucilaginosum.
Chamomilla	diaphoreticum en antiphlogisticum.
Consolida	(Symphytum) antiphlogisticum.

Drosera	secretorisch en spasmolytisch.
Dulcamara	alkaloïden, saponinen (secretorisch).

Dulcamara (D3)-tinctuur; bestanddelen: Dulcamara D3, Urtica.

Equisetum	SiO ₂ , saponinen.
Farfara	antiphlogisticum.
Foenum Graecum	secretorisch stimulan, roborans.
Galeopsis	saponine, SiO ₂ .
Glechoma	secretorische bitterstof, looïstof.
Hyssopus	aromaticum.
Islandicus	mucilaginosum, roborans.
Juniperus	desodorans, desinfectans, corrigens.
Malva	mucilaginosum.
Marrubium	secretorisch bitterstof, roborans.
Origanum	aromaticum.
Pimpinella	secretorisch (etherische olie).
Plantago	antiphlogisticum.
Polygala	saponine, bitterstof.
Polygonum	kiezelsuur-plant.
Polypodium	secretorische stoffen.
Primula	saponine.
Pulmonaria	antiphlogisticum.
Salvia	hydro-regulans, aromaticum.
Sambucus	diaphoretische etherische olie.
Sanicula	antiphlogisticum.
Saponaria	saponinen.
Serpyllum	aromaticum.
Thymus	aromaticum.
Tilia	diaphoretische etherische olie.
Urtica	algemeen adjuvans (haematicum).
Verbascum	saponine.

Verbascum-tabletten; bestanddelen: Verbascum, Farfara, Salvia, corrigens.

Veronica	aucubine-glycoside.
Viola odorata	saponine.

N.B. De diaphoretica in tinctuurvorm kunnen het beste met warme melk worden ingenomen, teneinde op deze wijze zoveel mogelijk de werking van warme kruiden-aftrekzels te benaderen.

Allium-tinctuur en siroop; bestanddelen: Allium Cepa, Thymus, Ruta, Valeriana, corrigens;

krachtig expectorerend , vermindert tevens de allergie bij asthma-bronchiale. De siroop is aangenaam van smaak. dosering: 3-5 x daags 0,5-1 theelepel tinctuur op suiker (of eenkopje water) of 3-5 x daags 1-2 theelepels siroop.

(zie ook Geneeskundige Gids nr. 25, december 1 959).

Saponaria-tabletten; bestanddelen: Saponaria, Marrubium, Origanum , Salvia, Farfara, Tilia, Sambucus, Chamomilla, Verbascum, Plantago, Urtica, Angelica, corrigentia;
expectorerend, spasmolytisch en roborerend, speciaal bij allergische toestanden; kan ook in combinatie met Allium (tinctuur of siroop) worden gebruikt.

Pimpinella-tinctuur en siroop; bestanddelen; Pimpinella, Saponaria, Glechoma, Drosera, Thymus, corrigentia;
milder dan ALLIUM, doch iets aangener van smaak. Kan tevens worden aangewend bij pertussis. dosering: zie Allium (tinctuur of siroop).

Pimpinella-tabletten; bestanddelen; Pimpinella, Saponaria, Hyssopus, Thymus, Glechoma, Veronica, Urtica, Farfara, Verbascum, expectorerend en ontstekkingwerend.

Pertusis

(zie ook asthma bronchiale, asthmatische en chronische bronchitis)

Viola odorata-tinctuur en Siroop; bestanddelen: Viola odorata, Marrubium, Drosera, Thymus, corrigentia.

Viola odorata-tabletten; bestanddelen: Viola odorata, Marrubium, Viscum album, Thymus, Salvia, Verbena, Plantago, Farfara, Verbascum, corrigentia;
expectorerend, spasmolytisch en roborerend.

Drosera-tinctuur en siroop; bestanddelen: Drosera, Thymus, corrigentia.
De siroop is vooral voor kinderen zeer aangenaam van smaak.

SPIJSVERTERING

Stomatitis

Virga aurea-tinctuur; bestanddelen: (Virga aurea) Solidago, Tormentilla, Hypericum, Salvia, Chamomilla, corrigentia.

Dosering: 3 x daags de mond spoelen met een oplossing van 1 deel tinctuur, verdund met 5 delen water. Deze oplossing kan eveneens voor gorgeldoelinden worden gebruikt; bij gingivitis kan de tinctuur ook onverdund op het tandvlees worden aangebracht, bijv. met een penseeltje of tandenborstel.

Laryngo-tinctuur (= Balsemtinctuur, 1:4 verdund)

applicatie: 3-5 x daags de mond spoelen met 1 eetlepel van deze tinctuur.

Dyspepsie, Anorexie, Flatulentie (Meteorisme)

De hieronder vermelde amara en aromatica-amara worden bij hypoaciditeit en anorexie 1 uur vóór de maaltijd ingenomen; bij hyperaciditeit en gastro-enterospasmen 0,5-1 uur na de maaltijd. Zij worden voorts aangewend bij chronische diarree, chronische gastro-enteritis en als darm-regulans, alsmede als adjuvans bij cholose, hepatitis en asthenische toestanden.

Carduus benedictus (Cnicus benedictus) amarum (bij overdosering emeticum).

Centaurium	mildwerkend amarum; stomachium en roborans.
Gantiana	amarum (bij overdosering soms emeticum).
Trifolium	amarum (nevenbestanddeel: saponine).
Quassia	amarum, tevens anthelminthicum.
Absinthicum	aromaticum-amarum, tevens antiphlogisticum door synergismevan azuleen, looistof en SiO ₂ . Overdosering en zeer langdurig gebruik kan bij overgevoeligheid hallucinaties en steriliteit veroorzaken. In verschillende landen is derhalve een absinth-verbod voor de bereiding van vermouth-dranken. contra-indicatie: graviditeit (thujon en thujol).
Angelica	aangenaam aromaticum-amarum, tevens nervinum. De stengels van Angelica worden in Engeland als confituur gebruikt.
Calamus	aromaticum-amarum (smaakt vrij scherp).
Humulus lupulus	aromaticum-amarum, mild sedativum.
Aurantium	aromaticum-amarum, corrigens.

Salvia-tinctuur; bestanddelen: Salvia, Absinthium, Centaurium, Angelica, corrigens.

Salvia-tabletten ; bestanddelen: Salvia, Absinthium, Centaurium, Angelica,

Sanicula, Melissa, Mentha piperita, Juniperus, corrigentia.
indicatie: chronische gastro-enteritis en dyspepsie.

Cnicus-tinctuur; bestanddelen: Carduus (Cnicus) benedictus, Trifolium, Salvia, corrigens.

Cnicus-tabletten; bestanddelen: Carduus (Cnicus) benedictus, Trifolium, Salvia, Basilicum, Anserina, Juniperus, Mentha piperita, Althaea, corrigentia.

Gentiana-tinctuur; bestanddelen: Gentiana, Angelica, Verbena, Rosmarinus.

Gentiana-tabletten; bestanddelen: Gentiana, Angelica, Rosmarinus, Galanga, Armoracia, Verbena, Marrubium, Basilicum, Lavandula, corrigens.

Calamus-tinctuur; bestanddelen: Calamus, Angelica, Rosmarinus, Centaurium.

Calamus-tabletten; Calamus, Angelica, Rosmarinus, Centaurium, Mentha piperita, Melissa, Juniperus, corrigentia.

Angelica-tinctuur; bestanddelen: Angelica, Rosmarinus, Salvia, Centaurium.

Angelica-tabletten;bestanddelen: Angelica, Rosmarinus, Salvia, Marrubium, Equisetum, Urtica, Absinthium, Solidago, Centaurium, Gentiana, Valeriana, Melissa, corrigens.

Centaurium-tinctuur; bestanddelen: Centaurium, Angelica, Hypericum, Millefolium.

Centaurium-tabletten; bestanddelen: Centaurium, Angelica, Hypericum, Millefolium, Verbena, Melissa, Mentha piperita, corrigens.
tevens als stomachicum en roborans (met name ook bij overgevoeligheid).

Gastro-enteritis (zie ook dyspepsia en ulcus pepticum)

Agrimonia	antiphlogisticum en aromaticum-amarum.
Anserina	spasmolyticum en adstringens.
Lappa	(Bardana) antiphlogisticum.
Basilicum	aromaticum, adstringens.
Calendula	antiphlogisticum en amarum.
Caryophyllata	aromaticum-amarum, adstringens.
Charmomilla	antiphlogisticum, aromaticum.
Consolida	(Symphytum) antiphlogisticum, adstringens.

Glechoma	antiphlogisticum en mild stomachicum.
Hypericum	antiphlogisticum en nervinum.
Lamium album	antiphlogisticum.
Millefolium	mild aromaticum-amarum, door synergism van azuleen en looistof, tevens antiphlogisticum.
Origanum	aromaticum, adstringens.
Plantago	antiphlogisticum.
Polygonum	kiezelzuur-plant, haemostypticum.
Salvia	aromaticum, antiphlogisticum.
Sanicula	antiphlogisticum.

Ulcus pepticum (zie ook gastro-enteritis en dyspepsie)

In de phytotherapie worden voor de bestijding van ulcus-pepticum klachten, behalve kleine hoeveelheden van de onder dyspepsie genoemde planten (hiervoor leent de tinctuurvorm zich bij uitstek), vooral ook planten toegepast, die (vooral in tabletvorm) bij gastro-enteritis boven alles de regeneratieprocessen begunstigen. Hierbij wordt dan tevens beoogd perforatie te voorkomen en een regulerende werking op de digestie-organen uit te oefenen.

Sanicula-tinctuur; bestanddelen: Sanicula, Millefolium, Polygonum avicularis, Humulus lupulus, corrigens.

Sanicula-tabletten; bestanddelen: Sanicula, Millefolium, Polygonum avicularis, Urtica, Anserina, Consolida (Symphytum), corrigentia.

Absinthium-tinctuur; bestanddelen: Absinthium, Thymus, Ruta, Valeriana.

Absinthium-tabletten; bestanddelen: Absinthium, Thymus, Foenum, Graecum, adjuvantia.

Daar aangenomen wordt, dat emotionele en psychische factoren bij ulcus pepticum een rol spelen, kan deze combinatie als digestivum en sedativum een ondersteunde werking zijn.

Diarrhee (zie ook gastr-enteritis en dyspepsie)

Althaea	mucilaginosum
Myrtillus	looistoffen (adstringens)
Quercus	looistoffen (adstringens)
Tormentilla	looistoffen (adstringens).

Myrtillus-tinctuur; bestanddelen: (Vaccinium) Myrtillus, Tormentilla, Quercus, Juglans, regia, Salvia.

Plantago-tinctuur; bestanddelen: Plantago, Anserina, Tormentilla, Salvia, Absinthium.

Plantago-tabletten; bestanddelen: Plantago, Anserina, Salvia, Absinthium, Centaurium, Polygonum avicularis, Tormentilla, Mentha piperita, Juniperus, corrigens.

Indicatie: chronische diarree.

Balsemtinctuur; bestanddelen: Hypericum, aromatische gommen en harsen. (zie „diversen”).

Constipatie (zie ook dyspepsie)

Aloë	emodine-glycosiden (contra-indicatie: graviditeit, nephritis en haemorrhoides).
Althae	mucilaginosum (darmregulans).
Frangula	emodine-glycoside.
Rheum	emodine-glycoside.
Senna	emodine-glycoside.

Frangula-tinctuur; bestanddelen: Frangula, Rheum, Aloës, Taraxacum, Centaurium, corrigens.

Frangula-tabletten; bestanddelen; Frangula, Senna, Marrubium, Lavandula, Sambucus, Salvia, Althaea, corrigentia.

Deze werken mild laxerend, zonder spasmen.

Rheum-Frangula-extract pastilles: bestanddelen; extractum siccum Rheum, Frangula, Cascara, Aloës, corrigentia.

Specifiek bij chronische, habituele constipatie.

gebruik: 1 à 2 pastilles per dag, bij voorkeur voor het slapen gaan. (contra-indicatie: graviditeit, nephritis, haemorrhoides). Deze combinatie is onmisbaar bij chronische, habituele constipatie, doch het verdient aanbeveling deze na enige tijd te vervangen door middelen, die de oorzaak der constipatie bestrijden.

Rheum-tinctuur; bestanddelen: Rheum, Frangula, Aloës, Carduus (Cnicus) benedictus, Marrubium, corrigentia.

Cassia-tabletten; bestanddelen: Senna (Cassia) , Frangula, Spiraea ulmaria, Hyssopus, Melissa, Mentha piperita, Gramen, Carvum, Cuminum, Coriandrum, Cyanus, Calendula, corrigens.

Deze combinatie kan als mild regulans een belangrijke ondersteuning zijn bij verschillende aandoeningen als gevolg van darmtraagheid en lichtere

stofwisselingsstoornissen.

Helminthiasis

Allium-soorten	S-houdende etherische olie.
Cucurbita	als taenifugum (zie vademecum; recenter paratus!)
Helenium	etherische olie.
Tanacetum	etherisch olie, bitterstof.

Tegen ascariasis en oxyuriasis worden voorts als adjuvantia verschillende amara en aromatica-amara (zie dyspepsie) toegepast, alsmede enige aromatica en andere planten met een algemeen roborerende werking.

Tanacetum-tinctuur; bestanddelen: Tanacetum, Quassia, Absinthium, Thy mus.

Tanacetum-tabletten; bestanddelen: Tanacetum, Quassia, Satureja, Thy mus, Artemisia, Absinthium, Ruta, Hypericum, Juglans regia, Frangula, Gentiana, Helenium, Valeriana, Mentha piperita, corrigens.

Cepa-siroop; bestanddelen: Allium cepa, Thy mus, adjuvantia

Indicaties: ascariasis en oxyuriasis.

Cholecysto en hepatopathieën (zie ook dyspepsie)

Voor de bestrijding van cholecysto- en hepatopathieën worden in de phytotherapie naast de onder dyspepsie opgevoerde amara en aromatic-amara nog enige planten gebruikt, waaraan een specifieke cholagoge (choleretische, resp. cholekinetische) werking wordt toegeschreven. Als adjuvans worden daarnaast tevens kiezelzuurhoudende planten, zoals Agrimonia, Equisetum en Polygonum, gebruikt met het doel de regeneratie-processen te bespoedigen.

Berberis	alkaloïden.
Carduus Marianus	bitterstof.

Carduus Marianus-tinctuur; bestanddelen: Carduus Marianus, Centaurium, Marrubium, Verbena, Angelica.

Chelidonium	alkaloïden.
Cichorium	latex met bitterstof.

Curcuma (Temoë Lawak)-tabletten; bestanddelen: Curcuma, corrigentia.

Veelvuldig toegepast, uit Indonesië afkomstig, specificum bij cholose en hepatisme (zie vademecum).

Hedera Helix	saponine.
Marrubium	bitterstof („marrubiine“).
Taraxacum	latex met bitterstof.

Cichorium-tinctuur; bestanddelen: Cichorium, Hypericum, Marrubium, Centaurium.

Cichorium-tabletten; bestanddelen: Cichorium, Hypericum, Centaurium, Polygonum avicularis, Frangula, Mentha piperita, Juniperus, corrigentia. Deze combinatie heeft vooral bij cholecystitis een ontstekingswerend en regulerende werking. Cichorium vertoont zowel botanisch als therapeutisch verschillende overeenkomsten met Taraxacum: is mogelijk iets sterker digestief en iets zwakker diuretisch dan Taraxacum.

Hederahelix-tinctuur;bestanddelen: Heelera helix, Centaurium, Absinthium.

Hedera helix-tabletten; bestanddelen: Heelera helix, Centaurium, Hypericum, Agrimonia, Absinthium, frangula, Juniperus, Thymus, corrigentia. Zowel de tinctuur als het aftreksel van Hedera Helix heft in vitro een haemolytisch effect (saponine-reactie). Dit effect wordt opgeheven door vooraf cholesterine (bestanddelen van galconcrementen) aan de tinctuur of het aftreksel toe te voegen. Deze typische invloed van de saponinen t.o.v cholesterine is de voornaamste reden voor het gebruik van Hedera helix bij cholecystopathieën, resp. cholelithiasis.

Chelidonium-tinctuur; bestanddelen: Chelidonium D3, Berberis, Hedera helix, Centaurium, Taraxacum, Equisetum. De gezamenlijke alkaloiden van Chelidonium majus werken o.m. centraal analgetisch, spasmolytisch, zwak sedatief en cholekinetisch.

Berberis-tinctuur; bestanddelen: Berberis, Taraxacum, Centaurium.

Berberis-tabletten; bestanddelen: Berberis, Taraxacum, Equisetum, Centaurium, corrigentia. Aan de gezamenlijke alkaloiden van Berberis vulgaris wordt een cholagoge werking toegeschreven, deels door contractie van de galblaas-musculatuur, deels door beïnvloeding van de lever, waardoor een choleretisch effect zou ontstaan.

Taraxacum-tinctuur; bestanddelen: Taraxacum, Marrubium, Trifolium, Agrimonia, Calamus.

Taraxacum-tabletten;bestanddelen: Taraxacum, Marrubium, Polygonum avicularis, Salvia, Centaurium, Agrimonia, Asperula, Frangula, Mentha piperita, Juniperus, corrigentia. Zowel klinisch als experimenteel werd aangetoond, dat Taraxacum een krachtige

choleretische werking bezit, waardoor de samenstelling van de gal minder viscous en daardoor vloeibaarder wordt. Deze choleretische werking gaat gepaard met een diurese vermeerdering, speciaal bij hepatogene hydrops en stuwings toestanden in de venaporta. De adjuvantia bevorderen de resorptie van de Taraxacum-stoffen en verhogen mede het algemeen welbevinden, o.m. door regulering van de fermentatieve processen.

Cholelithiasis

Chelidonium-tinctuur; bestanddelen: Chelidonium D3, Berberis, Hedera helix, Centaurium, Taraxacum, Equisetum.

Met de samenvoeging van deze planten wordt een potentiërend effect beoogd. De adjuvantia hebben een spijsverteringsregulatie ten doel.

URINEWEGEN

Agrimonia	antiphlogisticum (looistof, SiO ₂).
Anserina	spasmolyticum, adstringens.
Avena sativa	SiO ₂ , pectine.
Betula	saponine, etherische olie, looistof.
Equisetum	SiO ₂ , flavonen, saponine. Deze plant dien bij acute nephritis bij voorkeur in combinatie met mucilaginosa of adstringentia te worden gebruikt.
Fraxinus	Flavonglycoside.
Glechoma	Secretorische bitterstof, looistof, SiO ₂ .
Gramen	Mucilaginosa, saponine, SiO ₂ .
Herniaria	Saponinen.

Herniaria-tabletten; bestanddelen: Herniaria, Saponaria, Agrimonia, corrigens.

Hypericum	Etherische olie, flavonen, looistof.
Juniperus	Etherische olie (diureticum, urinedesinfectans, desodorans); contra-indicatie: acute nephritis, tenzij in combinatie met mucilaginosa of adstringentia e.d.; bij graviditeit geheel vermijden.
Lamium album	Antiphlogisticum, adjuvans.
Linaria	Flavonglycosiden.
Millefolium	Etherische olie met azuleen.

Orthosiphon (Koemis Koetjing)-tabletten; bestanddelen: Orthosiphon, corrigens. Deze uit Indonesië afkomstige plant werkt diuretisch (saponine) en heeft mede een dilaterende invloed op de ureters.

Parietaria	Onbekende bitterstof, K-nitraat.
Petroselinum	Etherische olie, flavonen, contra-indicatie: graviditeit en acute nephritis.

Petroselinum-tinctuur; bestanddelen: Petroselinum, Ononis, Juniperus.

Phaseolus	Diureticum, SiO ₂ -plant.
Plantago	Antiphlogisticum, haematicum.
Polygonum	Antiphlogisticum (Looistof, SiO ₂).
Populus	Phenolglycosiden.
Primula	Saponine.
Prunus spinosa	Flavonglycoside.
Solidago	Diureticum en antiphlogisticum. De gunstige werking van Solidago maakt een synergisme van de in de plant aanwezige bestanddelen (saponine, etherische olie,

	flavonglycoside en looistof) aannemelijk. Solidago is een concurrent van Orthosiphon (Koemis Koetjing) en kan laastgenoemde zeer waarschijnlijk geheel vervangen. Indicaties: pyelonephritis en pyelocystitis, dysurie als gevolg van prostatitis, renale anaurie, urolithiasis en arthritische diathese.
Spiraea	Phenolglycosiden.
Thymus	Etherische olie (desodorans en antisepticum).
Urtica	Algemeen adjuvans.
Uva ursi	Arbutine (zie phenolglycosiden). Deze plant wordt veelvuldig toegepast als urine-desinfectans, maar is uitsluitend werkzaam bij sterk alkalische reactie van de urine (kleurt dan de urine bruin door oxydatie-processen; deze kleur verdwijnt na verbetering van de ziekte-toestand). Het hoge looistofgehalte wordt waarschijnlijk niet door andere nevenstoffen gecorrigeerd en kan bij overdosering of langdurig gebruik digestiestoornissen veroorzaken.

Uva ursi-tinctuur; bestanddelen: Uva ursi, Solidago.

Solidago-tinctuur; bestanddelen: Solidago, Betula, Equisetum, Juniperus.

Solidago-tabletten; bestanddelen: Solidago, Betula, Polygonum avicularis, Equisetum, Agrimonia, Urtica, Glechoma, Gramen, corrigens.

Indicaties: chronische nephro- en cystipathieën, eventueel ook urolithiasis.

Door toevoeging van kiezelzuurhoudende planten, zoals bijv. Equisetum, worden de regeneratie-processen bespoedigd.

Polygonum-tinctuur; bestanddelen: Polygonum avicularis, Solidago, Anserina, Verbena.

Polygonum-tabletten; bestanddelen: Polygonum avicularis, Solidago, Betula, Anserina, Plantago, Verbena, Avena sativa, Consolida (Symphytum), corrigentia. Ontstekingswerend, urine desinfecterend en mild diuretisch. Veroorzaakt geen overprikkeling van de urinewegen en kan derhalve ook tijdens de graviditeit en bij acute nephritis worden aangewend.

Populus-tinctuur; bestanddelen: Populus, Solidago, Spiraea ulmaria, Veronica.

Populus-tabletten; bestanddelen: Populus, Solidago, Fraxinus, Spiraea ulmaria, Veronica, Lamium album, Phaseolus, Althaea, Petroselinum, corrigens; deze combinatie kan ook prostatitis gunstig beïnvloeden.

Urolithiasis (zie ook pyelonephritis en pyelocystitis)

Bursa pastoris	Haemostypticum (flavonen?)
Cynobatus	Vitaminen, adjuvans.
Equisetum	SiO ₂ , flavonen, saponine.
Erica	Flavonen, arbutnie (phenol) glycoside.
Galium aparines	Rubia-glycoside, SiO ₂ .
Galium verum	Rubia-glycoside, SiO ₂ .
Ononis	Etherische olie, flavonglycoside.
Rubia	Rubia-glycosiden.
Solidago	Saponine, etherische olie, flavonen.
Urtica	Algemeen adjuvans.
Viscum album	Spasmolyticum.

Rubia-tinctuur; bestanddelen: Rubia tinctorum, Solidago, Erica, Juniperus.

Rubia-tabletten; bestanddelen: Rubia tinctorum, Solidago, Erica, Cynobatus, Urtica, Polygonum avicularis, Gramen, Juniperus, corrigens.

De rubia-glycosiden bezitten de eigenschap calcium-fosfaatsteen op te lossen en werken spasmolytisch op het nierbekken en op de ureters. De glycosidisch gebonden rubia-kleurstoffen veroorzaken rose-rode urine! De diuretische werking wordt ondersteund door bestanddelen van Solidago, nl. saponine, etherische olie en flavonen.

Galium-tinctuur; bestanddelen: Galium aparines, Equisetum, Solidago, Ononis, Viscum album, Juniperus.

Galium-tabletten; bestanddelen: Galium aparines, Equisetum, Solidago, Ononis, Urtica, Polygonum avicularis, Consolida (Symphytum), Juniperus, corrigens.

Hydrops) Renale- en Postrenale anuria (zie ook pyelonephritis en -cystitis)

Ebulus	Saponine, onbekende bitterstof.
Genista	Sparteine, flavonen.
Juniperus	Etherische olie.
Levisticum	Etherische olie.
Ononis	Etherische olie.
Galium verum	Rubia-glycoside, SiO ₂ .

Ebulus-tinctuur; bestanddelen: Ebulus, Ononis, Levisticum, Rosmarinus, Juniperus, Petroselinum.

Ebulus-tabletten; bestanddelen: Ebulus, Ononis, Levisticum, Genista, Betula, Fraxinus, Cratagus, Spiraea ulmaria, Phaseolus, Asperula, Juniperus, Rosmarinus,

corrigens.

Genista oefent tevens een milde cardiotonische werking uit, zonder intoxicatie of cumulatie. Bij cardiale hydrops is tevens toepassing van meer specifieke cardiotonica aan te bevelen (zie ook Crataegus, onder „hart en bloedvaten”).

Incontinentia urinae (zie ook pyelonephritis en -cystitis)

Tormentilla-tinctuur; bestanddelen: Tormentilla, Plantago, Agrimonia, Glechoma.

Tormentilla-tabletten; bestanddelen: Tormentilla, Plantago, Agrimonia, Glechoma, Quercus, Uva ursi, corrigens.

Quercus-tinctuur; bestanddelen: Quercus, Tormentilla, Agrimonia, Hypericum, Millefolium.

Quercus-tabletten; bestanddelen: Quercus, Tormentilla, Agrimonia, Millefolium, Hypericum, corrigens.

Sempervivum-tinctuur; bestanddelen: Sempervivum, Plantago, Tormentilla, Hypericum, Millefolium.

HART EN BLOEDVATEN

Debilitas cordis (zonder uitgesproken hartspierafwijkingen)

De hieronder vermelde cardiotonica zijn in het bijzonder aan te bevelen bij alle mengvormen van lichte organische en functionele hartaandoeningen, decompensatieverschijnselen op oudere leeftijd en ter voorkoming, ondersteuning of afwisseling van de digitalis-therapie.

Adonis	Glycosiden met milde digitalisachtige werking, dosch sneller en korter en zonder cumulatie (zie planten vademecum), flavonglycosiden. Herba Adonidis vernalis is slechts licht giftig.
Crataegud	De triterpeenzuren en flavonglycosiden van Crataegus bevorderen synergistisch een objectieve regulering van de hartwerkzaamheid en van de bloeddruk, zonder cumulatie. Zij verbeteren primair de coronairdoorbloeding en verhogen secundair de arbeidskracht van het hart.

Doronicum-tinctuur (= Arnica); bestanddelen: Arnica montana, Hypericum, Crataegus, Viscum album.

Arnica bevat naast resorptie-bevorderende stoffen, welke therapeutisch van nut kunnen zijn bij interne haemorrhagiën en als wondregeneratiemiddel, tevens bestanddelen met een analeptische en spasmolytische werking. Indicaties: angina pectoris en debilitas cordis, coronairsclerosis en coronairinsufficiëntie, alsmede als resorbens na apoplexie.

Genista	Genista scoparia bevat sparteïne-alkaloïde en flavonglycoside en wordt geïndiceerd bij cardiale hydrops.
---------	--

Crataegus-tinctuur; bestanddelen: Crataegus, Leonurus cardiaca, Anserina, Tormentilla, sedatieve aromatica.

Crataegus-tabletten; bestanddelen: Crataegus, Leonurus cardiac, Betula, Anserina, Gentiana, Levisticum, Asperula, Rosmarinus, sedatieve aromatica.

Indicaties: debilitas cordis, arteriosclerosis en hypertentie.

Arteriosclerosis en hypertensie

Naast bovenvermelde cardiotonica worden in de phytotherapie o.m. nog de hierna te noemen planten toegepast. Hun therapeutische bruikbaarheid dient vooral te worden beoordeeld naar hun deriverende, adjuverende, resp. prophylactische eigenschappen en wel:

1. secretiebevorderende werking der etherische oliën en saponinen, m.n. slijmvlieshyperaëmisering van het splanchnicus-gebied, het-geen een vermindering van congesties naar de cerebrale organen tot gevolg kan hebben.
2. coronair-dilatatorische werking der flavonglycosiden; vermindering der permeabiliteit van de capillairen, o.a . door Rutine.
3. een mogelijke beïnvloeding van de cholesterine-spiegel, door resorptievermindering van de cholesterine, dat zich in vitro met saponine verbindt.

Allium	S-houdende etherische olie.
Betula	Saponine, etherische olie.
Bursa pastoris	Flavonen, choline.
Equisetum	Saponine, flavonen.
Fraxinus	Flavonen, fraxine.
Hypericum	Etherische olie, flavonen.
Rosmarinus	Etherische olie.
Ruta	Flavonen, etherische olie.
Salvia	Etherische olie.
Verbena	Onvolledig bekende stoffen.
Veronica	Aucubine, onbekende bitterstof.
Viscum album	Onbekende vasodilatatorische (spasmolytische) en cardiotonische stoffen.

Viscum album-tinctuur; bestanddelen: Viscum album, Crataegus, Rosmarinus, Salvia.

Viscum album-tabletten ; bestanddelen: Viscum album, Crataegus, Melissa, Veronica, Asperula, corrigens.

Veronica-tinctuur;bestanddelen: Veronica, Ruta, Valeriana, Crataegus, Viscum album.

Veronica-tabletten;bestanddelen: Veronica, Ruta, Valeriana, Verbena, Crataegus, Viscum album, Taraxacum, Melissa, Lavandula, corrigens.

Indicatie: Hypertensie.

Doronicunt-tinctuur(= Arnica); bestanddelen: Arnica montana, Hypericum, Viscum album, Crataegus.

indicatie: arterioclerosis.

Fraxinus-tinctuur;bestanddelen: Fraxinus, Betula, Crataegus, Viscum album.

Fraxinus-tabletten; bestanddelen: Fraxinus, Betula, Crataegus, Viscum album, Rosmarinus, Salvia, Asperula, Symphytum, Tilia, corrigens.
indicatie: arteriosclerosis.

Haemorrhoides en Varices

Bij venostasis, speciaal haemorrhoides en varices, worden in de phytotherapie de meest uiteenlopende planten toegepast. Zij bezitten al naar de daarin voorkomende inhoudsstoffen o.m. de eigenschappen van:

1. Darmregulantie, resp. laxantia (bitterstoffen, saponinen, flavonen, etherische oliën, mucilaginoso, emodine-glycosiden).
2. Cholagoga, resp. hepatica (bitterstoffen, flavonen, etherische oliën).
3. Spasmolytica (etherische oliën).
4. Haemostyptica en venenwand-tonica (flavonen, looistoffen).

Aesculus	Saponine, flavonen, cumarine.
Cardus Marianus	Bitterstof, etherische olie.
Cichorium	Bitterstof, oxycumarine.
Equisetum	Flavonen, saponine.
Frangula	Emodine-glycosiden, saponine.
Fraxinus	Flavonen, manniet, fraxine.
Fumaria	Alkaloiden, bitterstof.
Gramen	Saponine, mucilaginoso, mineralen.
Hamamelis	Looistof, saponine
Hypericum	Etherische olie, flavonen, looistof.
Lamium album	Looistof, saponine.
Linaria	Flavonen.
Marrubium	Bitterstof „marrubiine”, looistof.
Millefolium	Etherische olie, bitterstof, looistof.
Paeonia	Perigrine-alkaloïde, glycoside.

Paeonia-tinctuur; bestanddelen: Paeonia, Viscum album.

Plantago	Aucubine, mineralen.
Ruta	Flavonen, etherische olie, cumarine.
Scrophularia	Saponine, flavonen.
Spiraea ulmaria	Phenolglycosiden, mineralen.
Taraxacum	Bitterstof, vitaminen, mineralen.
Urtica	Algemeen adjuverende stoffen.
Viscum album	Onbekende spasmolytische stoffen.

Aesculus-tinctuur; bestanddelen: Aesculus hippocastanum, Hamamelis, Millefolium , Centaurium.
indicaties: haemorrhoides en varices, ook als venenwand-tonicum bij haemorrhagieën alsgevolg daarvan.

Millefolium-tinctuur; bestanddelen: Millefolium, Hypericum, Taraxacum, Ruta, Viscum album.

Millefolium-tabletten; bestanddelen: Millefolium, Hypericum, Taraxacum, Equisetum, Urtica, Ruta, Fraxinus, Spiraea, Lamium album, corrigens.
indicaties: haemorrhoides en varices.

Cichorium-tinctuur; bestanddelen: Cichorium, Hypericum, Marrubium, Centaurium.

Cichorium-tabletten; bestanddelen: Cichorium, Hypericum, Centaurium, Polygonum, Frangula, Mentha piperita, Juniperus, corrigentia.
Indicaties: haemorrhoides en varices.

Capsella-tinctuur; bestanddelen: Capsella Bursa pastoris, Equisetum, Millefolium, Viscum album.

Capsella-tabletten; bestanddelen: Capsella Bursa pastoris, Equisetum, Viscum album, Hypericum, Alchemilla, Millefolium, Lamium album, Sanicula, Geranium Robertianum, Tormentilla, corrigens.
Indicatie: interne haemorrhoides.

Hamamelis-linctuur; bestanddelen: Hamamelis, Millefolium, Ruta, Viscum album.

Hamamelis-tabletten; bestanddelen: Hamamelis, Millefolium, Frangula, Equisetum, Urtica, Spiraea, Gramen, corrigentia.
Indicaties: haemorrhoides en varices.

Achillea-balsem (uitwendig); bestanddelen: (Achillea) Millefolium, Hypericum, Ruta, Chamomilla, zalfconstituens, aromatica.
Indicatie: externe haemorrhoides.

Balsemtinctuur; bestanddelen: Hypericum, aromatische gommen en harsen (zie „diversen“).
Indicatie: interne haemorrhagische haemorrhoides. Ook externe haemorrhoides, tevens haemorrhagische. Deze tinctuur oefent vooral bij eerste locale toepassingen een krachtige, adstringerende invloed uit op de venenwand en veroorzaakt daarbij een sterke prikkeling, welke laatste evenwel na enkele minuten weer geheel is verdwenen. Het vliesje, dat deze balsemtinctuur vormt, heeft een beschermende,

antiseptische werking.

BLOED EN STOFWISSELING, z.g. 'bloedzuivering'

De z.g. "bloedzuiverende" middelen uit de volksgeneeskunde zijn te verdelen in twee groepen, t.w. roborantia en haemata.

- . Roborantia: planten, waarvan de inhoudsstoffen onontbeerlijk zijn voor het behoud van de algemene homeostasis van het organisme (vitaminen, hormoonstoffen, mineralen e.d.)
Therapeutisch kunnen zij worden gebruikt bij deficiënties, prophylactisch, ter bevordering van de stofwisseling in het algemeen en tijdens de reconvalescentie.
Tot de roborantia behoren ook de haemopoetica en de amara, resp. aromatica-amara (zie bitterstoffen en spijsvertering).
- . Haemata: planten, waarvan de inhoudsstoffen bij allerlei infectieuze en toxische aandoeningen een algemeen gunstige therapeutische invloed bezitten. Deze berust o.a. op de volgende twee factoren:
 - een bactericide werking: de inhoudsstoffen van verschillende haemata bezitten deze in kenmerkende mate (Abrotanum, Juglans regia, Millefolium, Sassafras, Hypericum).
 - een algemeen resistentieverhogende werking: men kan aannemen, dat het empirisch gebruik bij infecties, tumoren en intoxicaties berust op een zeer algemeen werkingsprincipe, waarvan het wezen gezocht moet worden in een prikkeling van het reticulo- histiocytair apparaat. De functies hiervan, met name op het gebied van de stofwisseling, de detoxicatie en de antistoffen-productie wijzen op de grote belangrijkheid van dit systeem bij de meest uiteenlopende ziekten: de verschuivingen in het eiwitspectrum kunnen hierbij diagnostisch van belang zijn. Het ligt voor de hand aan te nemen, dat de haemata, die empirisch bij infecties, intoxicaties, rheuma, eczema en exsudatieve diathese worden gebruikt, de bij al deze aandoeningen van zo groot belang zijn de gemeenschappelijke factor direct beïnvloeden in de zin van een prikkeling tot vermeerderde werkzaamheid van het reticulo-histocytair systeem. Zij bevorderen tevens de excreties en ontvouwen Aldus een anti-dyscratische werking.

Asthenie, Anemie, Hypotonie

Abrotanum aromaticum-amarum.

Abrotanum-tinctuur; bestanddelen: Abrotanum, Ju glans regia.
Cochlearia vitamine , mineralen.

Foenum Graecum-tinctuur (Trigonella Foenum Graecum); goed resorbeerbaar organisch gebonden ijzer en fosfor, tevens eiwitstoffen.

Trigonella-Wijntonicum; bestanddelen: Trigonella Foenum Graecum, adjuvans, op wijnbasis.

Door de juiste galenische bereiding van de tinctuur en de wijnsiroop ontbreken de resorptie-vertragende mucilaginoso, welke eveneens behoren tot de bestanddelen van deze plant. Derhalve bezitten de overige inhoudsstoffen een verhoogde resorptieve werkzaamheid. In het bijzonder de wijnsiroop is als zodanig een uitnemend en aangenaam roborans.

dosering: 3 x d. 0,5-1 theelepel tinctuur of 3 x d. 1-2 theelepels wijnsiroop.

Gramen (Triticum repens) vitaminen, mineralen.

Triticum-tabletten; bestanddele: Triticum (Gramen), Urtica, Juniperus, corrigens.

Hypericum	Flavonen, nicotinamide
Juglans regia	Bitterstof „juglon”.
Lamium albu	Xantophyllen.
Marrubium	Bitterstof „marrubiine”.
Millefolium	Aromaticum-amarum.
Nasturtium	Vitaminen en mineralen.
Plantago	Xantophyllen.
Rosmarinus	Bitterstof, nicotinamide.
Ruta	Flavonglycoside „rutine”.
Salvia	Bitterstof, nicotinamide, mineralen.
Taraxacum	Vitaminen, mineralen.
Urtica	Vitaminen, mineralen, chlorophyll.
Verbena	Nog onbekende stoffen.

Centaurium-tinctuur; bestanddelen: Centaurium, Angelica, Hypericum, Millefolium.

Centaurium-tabletten; bestanddelen: Centaurium, Angelica, Hypericum, Millefolium, Verbena, Mentha piperita, Melissa, corrigens.

Indicaties: asthenische- en neurasthenische toestanden.

Marrubium-tinctuur; bestanddelen: Marrubium, Verbena, Urtica, Juglans regia, Centaurium.

Marrubium-tabletten; bestanddelen: Marrubium, Verbena, Urtica, Juglans regia, Centaurium, Hypericum, Millefolium, Equisetum, Thymus, Hyssopus, corrigens.

Indicaties: asthenie en anaemie.

Rosmarinus-tinctuur; bestanddelen: Rosmarinus, Centaurium, Vicum album, Taraxacum.

Rosmarinus-tabletten; bestanddelen: Rosmarinus, Centaurium, Viscum album, Taraxacum, Millefolium, Hypericum, Veronica, Lamium album, Valeriana, Melissa, corrigens.

Indicaties: hypotonie en stoornissen in de bloedsomloop, gepaard gaande met asthenische toestanden.

Quassia-tinctuur; bestanddelen: Quassia, Absinthium, Salvia, corrigens.

Indicaties: als roborans en digestivum, tijdens en na influenza, ter bespoediging en verkorting van de reconvalescentieperiode.

Matricaria-tabletten; bestanddelen: Matricaria (Chamomilla), Sambucus, Tilia, Verbascum, Salvia, Absinthium, Centaurium, Farfara, Juniperus, corrigens.

Indicaties: zie Quassia.

Furunculose, Dermatosen. Exsudatieve diathese

Abrotanum	Antiseptische bitterstof.
Agrimonia	SiO ₂ , looistof, etherische olie, bitterstof.
Bardana	Etherische olie.
Betula	Saponine, etherische olie, looistof.
Consolida	(Symphytum) allantoïne, looistof, etherische olie.

Consolida-tabletten; bestanddelen: Consolida (Symphytum), Foenum Graecum, corrigens.

Dulcamara	Glyco-alkaloïden, saponine
-----------	----------------------------

Dulcamara-tinctuur; bestanddelen: Dulcamara D3, Urtica.

Equisetum	SiO ₂ , saponine, flavonen.
Farfara	Looistoffen en galluszuren, mineralen.

Farfara-tabletten; bestanddelen: Farfara, Juglans regia, Capsella Bursa pastoris, Anserina, Equisetum, Galium verum, Urtica, Millefolium, Hypericum, corrigens.

Fumaria	Alkaloïden, bitterstof.
---------	-------------------------

Fumaria-tinctuur; bestanddelen: Fumaria, Cichorium, Centaurium.

Fumaria-tabletten; bestanddelen: Fumaria, Cichorium, Saponaria, Angelica, Centaurium, Agrimonia, Asperula, Frangula, Mentha piperita, Juniperus, corrigens.

Galium aparines	Enzymstoffen, SiO ₂ .
Glechoma	Secretorische bitterstof, looistof, SiO ₂ .
Gramen	Saponine, enzymstoffen, SiO ₂ .
Hypericum	Hypericine (bactericide), etherische olie, looistof.
Juglans regia	Looistof en ellagzuren, bitterstof „juglon”.
Lamium album	Looistof, saponine.
Millefolium	Etherische olie met azuleen, bitterstof, looistof.
Plantago	Aucubine, enzymstoffen.
Rubus Fruticosus	Looistof, organische zuren.
Sanicula	Saponine, etherische olie, bitterstof, looistof.
Saponaria	Saponinen.
Sarsaparilla	Saponine, etherische olie.

Sarsaparilla-tabletten; bestanddelen: Sarsaparilla, Solidago, Agrimonia, corrigens.

Sassafras	Etherische olie.
-----------	------------------

Sassafras-tabletten; bestanddelen: Sassafras, Urtica, Juniperus, corrigens.

Schropularia	Saponine, flavonen.
Solidago	Saponine, etherische olie, bitterstof, looistof.
Spiraea	Phenolglycosiden, mineralen.
Succisa	Saponine, „scabioside”, looistof.
Urtica	Histamine, mierenzuur, fermenten.
Viola tricolor	Saponine, flavonen.
Veronica	Aucubine, bitterstof.

Bardana-tinctuur; bestanddelen: Bardana, Urtica, Juglans regia, Centaurium, Juniperus.

Bardana-tabletten; bestanddelen: Bardana, Urtica, Juglans regia, Centaurium, Rubus fruticosus, Frangula, Juniperus, Gramen, conrrigentia.
Indicaties: furunculose, dermatosen en exsudatieve diathese.

Urtica-tinctuur; bestanddelen: Urtica, Agrimonia, Equisetum, Veronica.

Urtica-tabletten; bestanddelen: Urtica, Agrimonia, Equisetum, Betula, Veronica, Viola tricolor, Lamium album, Carduus (Cnicus) beneditus, Saponaria, Ononis, Humulus lupulus, Juniperus, corrigens.
Indicatie: chronische dermatopathieën.

Juglans regia-tinctuur; bestanddelen: juglans regia, Bardana, Scrophularia, Galium aparines, Humulus lupulus.

Juglans regia-tabletten; bestanddelen: juglans regia, Bardana, Farfara, Scrophularia, Galium aparines, Viola tricolor, Trifolium fibrinum, Spiraea ulmaria, Sanicula, Glechoma, Fumaria, Humulus lupulus, Bellis, Juniperus, corrigens.
Indicatie: exsudatieve diathese.

Viola tricolor-tinctuur; bestanddelen: Viola tricolor, juglans regia, corrigens.

Viola tricolor-tabletten; bestanddelen: Viola tricolor, Juglans regia, corrigens.
Indicaties: exsudatieve diathese, in het bijzonder crusta lactea.

Equisetum-tinctuur; bestanddelen: Equisetum, Agrimonia, Galium aparines, Carduus (Cnicus) benedictus, Scrophularia, Viscum album.

Equisetum-tabletten; bestanddelen: Equisetum, Agrimonia, Galium aparines, Scrophularia, Plantago, Veronica, Urtica, Juglans regia, Carduus (Cnicus) benedictus, Geranium Robertianum, Sanicula, Calendula, corrigens.
Indicaties: ulcera en slecht genezende wonden (o.a. ulcus cruris).

N.B. In de phytotherapie is het bekend, dat vooral toepassing van o.a. saponine-bevattende haematia als eerste reactie een verergering van de dermatopathieën tot gevolg kan hebben, terwijl eerst na ca. 2-3 weken een merkbare verberering intreedt. Deze reactie wordt toegeschreven aan een prikkeling van alle secreties door genoemde planten, m.n. met inbegrip van een diaphoretische werking. Het is daarom aan te bevelen alsdan de inwendige medicatie te ondersteunen met een uitwendige, bijv. met de antiseptische en adstringerende Chamomilla-tinctuur (zie „Huid”).

Diabetes mellitus

In verband met de toepassing van perorale anti-diabetica in de hedendaagse officiële geneeskunde en het ontdekken van glucokininen in verschillende planten, menen wij op nieuw de aandacht te mogen vestigen op enige in de phytotherapie in gebruik zijnde anti-diabetica, zij het dan ook dat deze planten voornamelijk slechts een adjuverende invloed kunnen uitoefenen.

Alchemilla	Onbekende bitterstof (?).
Brunella	Onbekende bitterstof (?).
Centaureum	Bitterstof (?).
Chelidonium	Glucokinine.
Foenum Graecum	Glucokinine.
Gramen	Polysacchariden.
Islandicus	Polysacchariden.
Juglans regia	Bitterstof „juglon” (?).

Myrtillus	Glucokinine.
Phaseolus	Glucokinine.
Polygonum	Onbekende stoffen.
Rubus fruticosus	Onbekende stoffen.
Salvia	Onbekende stoffen.
Solidago	Onbekende stoffen.
Taraxacum	Onbekende stoffen.
Tormentilla	Onbekende stoffen.
Urtica	Glucokinine.

Vaccinium-tinctuur; bestanddelen: Vaccinium (Myrtillus), Polygonum, Alchemilla, Solidago, Centaurium.

Vaccinium-tabletten; bestanddelen: Vaccinium (Myrtillus), Polygonum, Alchemilla, Solidago, Urtica, Taraxacum, corrigens.

Polygonum-tinctuur; bestanddelen: Polygonum, Solidago, Anserina, Verbena.

Polygonum-tabletten; bestanddelen: Polygonum, Solidago, Betula, Anserina, Plantago, Verbena, Avena sativa, Symphytum, corrigenia.

Indicatie: lichtere vormen van diabetes mellitus, in het bijzonder als insulín-sparend adjuvans.

Adipositas

De planten, die in de phytotherapie tegen adipositas worden aangewend, zijn voornamelijk van waarde, wanneer de endocrine-en excretie-functies niet meer optimaal kunnen worden geacht. In dat geval zijn zij evenwel mede door de cardiotonische werking, o.a. van de flavonen, te prefereren boven de pharmaca, die slechts het honger gevoel bevredigen (wekaminen en mucinen).

Alchemilla	Bij ovariele dysfunctie.
Betula	Saponine, etherische olie.
Crataegus	Cardiotonische stoffen.
Equisetum	Flavonen, SiO ₂ .
Frangula	Emodinen, saponinen.
Fraxinus	Flavonen, manniet.
Fucus	J- en Br-verbindingen, manniet.
Galium aparines	Enzymstoffen, SiO ₂ .
Ononis	Etherische olie, „ononine”, flavonen.
Prunus spinosa	Flavonen.
Sambucus	Etherische olie, flavonglycoside.
Verbena	Onvolledig bekende stoffen.
Veronica	„aucubine” –glycoside.

Prunus-tinctuur; bestanddelen: Prunus spinosa, Fraxinus, Betula, Ononis, Galium aparines.

Prunus-tabletten; bestanddelen: Prunus spinosa, Fraxinus, Betula, Senna, Frangula, Alchemilla, Galium aparines, Ononis, Hyssopus, Sambucus, Calendula, corrigentia.
Indicatie: adipositas. Dit mengsel bevat geen J-houdende planten.

Fucus-tabletten; bestanddelen: Fucus vesiculosus, Frangula, corrigens.
Indicatie: adipositas.

Thyreoidale dysfunctie

De bestrijding van thyreoidale dysfunctie, met name hyperthyreoidie, kenmerkt zich in de phytotherapie door toepassing van:

1. Mildwerkende planten met een algemeen gunstig effect (nervina, cardiotonica, haemata).
2. J-houdende planten, zoals Fucus vesiculosus en Nasturtium, welke volgens sommige opvattingen een regulerende invloed op de schildklier zouden bezitten. Zo vermeldt Madaus over Fucus vesiculosus. Het volgende: „Fucus reguleert de functie van schildklier. Zo bewijst het bij struma en Basedow na aanvankelijke verergering uitstekende diensten”

Mogelijk spelen hierbij ook andere inhoudsstoffen, bijv. Br- en arsenicum-verbindingen in deze planten een rol.

Van farmacologische zijde wordt bij hyperthyreoidie, o.a. wegens de gevaren van een onnauwkeurige J-medicatie bij deze aandoening, de toepassing van J-houdende planten ontraden, zodat deze planten hier niet in de mengsels zijn opgenomen.

Crataegus	Cardiotonische stoffen.
Fucus	J- en Br-verbindingen.
Galium aparines	Enzymstoffen, SiO ₂ .
Humulus lupulus	Sedatief aromaticum-amarum.
Juglans regia	Bitterstof, „juglon” (?).
Nasturtium	J-verbindingen, sporen arsenicum.
Scrophularia	Saponine, flavonen, Mn.
Ruta	Flavonen, etherische olie.
Valeriana	Etherische olie, organische zuren.
Veronica	Aucubine-glycoside.

Scrophularia-tinctuur; bestanddelen: Scrophularia, Galium aparines, Veronica, Crataegus, Ruta, Valeriana.

Scrophularia-tabletten; bestanddelen: Scrophularia, Galium aparines, Humulus lupulus, Veronica, Taraxacum, Farfara, Juglans regia, Salvia, Crataegus, Ruta, Valeriana, Mentha piperita, corrigens.

Indicatie: thyreoidale dysfunctie, o.a. hyperthyreoidie (als sedativum en regulans) .
Deze samenstelling bevat geen J-houdende planten.

Ruta-tinctuur; bestanddelen: Ruta, Valeriana, corrigens.

Ruta-tabletten; bestanddelen: Ruta, Valeriana, Hypericum, Millefolium, Melissa, Mentha piperita, Angelica, Anserina, Asperula, Rosmarinus, Salvia, Lavandula, corrigens.

Indicatie: Thyreoidale dysfunctie (als sedativum).

GENITAALAPPARAAT

Menorrhagieën en Metrorrhagieën

Bij menorrhagieën en metrorrhagieën, als ook interne haemorrhagieën in het algemeen, worden in de phytotherapie planten toegepast, die hun haemostyptische werking mogelijk te danken hebben aan een aantal ingewikkelde synergismen en deels zelfs schijnbaar paradoxale (antagonistische) factoren:

1. Constrictie van de capillairen (tyramine, looistoffen).
2. Begunstiging van de bloedcirculatie en tonisering van de venenwand (flavonen).
3. Verbetering van de Ca-spiegel van het bloed (saponinen verhogen de Ca-resorptie). Enige planten bezitten buitendien zelf een relatief hoog percentage Ca-verbindingen (20-23% van de as).
4. Opheffing van de locale hyperaemie (choline, histamine, bitterstof, saponine) door een verbeterde doorbloeding van het gehele organisme.
5. De aanwezigheid van pectine (in *Hypericum*) en een bitterstof met vitamine-K-karakter (in *Juglans regia*).
6. Regeneratie van de mucosae, bij catarrhen, o.a. door azuleen (in *Millefolium*), hypericine (in *Hypericum*), looistoffen, xantophyllen en SiO_2 .
7. Tonisering van de gladdemusculatuur (nog onvolledig bekendstoffen, o.a. in *Senecio* en *Erodium*).

Alchemilla	Looistof, onbekende bitterstof.
Anserina	Looistof, flavonen, 20% Ca-verbindingen.
Bursa pastoris	Flavonen, 23% Ca-verbindingen.
Equisetum	Flavonen, saponine, SiO_2 .
Erodium	Onvolledig bekende stoffen.
Geranium	Looistof, (?), bitterstof „geraniine”.
Hamamelis	Looistof, saponine.
Hydropiper	Flavonen, looistof.
Hypericum	Flavonen, looistof, pectine.
Juglans regia	Looistof, bitterstof, „juglon”.
Millefolium	Looistof, azuleen.
Plantago	Mineralen, SiO_2 .
Polygonum	Looistof, SiO_2 .
Quercus	Looistoffen.
Senecio	Alkaloiden, aminen, flavonen.
Sanguisorba	Looistoffen, saponine, flavonen.
Spiraea	Looistof, 20% Ca-verbindingen.
Tormentilla	Looistoffen.
Urtica	Histamine, minerale zouten

Viscum album	Onvolledig bekende stoffen.
--------------	-----------------------------

Capsella-tinctuur; bestanddelen: Capsella Bursa pastoris, Equisetum , Millefolium, Viscum album .

Capsella-tabletten; bestanddelen: Capsella Bursa pastoris, Equisetum, Viscum album, Hypericum, Alchemilla, Millefolium, Lamium album, Sanicula, Geranium Robertianum, Tormentilla, corrigens.

Indicatie: interne haemorrhagieën in het algemeen, speciaal menorrhagieën en metrorrhagieën.

Hamamelis-tinctuur; bestanddelen: Hamamelis, Millefolium, Ruta, Viscum album.

Hamamelis-tabletten; bestanddelen: Hamamelis, Millefolium, Frangula, Equisetum, Urtica, Spiraea ulmaria, Gramen, corrigentia.

Indicatie: haemorrhagieën.

Balsemtinctuur; bestanddelen: Hypericum, aromatische gommen en harsen (zie „diversen”).

Indicatie: zie Capsella.

Dysmenorrhoe

De medicatie in de phytotherapie tegen dysmenorrhoe berust o.m. op:

1. antiphlogese (looistoffen, etherische oliën).
2. spasmyolyse (etherische olie en chemisch nog onbekende Anserina- stoffen).
3. een algemeen roborerende invloed (Flavonen, bitterstoffen, mineralen).

Alchemilla	Looistof, (?) bitterstof.
Anserina	Onbekende spasmolytische stof, looistof, flavonen, minerale zouten.
Erodium	Onvolledig bekende stoffen.
Hypericum	Etherische olie, flavonen, looistof.
Lamium album	Looistof, (?) bitterstof.
Millefolium	Etherische olie, bitterstof, looistof.
Ruta	Flavonen, etherische olie.

Anserina-tinctuur; bestanddelen: Anserina, Hypericum, Millefolium, Angelica.

Anserina-tabletten; bestanddelen: Anserina, Hypericum, Millefolium, Angelica, Lamium album, Alchemilla, Origanum, corrigens.

Lamium album-tinctuur; bestanddelen: Lamium album, Anserina, Ruta,

Valeriana.

Lamium album-tabletten; bestanddelen: Lamium album, Anserina, Ruta, Valeriana, Millefolium, Alchemilla, Melissa, corrigens.

Hypericum-tinctuur; bestanddelen: Hypericum, Ruta, Foenum Graecum, Angelica, Lavandula.

Hypericum-tabletten; bestanddelen: Hypericum, Ruta, Artemisia, Leonurus cardiaca, Angelica, Origanum, Salix, Galium verum, Chamomilla, Humulus lupulus, Primula, Asperula, Tilia, Mentha piperita, Aurantium, corrigens.

Alchemilla-tinctuur; bestanddelen: Alchemilla, Lamium album, juglans regia, Polygonum.

Alchemilla-tabletten; bestanddelen: Alchemilla, Lamium album, Juglan regia, Polygonum, Hypericum, Millefolium, Mentha piperita, corrigens.

Amenorrhoe

Met uitzondering van Chelidonium behoren de overige hieronder genoemde planten vrijwel alle tot de roborantia en spasmolytica (amara, aromatica-amara en aromatica). Zij bevorderen bij therapeutisch gebruik een verbeterde doorbloeding van de abdominale organen en kunnen de op hun rekening geschreven abortieve invloed voor inferieure doeleinden slechts bij sterke overdosering uitoefenen. De Chelidonium-alkaloïden hebben daarentegen een duidelijk uterotonische werking.

Artemisia	Etherische olie, bitterstof.
Chelidonium	Alkaloiden.
Levisticum	Etherische olie.
Marrubium	Bitterstof „marrubiine”.
Rosmarinus	Etherische olie.
Ruta	Etherische olie, flavonen.
Salvia	Etherische olie.
Verbena	Glycoside „verbenaline”.

Levisticum-tinctuur; bestanddelen: Levisticum, Rosmarinus, Artemisia, Marrubium, Verbena, Trifolium fibrinum.

Levisticum-tabletten; bestanddelen: Levisticum, Rosmarinus, Artemisia, Marrubium, Verbena, Centaurium, Thymus, Coriandrum, corrigens.
Deze samenstelling bevat dus geen Chelidonium.

Artemisia-tinctuur; bestanddelen: Artemisia, Rosmarinus, Viscum album, Ruta, Valeriana.

Artemisia-tabletten; bestanddelen: Artemisia, Rosmarinus, Viscum album, Ruta, Valeriana, Angelica, Equisetum, Galium verum, Anserina, Salvia, corrigenis.

Marrubium-tinctuur; bestanddelen: Marrubium, Verbena, Urtica, Juglans regia, Centaurium.

Marrubium-tabletten; bestanddelen: Marrubium, Verbena, Urtica, Juglans regia, Centaurium, Hypericum, Millefolium, Equisetum, Thymus, Hyssopus, corrigenis.

Fluor albus

Voor de bestrijding van fluor albus komen in de phytotherapie die planten in aanmerking, waarvan de bestanddelen ook farmacologisch een regeneratieve invloed op de ontstekingsprocessen in het algemeen kunnen uitoefenen, nl. looistoffen, etherische oliën, „hype ricine”, xantophyllen e.a. stoffen.

Alchemilla	Looistof, (?) bitterstof.
Juglans regia	Looistof, (?) bitterstof.
Hypericum	Etherische olie, looistof, „hype ricine”.
Lamium album	Looistof, xantophyllen.
Millefolium	Etherische olie met azuleen, looistof.
Plantago	Xantophyllen, mineralen.
Polygonum	Looistof, SiO ₂ .
Quercus	Looistoffen (voornamelijk uitwendig).
Salix	Looistoffen, phenolglycosiden.
Tormentilla	Looistoffen.

Alchemilla-tinctuur; bestanddelen: Alchemilla, Lamium album, Juglans regia, Polygonum.

Alchemilla-tabletten; bestanddelen: Alchemilla, Lamium album, Juglans regia, Polygonum, Hypericum, Millefolium, Mentha piperita, corrigenis.

Balsemtinctuur; bestanddelen: Hypericum, aromatische gommen en harsen (zie „diversen”).

Potentilla-tinctuur (uitwendig); bestanddelen: Potentilla Tormentilla, Alchemilla, Lamium album, Juglans regia, corrigenia.

Indicatie: vaginitis en endometritis; applicatie: irrigatie met een oplossing van 1 deel tinctuur, verdund met 10 delen water (of met behulp van een tampon).

Climacterische klachten

De planten, welke in de phytotherapie zowel prophylactisch als therapeutisch worden toegepast tegen climacterische klachten, zoals congesties, amenorrhoe, menorrhagie en metrorrhagie, behoren resp. tot de:

1. cardiotonica en sedativa.
2. haemostyptica (zie menorrhagie en metrorrhagie).
3. haemastica en roborantia.

Toepassing in de officiële geneeskunde is wellicht eveneens aan te bevelen, omdat deze planten een milde, regulerende en ontstekingswerende invloed bezitten.

Alchemilla	Looistof, (?) bitterstof.
Bursa pastoris	Flavonen, 23% Ca-verbindingen.
Crataegus	Cardiotonische stoffen.
Equisetum	Flavonen, saponine, SiO ₂ .
Hypericum	Etherische olie, flavonen, looistof.
Leonurus cardiaca	Cardiotonische harsen (onderzoek Haaf 1942), onbekende alkaloïde en – glycoïde, 5-9% looistof, 10% minerale zouten.
Millefolium	Etherische olie met azuleen, bitterstof.
Rosmarinus	Etherische olie, looistof.
Ruta	Etherische olie, flavonen.
Salvia	Etherische olie, looistof.
Trifolium	Bitterstof, saponine, pectine, Mn.
Verbena	„verbenaline”-glycoside.
Viscum album	Onvolledig bekende stoffen, 22% Ca-verbindingen.

Trifolium-tinctuur; bestanddelen: Trifolium fibrinum, Leonurus cardiaca, Hypericum, Viscum album, Quassia.

Trifolium-tabletten; bestanddelen: Trifolium fibrinum, Leonurus cardiaca, Centaurium, Equisetum, Viscum album, Hypericum, Millefolium, Veronica, Verbena, Alchemilla, Melissa, Rosmarinus, Salvia, corrigens.
Indicatie: climacterisch klachten.

Hypericum-tinctuur; bestanddelen: Hypericum, Ruta, Foenum Graecum, Angelica, Lavandula.

Hypericum-tabletten; bestanddelen: Hypericum, Ruta, Artemisia, Leonurus cardiaca, Angelica, Origanum, Salix, Galium verum, Chamomilla, Humulus lupulus, Primula, Asperula, Tilia, Mentha piperita, Aurantium, corrigens.
Indicatie: climacterische klachten.

Viscum album-tinctuur; bestanddelen: Viscum album, Crataegus, Rosmarinus, Salvia.

Viscum album-tabletten; bestanddelen: Viscum album, Crataegus, Melissa, Veronica, Asperula, corrigens.

Indicatie: arteriosclerosis en hypertensie.

Veronica-tinctuur; bestanddelen: Veronica, Ruta, Valeriana, Crataegus, Viscum album.

Veronica-tabletten; bestanddelen: Veronica, Ruta, Valeriana, Crataegus, Verbena, Viscum album, Taraxacum, Melissa, Lavandula, corrigens.

Indicatie: hypertensie en climacterische klachten.

Rosmarinus-tinctuur; bestanddelen: Rosmarinus, Centaurium, Viscum album, Taraxacum.

Rosmarinus-tabletten; bestanddelen: Rosmarinus, Centaurium, Viscum album, Taraxacum, Millefolium, Hypericum, Veronica, Lamium album, Valeriana, Melissa, corrigens.

Indicaties: stoornissen in de bloedsomloop, gepaard gaande met asthenische toestanden.

CENTRAAL ZENUWSTELSEL

In de phytotherapie wordt weinig onderscheid gemaakt tussen sedativa, spasmolytica en analgetica. Ook farmacologisch gaan deze werkingen van de mildwerkende planten, als geheel, dikwijls parallel.

Nervositas en Neurasthenie

Angelica	Etherische olie, bitterstof.
Anserina	Een spasmolytische stof.
Chelidonium	Alkaloïden.
Humulus lupulus	Lupuline (sedatief).
Hypericum	Etherische olie, flavonen.
Lavandula	Etherische olie (corrigenz).
Leonurus cardiaca	Hars, bitterstof.
Melissa	Etherische olie (corrigenz).
Millefolium	Etherische olie, bitterstof.
Passiflora	Alkaloïde.
Rosmarinus	Etherische olie, nicotinamide.
Ruta	Etherische olie, flavonen.
Salvia	Etherische olie, nicotinamide.
Valeriana	Etherische olie, organische zuren.
Verbena	Onvolledig bekende stoffen.
Viscum album	Onvolledig bekende stoffen.

Ruta-tinctuur; bestanddelen: Ruta, Valeriana, corrigenz.

Indicaties: alle vormen van psycho-somatische spanningen, overwerktheid en de daarmede gepaard gaande verschijnselen, zoals o.a. hartkloppingen, prikkelbaarheid en slapeloosheid.

Ruta-tabletten; bestanddelen: Ruta, Valeriana, Hypericum, Millefolium, Melissa, Mentha piperita, Angelica, Anserina, Asperula, Rosmarinus, Salvia, Lavandula, corrigenz.

Hypericum-tinctuur; bestanddelen: Hypericum, Ruta, Foenum Graecum, Angelica, Lavandula.

Hypericum-tabletten; bestanddelen: Hypericum, Ruta, Artemisia, Leonurus cardiac, Angelica, Origanum, Salix, Galium verum, Aurantium, Chamomilla, Humulus lupulus, Primula, Tilia, Asperula, Menta piperita, corrigenz.
nervinum en roborans.

Valeriana/Quassia-tinctuur; bestanddelen: Valeriana, Quassia, corrigenz.
sedativum en roborans.

Humulus lupulus-tinctuur; bestanddelen: Humulus lupulus, Valeriana, corrigens.

Humulus lupulus-tabletten; bestanddelen: Humulus lupulus, Valeriana, Hypericum, Millefolium, Rosmarinus, Salvia, Mentha piperita, Melissa, corrigens.
Sedativum en roborans.

Migraine

Verbena-tinctuur; bestanddelen: Verbena, Veronica, Ruta, Valeriana.

Verbena-tabletten; bestanddelen: Verbena, Veronica, Hypericum, Millefolium, Ruta, Valeriana, Melissa, Mentha piperita, Origanum, Angelica, Juniperus, Lavandula, corrigens.

Slapeloosheid

Passiflora-tinctuur; bestanddelen: Passiflora, Humulus lupulus, Ruta, Valeriana.

Passiflora-tabletten; bestanddelen: Passiflora, Humulus lupulus, Millefolium, Hypericum, Verbena, Veronica, Ruta, Valeriana, Melissa, Mentha piperita, Tilia, Lavandula, Anethum, corrigentia.

Hartkloppingen

Leonurus cardiaca-tinctuur; bestanddelen: Leonurus cardiaca, Hypericum, Crataegus, Ruta, Valeriana, corrigens.

Leonurus cardiaca-tabletten; bestanddelen: Leonurus cardiaca, Hypericum, Ruta, Valeriana, Crataegus, Angelica, Millefolium, Anserina, Origanum, Hyssopus, Mentha piperita, Melissa, corrigens.

Indicaties: palpitation cordis, als gevolg van nervositas (voor debilitas cordis zie „Hart en bloedvaten”).

Epilepsie

De in de phytotherapie gebruikte planten kunnen bij epilepsie-behandeling uiteraard slechts een ondersteunende werking uitoefenen, met name de frequentie van de absences kan er door afnemen.

Artemisia	Etherische olie, bitterstof.
Galium verum	Onbekende stoffen.
Paeonia	Perigrine-alkaloïde (?).

Artemisia-tinctuur; bestanddelen: Artemisia, Rosmarinus, Viscum album, Ruta, Valeriana.

Artemisia-tabletten; bestanddelen: Artemisia, Rosmarinus, Viscum album, Ruta, Valeriana, Angelica, Equisetum, Galium verum, Anserina, Salvia, corrigens.

Indicaties: spastische toestanden in het algemeen en als adjuvans bij epilepsie.

PERIPHERE ZENUWEN

Ischias

De inwendige medicatie bij ischias bestaat in de phytotherapie voornamelijk uit een gecombineerde toepassing van nervina en anti-rheumatica.

Betula-tinctuur; bestanddelen: Betula, Unica, Fraxinus, Hypericum, Ruta, Valeriana.

Betula-tabletten; bestanddelen: Betula, Urtica, Fraxinus, Hypericum, Millefolium, Ruta, Valeriana, Melissa, Mentha piperita, Rosmarinus, Juniperus, Lavandula, corrigens.

Trigeminusneuralgie

Trigonella	(Trigonella Foenum Graecum) onbekende stoffen.
Hypericum	Etherische olie

Trigonella-tinctuur; bestanddelen: Trigonella Foenum Graecum, Hypericum, corrigens.

Gebruik: in- en uitwendig (1 deel tinctuur op 5 delen water).

Juniperus-tinctuur (uitwendig); bestanddelen: Juniperus, Hypericum, Ruta, Lavandula, Rosmarinus, Foenum Graecum, aromatica.

Applicatie: 1 deel tinctuur verdunnen met 5 delen water en deze oplossing aanwenden voor compressen. Deze tinctuur kan ook onverdund worden aangewend voor locale inwrijvingen bij andere neuralgieën.

Neuritis in het algemeen

Origanum-massage balsem (uitwendig); bestanddelen: Origanum, Ruta, Rosmarinus, Salvia, Mentha piperita, zalfconstituens en aromatica.

Indica tie: neuralgieën en myalgieën.

SPIEREN EN GEWRICHTEN (anti-rheumatica)

De planten, die in de phytotherapie als anti-rheumatica worden gebruikt, kunnen naar hun meest uitgesproken farmacologische werking worden verdeeld in haemastica, diuretica, diaphoretica en antipyretica (analgetica). Als zodanig vormen zij een fraaie demonstratie van de verschillende aspecten van de algemene, antidyscratische werking: de reumatische aandoeningen kunnen worden beschouwd als een typisch voorbeeld van een constitutionele diathese, waarvan de dyscrasie het phytotherapeutisch aangrijpingspunt vormt. Experimenteel kwam vast te staan, dat verschillende anti-rheumatica niet alleen de diurese bevorderen, maar tevens aanleiding geven tot een relatief vermeerderde urinezuur- en ureumuitscheiding.

Tagrimonia	SiO ₂ -plant, aromaticum-amarum.
Bardana	Etherische olie (haematicum).
Betula	Saponine, etherische olie (diureticum)
Chamomilla	Etherische olie (diaphoreticum).
Chelidonium	Alkaloïden (analgeticum).
Dulcamara	Glyco-alkaloïden, saponine.
Equisetum	Flavonen, saponine, SiO ₂ .
Erica	Flavonen, saponine, SiO ₂ .
Fraxinus	Flavonen.
Galium aparines	Rubia-glycosiden, SiO ₂ .
Gramen	Saponine, SiO ₂ .
Juniperus	Etherische olie, flavonen.
Ononis	Etherische olie, flavonen.
Populus	Etherische olie, flavonen.
Primula	Saponine, phenolglycosiden.

Primula-tabletten; bestanddelen: Primula, Spiraea ulmaria, Urtica, corrigens.

Rubia tinctorum	Rubia-glycosiden.
Salix	Phenolglycosiden (analgeticum).
Sambucus	Etherische olie (diaphoreticum).

Sambucus-tinctuur; bestanddelen: Sambucus, Tilia, Chamomilla, Salvia.

Sambucus-tabletten; bestanddelen: Sambucus, Tilia, Farfara, Salvia, corrigens.

Saponaria	Saponinen.
Sarsapilla	Saponinen, etherische olie.
Sassafras	Etherische olie (diureticum).
Solidago	Saponine, etherische olie, flavonen.
Spiraea	Phenolglycosiden (analgeticum).
Tilia	Etherische olie (diaphoreticum).

Tilia-tabletten; bestanddelen: Tilia, Chamomilla, Basilicum, corrigens.

Urtica	Haematicum, algemeen adjuvans.
Violo tricolor	Saponine, flavonen.

De hierboven vermelde anti-rheumatica kunnen soms in het initiaalstadium van de toepassing een verergering van de klachten te voorschijn roepen, terwijl dan eerst na voortgezet gebruik van ca. 2-3 weken een aanmerkelijke verbetering intreedt. Het is daarom raadzaam de patiënten hierop voor te bereiden, resp. in dat geval de dosis te verlagen en deze eerst geleidelijk tot de normale op te voeren.

Erica-tinctuur; bestanddelen: Erica, Urtica, Fraxinus, Betula, Populus, Juniperus.

Erica-tabletten; bestanddelen: Erica, Urtica, Betula, Fraxinus, Agrimonia, Spiraea ulmaria, Populus, Ononis, Bardana, Rosmarinus, Juniperus, Stoechados, corrigens.
Indicatie: chronische reumatische aandoeningen: arthritis en fibrositis.

Fibrositis

Salix-tinctuur; bestanddelen: Salix, Bardana, Urtica, Erica, Juniperus, Gentiana.

Salix-tabletten; bestanddelen: Salix, Bardana, Urtica, Spiraea ulmaria, Erica, Tilia, Sambucus, Chamomilla, Rosmarinus, Thymus, Juniperus, corrigens.

Spiraea-tinctuur; bestanddelen: Spiraea ulmaria, Solidago, Urtica, Equisetum, Centaurium.

Spiraea-tabletten; bestanddelen: Spiraea ulmaria, Solidago, Urtica, Equisetum, Centaurium, Rosmarinus, Juniperus, corrigens.

Arthritis

Ononis-tinctuur; bestanddelen: Ononis, Populus, Urtica, Agrimonia, Juniperus, Quassia.

Ononis-tabletten; bestanddelen: Ononis, Populus, Betula, Fraxinus, Urtica, Agrimonia, Rosmarinus, Mentha piperita, Juniperus, corrigens.

Agrimonia-tinctuur; bestanddelen: Agrimonia, Solidago, Trifolium fibrinum, Rosmarinus, juniperus.

Agrimonia-tabletten; bestanddelen: Agrimonia, Solidago, Trifolium fibrinum, Equisetum, Frangula, Rosmarinus, Juniperus, corrigens.

Uitwendige preparaten

Origanum-massagebalsem (uitwendig); bestanddelen: Origanum, Ruta, Rosmarinus, Salvia, Mentha piperita, zalfconstituens en aromatica.

Indicaties: neuralgieën, myalgieën en reumatische pijnen.

Caryophyllus-massagetinctuur (uitwendig); bestanddelen: Alchemilla, Capsella Bursa pastoris, Glechoma, Gichorium , Hypericum, OI. Caryophylli, corrigens.

Indicatie: myasthenia.

HUID (zie ook „Bloed en stofwisseling, zg. bloedzuivering”)

In de phytotherapie worden bij de meeste dermatosen naast middelen voor uitwendig gebruik tevens middelen voor inwendig gebruik toegepast. Deze laatste bestaan voornamelijk uit haemata en antiphlogistica. Zij zijn reeds genoemd onder het hoofdstuk „Bloedzuivering”, waarin tevens de ratio van hun gebruik is beschreven. Derhalve worden hier uitsluitend de preparaten voor uitwendig gebruik genoemd.

Chamomilla-tinctuur (uitwendig); bestanddelen: Chamomilla, Juglans regia, Hypericum, Tormentilla, corrigens.

Indicatie: als adstringens en antisepticum bij vochtige dermatopathieën.

Applicatie: 1 deel tinctuur verdunnen met 5 delen water en deze oplossing gebruiken voor compressen.

Symphytum-tinctuur (uitwendig); bestanddelen: Symphytum (Consolida), Hamamelis, Quercus, Agrimonia, Solidago, Thymus, Chamomilla, Plantago, extr. Foenum Graecum, aromatica.

Indicaties: furunkels, ulcera en slecht genezende wonden.

Applicatie: zie Chamomilla- tinctuur.

Balsemtinctuur (uitwendig); bestanddelen: Hypericum, aromatische gommen en harsen.

Indicaties: snij- en schaafwonden, impetigo. Deze tinctuur werkt antiseptisch en haemostyptisch en is te prefereren boven jodiumtinctuur.

Chamomilla-balsem (uitwendig); bestanddelen: Chamomilla, Juglans regia, Anserina, Betula, Quercus, Equisetum, Galium aparines, Scrophularia, Helenium, zalfconsituens en 10% acidum salicylicum.

Bij droge dermatopathieën.

OOG

Euphrasia-tinctuur; bestanddelen: Euphrasia, Ruta, Valeriana.

Euphrasia-tabletten; bestanddelen: Euphrasia, Ruta, Valeriana, Melissa, corrigens. ophthalmicum.

Foeniculum-tinctuur (uitwendig); bestanddelen: Euphrasia, Ruta, Plantago, Juglans regia, Chamomilla, Valeriana, Foeniculum.

Indicaties: conjunctivitis en blepharitis. Applicatie: telkens 8 druppels op een oogglasje met gedestilleerd water; deze oplossing gebruiken voor oogbaden of voor het opleggen van compressen.

DIVERSEN

Balsemtinctuur; bestanddelen: Hypericum, aromatische gommen en harsen.

In de verschillende hoofdstukken wordt regelmatig naar deze tinctuur verwezen. De werking berust op drie factoren, nl. antiseptis (hypericine), adstrictie (looistoffen) en bescherming (vliesvorming door de gommen en harsen) van de beschadigde weefsels. Deze drie werkingen zijn bij uitwendige applicatie duidelijk waarneembaar.

Het is echter gebleken, dat ook inwendige applicatie soortgelijke effecten kan hebben.

De indicaties voor het gebruik van deze tinctuur zijn dan ook talrijk.

LIJST VAN NEDERLANDSE EN LATIJNSE PLANTENNAMEN

met vermelding van de latijnse receptuurnamen (de latijnse plantennamen alléén voor zover deze niet grotendeels met de receptuurnamen overeenkomen). In het plantenvademecum zijn de planten in alfabetische volgorde van de latijnse receptuurnamen gerangschikt.

Aalbes, zwarte - <i>Ribes nigrum</i>	<i>Cassia acutifolia</i> – Senna
Aardbei (bosaardbei) – <i>Fragaria</i>	<i>Centaurea Cyanus</i> – Cyanus
Achillea <i>Millefolium</i> – <i>Millefolium</i>	<i>Cetraria islandicus</i> – <i>Islandica</i>
Acorus <i>Calamus</i> – <i>Calamus</i>	<i>Chondrus crispus</i> – Carrageen
Adderwortel - <i>Bistorta</i>	Cichorei, wilde – <i>Cicorium intybus</i>
Agrimonie – <i>Agrimonia</i>	Citroenkruid – <i>Abrotanum</i>
Akkerhoningklaver – <i>Melilotus</i>	Citroenmelisse – <i>Melissa Citrus</i>
Alant – <i>Helenium</i>	<i>Citrus aurantium</i> – <i>Aurantium</i>
Alsem – <i>Absinthium</i>	<i>Cnicus benedielus</i> – <i>Carduus bened.</i>
<i>Anthemis nobilis</i> - <i>Chamomilla rom.</i>	<i>Cochlearia armoracia</i> – <i>Armoracia</i>
Anijs – <i>Anisum</i>	Daslook – <i>Allium ursinum</i>
<i>Arctium Lappa</i> – <i>Bardana</i>	Dille – <i>Anethum</i>
<i>Arctostaphylos Uva ursi</i> - <i>Uva ursi</i>	Distel, gezegende – <i>Carduus bened.</i>
<i>Artemisia Abrotanum</i> – <i>Abrotanum</i>	Dovenetel, witte – <i>Lamium album</i>
<i>Artemisia Absinthium</i> – <i>Absinthium</i>	Duivenkervel – <i>Fumaria</i>
Bazielkruid – <i>Basilicum</i>	Duizendblad – <i>Millefolium</i>
Bedstro, Lieve Vrouwe- <i>Asperula</i>	Duizendguldenkruid – <i>Centaureum</i>
Berendruif - <i>Uva ursi</i>	Eik, zomer – <i>Quercus robur</i>
Berk – <i>Betula</i>	Eikvaren – <i>Polypodium Engelwortel,</i>
Bernagie – <i>Borago</i>	echte – <i>Angelica</i>
Betonie – <i>Betonica</i>	Ereprijs, mannetjes – <i>Veronica</i>
Bevernel, kleine - <i>Pimpinella sax.</i>	<i>Erytraea Centaurium</i> – <i>Centaurium</i>
Bitterhout - <i>Quassia amara</i>	Es, manna – <i>Fraxinus Fenegriek</i> –
Bitterzoet – <i>Dulcamara</i>	<i>Foenum graecum</i>
Blaaswier – <i>Fucus</i>	Framboos – <i>Rubus idaeus</i>
Blauwe knoop - <i>Succisa pratensis</i>	Gentiaan, gele – <i>Gentiana Geum</i>
Boerenwormkruid – <i>Tanacetum</i>	<i>urbanum</i> – <i>Caryophyllata</i>
Bonenkruid – <i>Satureja</i>	Gifsla – <i>Lactuca</i>
Boon - <i>Phaseolus vuig.</i>	Glaskruid – <i>Parietaria</i>
Bosbes – <i>Myrtillus</i>	<i>Glycirrhiza glabra</i> – <i>Liquiritia</i>
Braam - <i>Rubus fruticosus</i>	Goudsbloem – <i>Calendula</i>
Brandnetel – <i>Urtica</i>	Gouwe, stinkende – <i>Chelidonium</i>
Brem - <i>Genista</i>	Guldenroede – <i>Solidago</i>
Breukkruid- <i>Herniaria</i>	Haver – <i>Avena</i>
Brunel – <i>Brunella</i>	Hazelaar – <i>Corylus</i>
Bijvoet – <i>Artemisia vulg.</i>	Heelkruid – <i>Sanicula</i>
<i>Calluna vulgaris</i> – <i>Erica</i>	Heemst – <i>Althaea</i>
<i>Capsella Bursa past.</i> – <i>Bursa past.</i>	Heermoes – <i>Equisetum</i>
<i>Carum carvi</i> – <i>Carvum</i>	Helmkruid – <i>Scrofularia</i>

Hennenpnetel, bleekgele – Galeopsis
 Herderstasje – Bursa pastoris
 Hertsge-span – Leonurus Cardiaca
 Hoefblad, klein – Farfara
 Hondstraf – Glechoma
 Hondshoorn – Cynobatus
 Hop – Humulus Lupulus
 Huislook – Sempervivum
 Hyssop – Hyssopus
 Inula Helenium – Helenium
 Jacobskruiskruis – Senecio Jacobaea
 Janskruid, Sint – Hypericum
 Jeneverbes – Juniperus
 Kaasjeskruid – Malva
 Kalmoes – Calamus
 Kamille, echte – Chamomilla vulg.
 Kamille, roomse – Chamomilla romana
 Karwij – Carum
 Kanstanje, wilde – Aesculus
 Kattendoorn – Ononis spinosa
 Kattenkruid – Nepeta
 Klaproos – Rhoead
 Kleefkruid – Galium Aparine
 Klimop – Hedera helix
 Klis – Bardana
 Knoflook – Allium sativum
 Koemis Koetjing – Orthosiphon
 Komijn – Cuminum
 Korenbloem – Cyanus
 Koriander – Coriandrum
 Kruiskruid, Jacobs – Senecio Jacobaea
 Kweek – Gramen
 Lappa – Bardana
 Lavas – Levisticum
 Lavendel – Lavandula
 Leeuwenbek, vlas- - Linaria
 Lepelblad – Cochleria
 Lievevrouwbestro – Asperula
 Linde – Tilia
 Lis – Iris
 Longenkruid – Pulmonaria
 Lijnzaad – Linium
 Madeliefje – Bellis perennis
 Malrove – Marrubium
 Maretak – Viscum album
 Mariadistel – Carduus Marianus
 Marjolein, gekweekte - Majorana hort.
 Marjolein, wilde – Origanum vulg.
 Martricarica cham. – Chamomilla vulg.
 Meidoorn, tweestijlige – Crataegus
 Meekrap – Rubia tinctorum
 Menyanthes trif. – Trifolium fibrinum
 Mierik – Armoracia
 Moerasspiraea - Spiraea ulmaria
 Mos, Iers – Carrageen
 Mos, Ijslands – Islandica
 Muizenoor – Hieracium
 Nagelkruid – Caryophyllata
 Noteboom – Juglans regia
 Ocimum basilicum – Basilicum
 Ogentroost – Euphrasia
 Oranjeappel – Aurantium
 Paardebloem – Taraxacum
 Paardestaart – Equisetum
 Papaver rhoead – Rhoead
 Passiebloem – Passiflora
 Pepermunt – Mentha
 Peterselie – Petroselinum
 Pimpernel, grote – Sanguisorba
 Pimpinella anisum – Anisum
 Pioen – Paenia
 Polygonum bistorta – Bistorta
 Polygonum hydropiper – Hydropiper
 Pompoen – Cucurbita
 Populier, zwarte – Populus nigra
 Pentilla anserine – Anserina
 Potentilla Tormentilla – Tormentilla
 Pterocarpus sant. – Santalum rubrum
 Raket – Sisymbrium
 Reigersbek – Erodium
 Rhabarber – Rheum
 Rhamnus Frangula – Frangula
 Robertskruide – Geranium
 Rosa canina – Cynobatus
 Rozemarijn – Rosmarinus
 Salie – Salvia
 Sambucus Ebulus – Ebulus

Sandelhout, rood – Santalum rubrum
Sandelhout, wit – Santalum album
Sarothamnus scop. – Genista
scorparia
Sarsaparille – Sarsaparilla
Sassafras – Sassafras
Senna – Senna
Sleedoorn – Prunus spinosa
Sleutelboom – Primula veris
Smeewortel – Consolida
Smilax utilis – Sarsaparilla
Solanum Dulcamara – Dulcamara
Sporkenkruid – Frangula
Stachys officinalis - Betonica
Stinkende gouwe – Chelidonium
Struikheide – Erica
Symphytum officinale – Consolida
Temoe Lawak – Curcuma
Thymus serpyllum – Serpyllum
Toorts – Verbascum
Tormentil – Tormentilla
Toverhazelaar, virg. – Hamamelis
Trigonella Foenum graecum –
Foenumgraecum
Triticum repens – Gramen
Tussilago Farfara – Farfara
Tijm, echte - Thymus vulg.
Tijm, wilde – Serpyllum
Ui - Allium cepa
Vaccinium Myrtillus - Myrtillus
Valeriaan – Valeriana

Valkruid – Arnica
Varkensgras - Polygonum avic.
Venkel – Foeniculum
Viooltje, driekleurig - Viola tricolor
Viooltje, maarts – Viola odorata
Vlasleeuwenbek – Linaria
Vlaszaad – Linum
Vleugeltjesbloem, bittere –
Polygalaam.
Vlier – Sambucus nigra
Vlier (kruidvlier) - Ebulus
Voorjaarsadonis – Adonis
Vrouwenmantel – Alchemilla
Vuilboom – Frangula
Walstro, echte – Galium verum
Waterdrieblad – Trifolium
Watergemander- Teucrium
Waterkers, witte- Nasturtium
Waterpeper – Hydropiper
Weegbree, smalle – Plantago lanc.
Wilg – Salix alba
Wijnruit – Ruta
Ijzerhard – Verbena
Zeepkruid – Saponaria
Zilverschoon – Anserina
Zoethout – Liquiritia
Zonnedauw – Drosera
Zuurbes – Berberis

SAMENSTELLINGEN

501	Abrotanum comp. tinctuur	Abrotanum, Juglans regia.
502	Absinthium comp tinctuur tabletten / thee	Absinthium, Thymus, Ruta, Valeriana. Absinthium, Thymus, Foenum Graecum, adjuvantia.
503	Aesculus comp. tinctuur	Aesculus hippocastanum, Hamamelis, Millefolium, Centaurium.
504	Agrimonia comp. tinctuur tabletten/ thee	Agrimonia, Solidago, Trifolium fibrinum Rosmarinus, Juniperus. Agrimonia Solidago, Trifolium fibrinum, Equisetum, Frangula, Rosmarinus, Juniperus, corrigens.
505	Alchemilla comp. tinctuur tabletten/ thee	Alchemilla, Lamium album, Juglans regia, Polygonum. Alchemilla, Lamium album, Juglans regia, Polygonum, Hypericum, Millefolium, Mentha piperita, corrigens.
506	Allium comp. tinctuur /siroop	Allium cepa, Thymus, Ruta, Valeriana, corrigens.
507	Althaea comp. tabletten /thee	Althaea, Consolida (Symphytum), corrigens.
508	Angelica comp. tinctuur tabletten/ thee	Angelica, Rosmarinus, Salvia, Centaurium. Angelica, Rosmarinus, Salvia, Marrubium, Equisetum, Urtica, Absinthium, Solidago, Centaurium, Gentiana, Valeriana, Melissa, corrigens.
509	Anserina comp. tinctuur tabletten/ thee	Anserina, Hypericum, Millefolium, Angelica. Anserina, Hypericum, Millefolium, Angelica, Lamium album, Alchemilla, Origanum, corrigens.
510	Artemisia comp. tinctuur tabletten/ thee	Artemisia, Rosmarinus, Viscum album, Ruta, Valeriana. Artemisia, Rosmarinus, Viscum album, Ruta,

		Valeriana, Angelica, Equisetum, Galium verum, Anserina, Salvia, corrigens.
511	Bardana comp. tinctuur tabletten/ thee	Bardana, Urtica, Juglans regia, Centaurium, Juniperus. Bardana, Urtica, Juglans regia, Centaurium, Rubus fruticosus, Frangula, Juniperus, Gramen, corrigentia.
512	Berberis comp. tinctuur tabletten/ thee	Berberis, Taraxacum, Centaurium. Berberis, Taraxacum, Centaurium, corrigentia.
513	Bentula comp. tinctuur tabletten/ thee	Betula, Urtica, Fraxinus, Hypericum, Ruta, Valeriana. Betula, Urtica, Fraxinus, Hypericum, Millefolium, Ruta, Valeriana, Melissa, Mentha piperita, Rosmarinus, Juniperus, Lavandula, corrigens.
514	Calamus comp. tinctuur tabletten/ thee	Calamus, Angelica, Rosmarinus, Centaurium. Calamus, Angelica, Rosmarinus, Centaurium, Mentha piperita, Melissa, Juniperus, corrigentia.
515	Capsella comp. tinctuur tabletten/ thee	Capsella Bursa pastoris, Equisetum, Millefolium, Viscum album. Capsella Bursa pastoris, Equisetum, Viscum album, Hypericum, Alchemilla, Millefolium, Lamium album, Sanicula, Geranium Robertianum, Tormentilla, corrigens.
516	Carduus Marianus comp. tinctuur	Carduus Marianus, Centaurium, Marrubium, Verbena, Angelica.
517	Centaurium comp. tinctuur tabletten/ thee	Centaurium, Angelica, Hypericum, Millefolium. Centaurium, Angelica, Hypericum, Millefolium, Verbena, Melissa, Mentha piperita, corrigens.
518	Chelidonium D3 comp. tinctuur	Chelidonium D3, Berberis, Hedera helix, Centaurium, Taraxacum, Equisetum.
519	Cichorium comp. tinctuur	Cichorium, Hypericum, Marrubium, Centaurium.

	tabletten/ thee	Cichorium, Hypericum, Centaurium, Polygonum avicularis, Frangula, Mentha piperita, Juniperus, corrigenia.
520	Cnicus ben. comp. tinctuur tabletten/ thee	Carduus (Cnicus) benedictus, Trifolium fibrinum, Salvia, corrigenens. Carduus (Cnicus) benedictus, Trifolium fibrinum, Salvia, Basilicum, Anserina, Juniperus, Mentha Piperita, Althaea, corrigenia.
521	Consolida compt. tabletten/ thee	Consolida (Symphytum), Foenum Graecum, corrigenens.
522	Crataegus comp. tinctuur tabletten/ thee	Crataegus, Leonurus cardiaca, Anserina, Tormentilla, sedatieve aromatica. Crataegus, Leonurus cardiaca, Betula, Anserina, Gentiana, Levisticum, Asperula, Rosmarinus, sedatieve aromatica.
523	Curcuma comp. tabletten/ thee	Curcu,a corrigenia.
524	Doronicum comp. tinctuur	Doronicum (=Arinica montana), Hypericum, Crataegus, Viscum album.
525	Drosera comp. tinctuur/ siroop	Drosera, Thymus, corrigenia.
526	Dulcamara D3 comp. tinctuur	Dulcamara D3, Urtica.
527	Ebulus comp. tinctuur tabletten/ thee	Ebulus, Ononis, Levisticum, Rosmarinus, Juniperus, Petroselinum. Ebulus, Ononis, Levisticum, Genista, Betula, Fraxinus, Crataegus, Spiraea ulmaria, Phaseolus, Asperula, Juniperus, Rosmarinus, corrigenens.
528	Equisetum comp. tinctuur tabletten/ thee	Equisetum, Agrimonia, Galium aparines, Carduus (Cnicus) benedictus, Scrophularia, Viscum album. Equisetum, Agrimonia, Galium aparines, Scrophularia, Plantago, Veronica, Urtica, Juglans regia, Carduus (Cnicus) benedictus, Geranium Robertianum, Sanicula, Calendula, corrigenens.
529	Erica comp. tinctuur	Erica, Urtica, Fraxinus, Betula, Populus,

	tabletten/ thee	Juniperus. Erica, Urtica, Fraxinus, Betula, Agrimonia, Spiraea ulmaria, Populus, Ononis, Bardana, Rosmarinus, Juniperus, Stoechados, corrigens.
530	Euphrasia comp. tinctuur tabletten/ thee	Euphrasia, Ruta, Valeriana. Euphrasia, Ruta, Valeriana, Melissa, corrigens.
531	Farfara comp. tabletten/ thee	Farfara, Juglans regia, Capsella Bursa pastoris, Anserina, Equisetum, Galium verum, Urtica, Millefolium, Hypericum, corrigens.
532	Frangula comp. tinctuur tabletten/ thee	Frangula, Rheum, Aloës, Taraxacum, Centaurium, corrigens. Frangula, Senna, Marrubium, Lavandula, Sambucus, Salvia, Althaea, corrigentia.
533	Fraxinus comp. tinctuur tabletten/ thee	Fraxinus, Betula, Crataegus, Viscum album. Fraxinus, Betula, Crataegus, Viscum album, Rosmarinus, Salvia, Asperula, Symphytum, Tilia, corrigens.
534	Fucus comp. tabletten/ thee	Fucus vesiculosus, Frangula, corrigens.
535	Fumaria comp. tinctuur tabletten/ thee	Fumaria, Cichorium, Centaurium. Fumaria, Cichorium, Saponaria, Angelia, Centaurium, Agrimonia, Asperula, Frangula, Mentha pipertia, Juniperus, corrigens.
536	Galium comp. tinctuur tabletten/ thee	Galium aparines, Equisetum, Solidago, Ononis, Viscum album, Juniperus. Galium aparines, Equisetum, Solidago, Ononis, Urtica, Polygonum avicularis, Consolida (Symphytum), Juniperus, corrigens.
537	Gentiana comp. tinctuur tabletten/ thee	Gentiana, Angelica, Verbena, Rosmarinus. Gentiana, Angelica, Rosmarinus, Galanga, Armoracia, Verbena, Marrubium, Basilicum, Lavandula, corrigens.
538	Glechoma comp. tinctuur	Glechoma, Veronica, Sanicula, Hypericum.

	tabletten/ thee	Glechoma, Veronica, Sanicula, Verbena, Hypericum, Millefolium, Ruta, Valeriana, Mentha piperita, Melissa, Origanum, Hyssopus, corridentia.
539	Hamamelis comp. tinctuur tabletten/ thee	Hamamelis, Millefolium, Ruta, Viscum album. Hamamelis, Millefolium, Frangula, Equisetum, Urtica, Spiraea ulmaria, Gramen, corridentia.
540	Hedera Helix comp. tinctuur tabletten/ thee	Hedera helix, Centaurium, Absinthium. Hedera helix, Centaurium, Hypericum, Agrimonia, Absinthium, Frangula, Juniperus, Thymus, corridentia.
541	Helenium comp. tinctuur/ siroop tabletten/ thee	Helenium, Thymus, Lactuca D3, Drosera, corridentia. Helenium, Thymus, Hyssopus, Glechoma, Farfara, Sambucus, Tilia, Islandicus, Caragheen, Plantago, Pulmonaria, Viola odorata, corridentia.
542	Herniaria comp. tabletten/ thee	Herniaria, Saponaria, Agrimonia, corridentia.
543	Humulus lupulus comp. tinctuur tabletten/ thee	Humulus lupulus, Valeriana, corridentia. Humulus, lupulus, Valeriana, Hypericum, Millefolium, Rosmarinus, Salvia, Mentha piperita, Melissa, corridentia.
544	Hypericum comp. tinctuur tabletten/ thee	Hypericum, Ruta, Foenum Graecum, Angelica, Lavandula. Hypericum, Ruta, Artemisia, Leonurus cardiac, Angelica, Origanum, Salix, Galium verum, Aurantium, Chamomilla, Humulus lupulus, Primula, Tilia, Asperula, Mentha pipertia, corridentia.
545	Juglans regia comp. tinctuur tabletten/ thee	Juglans regia, Bardana, Scrophularia, Galium aparines, Humulus lupulus. Juglans regia, Bardana, Farfara, Scrophularia, Galium aparines, Viola tricolor, Trifolium fibrinum, Spiraea ulmaria, Sanicula, Glechoma, Fumaria, Humulus lupulus, Bellis, Juniperus, corridentia.

546	Lamium album comp. tinctuur tabletten/ thee	Lamium album, Anserina, Ruta, Valeriana. Lamium album, Anserina, Ruta, Valeriana, Millefolium, Alchemilla, Melissa, corrigens.
547	Leonurus comp. tinctuur tabletten/ thee	Leonurus cardiaca, Hypericum, Crataegus, Ruta, Valeriana, corrigens. Leonurus cardiaca, Hypericum, Ruta, Valeriana, Crataegus, Angelica, Millefolium, Anserina, Origanum, Hyssopus, Mentha piperita, Melissa, corrigens.
548	Levisticum comp. tinctuur tabletten/ thee	Levisticum, Rosmarinus, Artemisia, Marrubium, Verbena, Trifolium fibrinum. Levisticum, Rosmarinus, Artemisia, Marrubium, Verbena, Centaurium, Thymus, Coriandrum, corrigens.
549	Marrubium comp. tinctuur tabletten/ thee	Marrubium, Verbena, Urtica, Juglans regia, Centaurium. Marrubium, Verbena, Urtica, Juglans regia, Centaurium, Hypericum, Millefolium, Equisetum, Thymus, Hyssopus, corrigens.
550	Matricaria comp. tabletten/ thee	Matricaria (Chamomilla), Sambucus, Tilia, Verbascum, Salvia, Absinthium, Centaurium, Farfara, Juniperus, corrigens.
551	Millefolium comp. tinctuur tabletten/ thee	Millefolium, Hypericum, Taraxacum, Ruta, Viscum album. Millefolium, Hypericum, Taraxacum, Equisetum, Urtica, Ruta, Fraxinus, Spiraea ulmaria, Lamium album, corrigens.
552	Myrtillus comp. tinctuur	(Vaccinum) Myrtillus, Tormentilla, Quercus, Juglans regia, Salvia.
553	Ononis comp. tinctuur tabletten/ thee	Ononis, Populus, Urtica, Agrimonia, Juniperus, Quassia. Ononis, Populus, Betula, Fraxinus, Urtica, Agrimonia, Rosmarinus, Mentha piperita, Juniperus, corrigens.
554	Orthosiphon comp. tabletten/ thee	Orthosiphon, corrigens.
555	Paenonia comp. tinctuur	Paenonia, Viscum album.

556	Passiflora comp. tinctuur tabletten/ thee	Passiflora, Humulus lupulus, Ruta, Valeriana. Passiflora, Humulus lupulus, Millefolium, Hypericum, Verbena, Veronica, Ruta, Valeriana, Melissa, Mentha piperita, Tilia, Lavandula, Anethum, corridentia.
557	Petroselinum comp. tinctuur	Petroselinum, Ononis, Juperus.
558	Pimpinella comp. tinctuur/ siroop tabletten/ thee	Pimpinella, Saponaria, Glechoma, Drosera, Thymus, corridentia. Pimpinella, Saponaria, Glechoma, Hyssopus, Thymus, Veronica, Urtica, Farfara, Verbascum, Rhoeados, Malva, Primula, corridentia.
559	Plantago comp. tinctuur tabletten/ thee	Plantago, Anserina, Tormentilla, Salvia, Absinthium. Plantago, Anserina, Salvia, Absinthium, Centaurium, Poly gonum avicularis, Tormentilla, Mentha piperita, Juniperus, corrigens.
560	Polygonum comp. tinctuur tabletten/ thee	Poly gonum avicularis, Solidago, Anserina, Verbena. Poly gonum avicularis, Solidago, Betula, Anserina, Plantago, Verbena, Avena sativa, Consolida (Symphytum), corridentia.
561	Populus comp. tinctuur tabletten/ thee	Populus, Solidago, Spiraea ulmaria, Veronica. Populus, Solidago, Fraxinus, Spiraea ulmaria, Veronica, Lamium album, Phaseolus, Althaea, Petroselinum, corrigens.
562	Primula comp. tabletten/ thee	Primula, Spiraea ulmaria, Urtica, corrigens.
563	Prunus comp. tinctuur tabletten/thee	Prunus spinosa, Fraxinus, Betula, Ononis, Galium aparines. Prunus spinosa, Fraxinus, Betula, Senna, Frangula, Alchemilla, Galium aparines, Ononis, Hyssopus, Sambucus, Calendula, corridentia.
564	Pulmonaria comp. tinctuur/ siroop	Pulmonaria, Poly gonum avicularis, Drosera, Thymus, Carduus (Cnicus) benedictus,

	tabletten/ thee	Centaurium, Aloës (2%), corrigens. Pulmonaria, Polyginum avicularis, Origanum, Marrubium, Salvia, Farfara, Bellis, Primula, Malva, Althaea, Sanicula, Helenium, corrigentia.
565	Quassia comp. tinctuur	Quassia, Absinthium, Salvia, corrigens.
566	Quercus comp. tinctuur tabletten/ thee	Quercus, Tormentilla, Agrimonia, Hypericum, Millefolium. Quercus, Tormentilla, Agrimonia, Hypericum, Millefolium, corrigens.
567	Rheum-Frangula comp. extract-pastiles	extractum siccum Rheum, Frangula, Cascara, Aloës, corrigentia.
568	Rosmarinus comp. tinctuur tabletten/ thee	Rosmarinus, Centaurium, Viscum album, Taraxacum. Rosmarinus, Centaurium, Viscum album, Taraxacum, Millefolium, Hypericum, Veronica, Lamium album, Valeriana, Melissa, corrigens.
569	Rubia comp. tinctuur tabletten/thee	Rubia tinctorum, Solidago, Erica, Juniperus. Rubia tinctorum, Solidago, Erica, Cynosbatus, Urtica, Polygonum avicularis, Gramen, Juniperus, corrigens.
570	Ruta comp. tinctuur tabletten/ thee	Ruta, Valeriana, corrigens. Ruta, Valeriana, Hypericum, Millefolium, Melissa, Mentha piperita, Angelica, Anserina, Asperula, Rosmarinus, Salvia, Lavandula, corrigens.
571	Salix comp. tinctuur tabletten/ thee	Salix, Bardana, Urtica, Erica, Juniperus, Gentiana. Salix, Bardana, Urtica, Spiraea ulmaria, Erica, Tilia, Sambucus, Chamomilla, Rosmarinus, Thymus, Juniperus, corrigens.
572	Salvia comp. tinctuur tabletten/ thee	Salvia, Absinthium, Centaurium, Angelica, corrigens. Salvia, Absinthium, Centaurium, Angelica, Sanicula, Melissa, Mentha piperita, Juniperus,

		corrigentia.
573	Sambucus comp. tinctuur tabletten/ thee	Sambucus, Tilia, Chamomilla, Salvia. Sambucus, Tilia, Farfara, Salvia, corrigens.
574	Sanicula comp. tinctuur tabletten/ thee	Sanicula, Millefolium, Poly gonum avicularis, Humulus lupulus, corrigens. Sanicula, Millefolium, Poly gonum avicularis, Urtica, Anserina, Consolida (Symphytum), corrigentia.
575	Saponaria comp. tabletten/ thee	Sapónaria, Marrubium, Origanum, Salvia, Farfara, Tilia, Sambucus, Chamomilla, Verbascum, Plantago, Urtica, Angelica, corrigentia.
576	Sarsaparilla comp. tabletten/ thee	Sarsapilla, Solidago, Agrimonia, corrigens.
577	Sassafaras comp. tabletten/ thee	Sassafaras, Urtica, Juniperus, corrigens.
578	Scrophularia comp. tinctuur tabletten/ thee	Scrophularia, Galium aparines, Veronica Crataegus, Ruta, Valeriana. Scrophularia, Galium aparines, Humulus lupulus, Veronica, Taraxacum, Farfara, Juglans regia, Salvia, Crataegus, Ruta, Valeriana, Mentha piperita, corrigens.
579	Sempervivum comp. tinctuur	Sempervivum, Plantago, Tormentilla, Hypericum, Millefolium.
580	Rheum comp. tinctuur	Rheum, Frangula, Aloës, Carduus (Cnicus) benedictus, Marrubium, corrigentia.
580	Cassia comp. tabletten/ thee	Senna, Frangula, Spiraea ulmaria, Hyssopus, Melissa, Mentha piperita, Gramen, Carvum, Cuminum, Coriandrum, Cyanus, Calendula, corrigens.
581	Solidago comp. tinctuur tabletten/ thee	Solidago, Betula, Equietum, Juniperus. Solidago, Betula, Poly gonum avicularis, Equisetum, Agrimonia, Urtica, Glechoma, Gramen, corrigens.

582	Spiraea comp. tinctuur tabletten/ thee	Spiraea ulmaria, Solidago, Urtica, Equisetum, Centaurium. Spiraea ulmaria, Solidago, Urtica, Equisetum, Centaurium, Rosmarinus, Juniperus, corrigens.
583	Tanacetum comp. tinctuur tabletten/ thee	Tanacetum, Quassia, Absinthium, Thymus. Tanacetum, Quassia, Satureja, Thymus, Artemisia, Absinthium, Ruta, Hypericum, Juglans regia, Frangula, Gentiana, Helenium, Valeriana, Mentha piperita, corrigens.
584	Taraxacum comp. tinctuur tabletten/ thee	Taraxacum, Marrubium, Trifolium, Agrimonia, Calamus. Taraxacum, Marrubium, Polygonum avicularis, Salvia, Centaurium, Agrimonia, Asperula, Frangula, Mentha piperita, Juniperus, corrigentia.
585	Thymus comp. tabletten/ thee	Thymus, Farfara, Foeniculum, corrigens.
586	Tilia comp. tabletten/ thee	Tilia, Chamomilla, Basilicum, corrigens.
587	Tormentilla comp. tinctuur tabletten/ thee	Tormentilla, Plantago, Agrimonia, Glechoma. Tormentilla, Plantago, Agrimonia, Glechoma, Quercus, Uva ursi, corrigens.
588	Trifolium comp. tinctuur tabletten/ thee	Trifolium fibrinum, Leonurus cardiaca, Hypericum, Viscum album, Quassia. Trifolium fibrinum, Leonurus cardiaca, Centaurium, Equise um, Viscum album, Hypericum, Millefolium, Veronica, Verbena, Alchemilla, Melissa, Rosmarinus, Salvia, corrigens.
589	Trigonella comp. tinctuur	Trigonella Foenum Graecum, Hypericum, corrigens.
590	Triticum comp. tabletten/ thee	Triticum (Gramen), Urtica, Juniperus, corrigens.
591	Urtica comp. tinctuur tabletten/ thee	Urtica, Agrimonia, Equisetum, Veronica. Urtica, Agrimonia, Equisetum, Betula, Veronica, Viola tricolor, Lamium album,

		Carduus (Cnicus) benedictus, Saponaria, Ononis, Humulus lupulus, Juniperus, corrigens.
592	Uva ursi comp. tinctuur	Uva ursi, Solidago.
593	Vaccinium comp. tinctuur tabletten/ thee	Vaccinium (Myrtillus), Poly gonum avicularis, Alchemilla, Solidago, Centaurium. Vaccinium (Myrtillus), Poly gonum avicularis, Alchemilla, Solidago, Urtica, Taraxacum, corrigens.
594	Valeriana comp. tinctuur	Valeriana, Quassia, corrigens.
595	Verbascum comp. tabletten/ thee	Verbascum, Farfara, Salvia, corrigens
596	Verbena comp. tinctuur tabletten/ thee	Verbena, Veronica, Ruta, Valeriana. Verbena, Veronica, Hypericum, Millefolium, Ruta, Valeriana, Melissa, Mentha piperita, Origanum, Angelica, Juniperus, Lavandula, corrigens.
597	Veronica comp. tinctuur tabletten/ thee	Veronica, Ruta, Valeriana, Crataegus, Viscum album. Veronica, Ruta, Valeriana, Crataegus, Verbena, Viscum album, Taraxacum, Melissa, Lavandula, corrigens.
598	Viola odorata comp. tinctuur/ siroop tabletten/ thee	Viola odorata, Marrubium, Drosera, Thymus, corrigentia. Viola odorata, Marrubium, Viscum album, Thymus, Salvia, Verbena, Plantago, Farfara, Verbascum, corrigens.
599	Viola tricolor comp. tinctuur tabletten/ thee	Viola tricolor, Juglans regia. Viola tricolor, Juglans regia, corrigens.
600	Viscum album comp. tinctuur tabletten/ thee	Viscum album, Crataegus, Rosmarinus, Salvia. Viscum album, Crataegus, Melissa, Veronica, Asperula, corrigens.

ZIEKTEN-register

Aambeien: Aesculus, Hamamelis;
Cichorium, Hypericum; Millefolium;
Taraxacum.

Aambeien, bloedende: Hamamelis,
Millefolium; Capsella, Equisetum;
Quercus.

Aangezichtspijn: Trigonella,
Hypericum; Ruta, Valeriana.

Aderverkalking: Viscum album,
Crataegus; Fraxinus, Betula;
Doronicum .

Asthma bronchiale: Allium,
Thymus; Saponaria, Marrubium;
Pimpinella.

Baarmoederontsteking:
Alchemilla, Lamium album;
Anserina, Hypericum.

Bedwateren: Quercus, Tormenntilla;
Plantago; Millefolium, Hypericum.

Blaasontsteking: Solidago, Betula;
Populus; Spiraea; Agrimonia.

Blaassteen: Rubia, Solidago;
Galium apar., Equisetum;
Orthosiphon.

Blaaszwakte: Tormentilla, Plantago;
Quercus; Uva ursi, Solidago.

Bloedarmoede: Marrubium,
Verbena.; Centaurium, Angelica,
Trigonella.

Bloed- en zenuwzwakte:
Centaurium, Angelica, Trigonella,

Hypericum; Ruta.

Bloeddruk, te hoge: Viscum album,
Crataegus; Veronica, Ruta; Fraxinus,
Betula.

Bloeddruk, te lage: Rosmarinus,
Centaurium; Trigonella, Hypericum.

Bloedingen: Capsella, Equisetum;
Hamamelis, Millefolium; Quercus.

Bloed onzuiver, steenpuisten:
Bardana, Urtica; Juglans regia;
Triticum.

Bloedsomloop, gestoorde:
Rosmarinus, Centaurium;
Hypericum, Ruta.

Borst- en longzwakte: Pulmonaria,
Polygonum ; Helenium; Thymus,
Farfara.

Bronchitis, asthmatische: Allium,
Thymus; Saponaria, Marrubium;
Pimpinella.

Bronchitis, chronische; hoest:
Allium, Thymus; Pimpinella;
Helenium; Drosera.

Corpulentie: Prunus, Fraxinus;
Galium aparine; Fucus, Frangula;
Equisetum.

Darmontsteking: Salvia,
Absinthium; Cnicus benedictus,
Trifolium; Althaea.

Darmverstopping: Frangula,
Rheum; Senna, Taraxacum,

Marrubium, Berberis.

Darmzweer, 12-vingerige:

Saniculla, Millefolium; Absinthium, Thymus, Ruta.

Diarrhee: Plantago, Anserina; Tormentilla; Quercus; Myrtillus; Salvia, Absinthium.

Eetlust, gebrek aan: Calamus, Angelica; Rosmarinus, Gentiana; Centaurium.

Fistels: Juglans regia, Bardana; Equisetum, Agrimonia; Galium aparine.

Galblaasonsteking, galbraken: Cichorium, Hypericum; Quassia; Curcuma.

Galsteen: Chelidonium, Berberis; Hedera helix; Taraxacum; Centaurium.

Geelzucht: Carduus Marianus, Centaurium; Taraxacum, Marrubium; Quassia; Curcuma.

Gewrichtsrheuma, -pijn: Erica, Urtica; Ononis, Populus; Salix; Spiraea.

Griep (influenza): Quassia, Absinthium; Matricaria, Sambucus; Salvia.

Haaruitval, -roos: Triticum, Urtica; uitwendig: Urtica, Bardana.

Hartkloppingen, nerveuze: Leonurus card., Hypericum; Crataegus; Ruta, Valeriana.

Hartzwakte, angineuze klachten: Crataegus, Leonurus card.; Doronicum.

Hoest, chronische: Allium, Thymus; Pimpinella, Saponaria, Helenium.

Hoest, prikkelhoest: Helenium, Thymus; Drosera; Pimpinella; Viola odorata.

Hoofdpijn, nerveuze: Verbena, Veronica; Hypericum; Ruta, Valeriana.

Hoofdpijn, chronische: Glechoma, Veronica; Verbena; Hypericum; Ruta, Valeriana.

Hooikorts, neuscatarrh: Glechoma, Veronica; uitwendig: Equisetum.

Huiduitslag, onzuiver bloed: Urtica, Agrimonia; Bardana; Viola tricolor.

Ischias, zenuwpijn: Betula, Urtica; Trigonella, Hypericum; Ruta, Valeriana.

Jicht (gewrichtsreuma): Erica, Urtica; Ononis, Populus; Salix; Spiraea.

Kalkgebrek: Farfara, Juglans regia; Galium aparine, Equisetum.

Keelcatarrh, slijmvorming: Glechoma, Veronica; Thymus; Solidago (uitwendig).

Kinkhoest, kramphoest: Drosera, Thymus; Viola odorata, Marrubium; Pimpinella.

Klierstoornissen: Juglans regia,
Bardana; Viola tricolor;
Scrophularia, Galium ap.

Krampen: Artemisia, Rosmarinus;
Anserina, Hypericum; Ruta,
Valeriana.

Leverstoornissen: Chelidonium,
Berberis; Taraxacum, Marrubium;
Quassia.

Maag- en darmstoornissen: Salvia,
Absinthium; Centaurium, Angelica.

Maagonsteking: Salvia,
Absinthium; Cnicus benedictus,
Trifolium; Althaea.

Maagzuur, te veel: Tormentilla,
Plantago; regulerend: Salvia,
Absinthium.

Maagzuur, te weinig: Gentiana,
Quassia; Calamus, Aneglica; Salvia,
Absinthium.

**Maag- en (12-vingerige)
darmzweer:** Sanicula, Millefolium;
Absinthium.

Maden en wormen: Tanacetum,
Quassia; Absinthium, Thymus;
Allium, Ruta.

Menstruatie, onregelmatige:
Anserina, Hypericum; Alchemilla,
Lamium album.

Menstruatie, pijnlijke: Anserina,
Hypericum; Millefolium; Ruta,
Valeriana.

Menstruatie, te sterke: Capsella,

Equisetum; Hamamelis, Millefolium.

Menstruatie, te zwakke:
Levisticum, Rosmarinus; Artemisia;
Marrubium.

Migraine, zenuwhoofdpijn:
Verbena, Veronica; Hypericum;
Ruta, Valeriana.

Miltstoornissen: Fumaria,
Cichorium; Maarubium, Verbena;
Centaurium.

Mondontsteking: uitwendig:
Solidago; Agrimonia; Quercus,
Tormentilla.

Nagelrandontsteking: uitwendig:
Trigonella, Hypericum; Tormentilla.

Nervositeit: Ruta, Valeriana;
Hypericum, Humulus Lupulus;
Angelica, Rosmarinus.

Neuscatarrh, slijmvorming:
Glechoma, Veronica; uitwendig:
Equisetum.

Neuspoliepen: Glechoma, Veronica;
uitwendig: Equisetum; Glechoma.

Nier- en blaasaandoeningen:
Solidago, Betula; Agrimonia;
Equisetum.

Nieronsteking, -zwakte: Solidago,
Betula; Polygonum, Agrimonia;
Plantago.

Nier- en blaassteen: Rubia,
Solidago; Galium aparine,
Equisetum; Orthosiphon.

Oogzwakte: in- en/of uitwendig:
Euphrasia, Ruta; Valeriana.

Oprispingen en winden: Salvia,
Absinthium; Calamus, Angelica;
Rosmarinus.

Rheuma, algemeen: Erica, Urtica;
Ononis, Populus; Salix, Bardana;
Betula.

Rheuma, gwerichts-, -pijn: Erica,
Urtica; Ononis, Populus, Salix;
Spiraea.

Rheuma, spier-, -pijn: Erica,
Urtica; Salix, Bardana; Spiraea;
Betula.

Rheuma, zenuw-, -pijn: Betula,
Urtica; Hypericum; Ruta, Valeriana.

Rugklachten, zwakte toestanden:
Angelica, Rosmarinus; Centaurium;
Solidago.

Schildklierstoornissen, struma:
Scrophularia, Galium aparine; Ruta,
Valeriana.

Sexuele zwakte toestanden: Gentiana,
Angelica; Rosmarinus; Trigonella.

Slapeloosheid, nervositeit:
Passiflora, Humulus lupulus; Ruta,
Valeriana.

Slijmvorming in neus en keel:
Glechoma, Veronica; Pimpinella,
Saponaria.

Spatadres: Aesculus, Hamamelis;
Millefolium, Hypericum;
Taraxacum, Marrubium.

Spierreuma, -pijn: Erica, Urtica;
Salix, Bardana; Spiraea; Betula.

Spierzwakte: Betula, Urtica; Salix,
Bardana; Spiraea; Betula.

Spijvertering, gestoorde: Salvia,
Absinthium; Centaurium, Angelica.

Steenpuisten, onzuiver bloed:
Bardana, Urtica; Juglans regia;
Tricolum.

Stofwisselingsstoornissen:
Agrimonia, Solidago; Equisetum;
Galium aparine.

Struma, schildklierstoornissen:
Scrophularia, Galium aparine; Ruta,
Valeriana.

Suikerstofwisseling, gestoorde:
Vaccinium, Polygonum; Solidago,
Betula; Triticum.

Transpiratie, gebrekkige:
Matricaria, Sambucus; Tilia;
Bardana, Urtica.

Transpiratie, overmatige: Salvia;
Juglans regia; uitwendig: Quercus.

Urineren, moeilijk: Solidago,
Betula; Populus; Spiraea; Equisetum,
Agrimonia.

Urineren, onvrijwillig: Quercus,
Tormentilla; Plantago; Agrimonia.

Urinezuur, te veel: Solidago,
Betula; Spiraea; Equisetum,
Agrimonia; Ononis.

Urinegruis, -steen: Rubia, Solidago;

Galium aparine, Equisetum;
Orthosiphon.

Verkoudheid, hoest: Allium,
Thymus; Pimpinella; Helenium;
Drosera; Farfara.

Verstopping, darm-: Frangula,
Senna; Rheum; Taraxacum,
Marrubium.

Vetzucht (corpulentie): Prunus,
Fraxinus; Galium aparine,
Equisetum; Fucus.

Waterzucht: Ebulus, Ononis;
Petroselinum; Levisticum,
Rosmarinus; Solidago.

Winden en oprispingen: Salvia,
Absinthium; Calamus, Angelica;
Rosmarinus.

Wisselkaarklachten: Trifolium,
Leonurus cardiaca; Hypericum,
Ruta; Verbena.

Witte vloed: Alchemilla, Lamium
album; Anserina, Hypericum;
Tormentilla (uitw.)

**Wonden en zweren, moeilijk
genezende:** Equisetum, Agrimonia;

Consolida (uitw.)

Wormen en maden: Tanacetum,
Quassia; Absinthium, Thymus;
Allium.

Zenuwhoofdpijn: Verbena,
Veronica; Ruta, Valeriana;
Hypericum.

Zenuwonsteking, -pijn: Ruta,
Valeriana; in- en/of uitw.:
Trigonella, Hypericum.

Zenuwoverspanning: Ruta,
Valeriana; Hypericum; Humulus
lupulus; Passiflora.

Zenuwzwakte: Trigonella,
Hypericum; Ruta, Valeriana;
Angelica, Rosmarinus.

Zwaktoestanden: Trigonella,
Hypericum; Centaurium, Angelica;
Gentiana.

KRUIDENKOMPOSITIES

Mengsels van kruiden, die op een of meer gebied overeenkomst met elkaar bezitten.

		<i>Zie ook</i>
501	Abrotanum- Juglans regia;	
502	Absinthium- Thymus	565, 572
503	Aesculus- Hamamedis	
504	Agrimonia- Solidago	528, 591
505	Alchemilla- Lamium album	
506	Allium-Thymus	
507	Althaea- Consolida	
508	Angelica- Rosmarinus	514, 517, 537
509	Anserina- Hypericum	546,559
510	Artemisia- Rosmarinus	
511	Bardana-urtica	545, 571
512	Berberis- Taraxacum	518
513	Betula-Urtica	533, 581
514	Calamus- Angelica	
515	Capsella (Bursa pastoris)- Equisetum;	
516	Carduus Marianus- Centaurium	
517	Centaurium- Angelica	516, 540, 568
518	Chelidonium D3- Berberis	
519	Cichorium- Hypericum	535
520	Cnicus benedictus-	

	Trifolium	
521	Consolida- Trigonella	507
522	Crataegus- Leonurus cardiac	600
523	Curcuma (=Temoelawak)	
524	Doronicum (=Arnica)- Hypericu	
525	Drosera-Thymus	
526	Dulcamara D3- Urtica	
527	Ebulus-Ononis	
528	Equisetum- Agrimonia	515, 536
529	Erica-Urtica	
530	Euphrasia-Ruta	
531	Farfara-Juglans regia	585, 595
532	Frangula-Senna	534, 567
533	Fraxinus-Betula	563
534	Fucus-Frangula	
535	Fumaria- Cichorium	
536	Galium aparine- Equisetum	578
537	Gentiana- Angelica	
538	Glechoma- Veronica	
539	Hamamelis- Millefolium	503
540	Hedera Helix- Centaurium	
541	Heleniu,-Thymus	
542	Herniaria- Saponaria	
543	Humus Lupulus- Valeriana	556

544	Hypericum-Ruta	509/19/ 24/47/5 1/89
545	Juglans regia- Bardana	501, 531, 599
546	Lamium album- Anserina	505
547	Leonurus cardiaca- Hypericum	522,588
548	Levisticum- Rosmarinus	
549	Marrubium- Verbena	575, 584, 598
550	Matricaria (=Chamomilla)- Sambucus	
551	Millefolium- Hypericum	539, 574
552	Myrtillus- Tormentilla	
553	Ononis-Populus	527, 557
554	Orthosiphon (=Koemis koetjing)	
555	Paeonia-Viscum album	
556	Passiflora- Humulus lupulus	
557	Petroselinum- Ononis	
558	Pimpinella- Saponaria	
559	Plantago- Anserina	579, 587
560	Polygonum- Solidago	564, 593
561	Populus-Solidago	553
562	Primula-Spiraea	
563	Prunus-Fraxinus	
564	Pulmonaria- Polygonum	
565	Quassia- Absinthium	583, 594
567	Rheum-Frangula	580

568	Rosmarinus- Centaurium	508, 510, 548
569	Rubia-Solidago	
570	Ruta-Valeriana	530,544, 597
571	Salix-Bardana	
572	Salvia- Absinthium	
573	Sambucus-Tilia	550
574	Sanicula- Millefolium	
575	Saponaria- Marrubium	542, 558
576	Sarsapilla- Solidago	
577	Sassafras-Urtica	
578	Scrophularia- Galium aparine	
579	Sempervivum- Plantago	
580	Senna (Cassia)- Rheum	532
581	Solidago-Betula	504/60/ 61/69/8 2/92
582	Spiraea-Solidago	562
583	Tanacetum- Quassia	
584	Taraxacum- Maarubium	512
585	Thymus-Farfara	502, 506, 525, 541
586	Tilia-Matricaria	573
587	Tormentill- Plantago	552, 566
588	Trifolium- Leonurus cardiaca	520
589	Trigonella- Hypericum	521
590	Triticum-Urtica	
591	Urtica-Agrimonia	511/13/ 26/29/7 7/90
592	Uva ursi-Solidago	

593	Vaccinium- Polygonum	
594	Valeriana-Quassia	543, 570
595	Verbascum- Farfara	
596	Verbena-Veronica	
597	Veronica-Ruta	538, 596
598	Viola odorata-	

	Marrubium	
599	Viola tricolor- Juglans regia	
600	Viscum album- Crataegus	555

COMPOSTIE-INDEX

Abrotanum	86	Fucus	91
Absinthium	69	Fumaria	88
Achillea(H)	82	Galium	77, 78
Aesculus	82	Gentiana	68
Agrimonia	107	Glechoma	61
Alchemilla	95,96,97	Hamamelis	82, 94
Allium	64	Hedera helix	72
Althaea	63	Helenium	62
Angelica	68	Herniaria	75
Anserina	95	Humulus lupulus	100
Artemisia	96,101	Hypericum	95, 98, 99
Balsemtinctuur		Juglans regia	89
61, 70, 83, 94, 97, 109, 113		Juniperus (F)	103
		Lamium album	95
		Laryngo (B)	62, 67
Bardana	88, 89	Leonurus	100
Berberis	73	Levisticum	96
Betula	103	Marrubium	87, 96
Calamus	68	Matricaria	87
Capsella	82, 94	Millefolium	82
Carduus Marianus	72	Myrtillus	70
Caryophyllus (F)	107	Ononis	107
Centaurium	68, 86	Origanum (H)	103, 107
Cepa	71	Orthosiphon	75
Chamomilla (F)	109	Paeonia	81
Chamomilla (H)	109	Passiflora	105
Chelidonium	73	Petroselinum	75
Cichorium	72, 82	Pimpinella	64
Cnicus Benedictus	68	Plantago	70
Consolida	87	Polygonum	76, 77, 90
Crategus	79	Populus	77
Curcuma	72	Potentilla (F)	97
Doronicum	79, 81	Primula	105
Drosera	65	Prunus	91
Dulcamara	63, 87	Pulmonaria	62
Ebulus	78	Quassia	87
Equisetum	89	Quercus	78
Erica	106	Rheum	71
Euphrasia	111	Rheum-Frangula	
Farfara	88	(EP)	70
Foeniculum (F)	111	Rosmarinus	87, 98
Foenum Graecum	86	Rubia	77
Frangula	70	Ruta	92, 99
Fraxinus	81	Salix	106

Salvia	68
Sambucus	105
Sanicula	69
Saponaria	64
Sarsapilla	88
Sassafras	88
Scrophularia	92
Sempervivum	78
Senna (CASSIA)	71
Solidago	76
Spiraea	106
Symphytum (F)	109
Tanacetum	71
Taraxacum	73
Thymus	62
Tilia	106
Tormentilla	78
Trifolium	98
Trigonella	103
Trigonella (W)	86
Triticum	86
Urtica	89
Uva ursi	76
Vaccinium	90
Valeriana	100
Verbascum	64
Verbena	100
Veronica	80, 98
Viola odorata	65
Viola tricolor	89
Virga aurea (F)	61, 67
Viscum album	80, 98